

SOCIĀLĀS ZINĪBAS PAMATSKOLĀ

**Metodiskie ieteikumi skolotājam
un materiāli nodarbībām par holokaustu**

SOCIĀLĀS ZINĪBAS PAMATSKOLĀ

**Metodiskie ieteikumi skolotājam
un materiāli nodarbībām par holokaustu**

Izglītības attīstības centrs (Latvija)

Aiovas universitāte (ASV)

Rīga, 2005

UDK 94(474.3)(072)

So 080

Latvijas un ASV kopprojekta rezultātā izveidoti un publicēti četri materiāli:

Sociālās zinības pamatskolā: Metodiskie ieteikumi skolotājam un materiāli nodarbībām par holokaustu

Преподавание социальных знаний в основной школе: Методические рекомендации и материалы для проведения занятий о Холокосте для учителей

Latvijas vēsture vidusskolā: Metodiskie ieteikumi skolotājam un materiāli nodarbībām par holokaustu

Latvijas vēsture vidusskolā: Materiālu krājums par holokaustu skolēniem

Vāks un mākslinieciskais iekārtojums: Indra Vaļeniece

Vāka noformējumam izmantota fotogrāfija no Bendžamina Džeikoba (*Benjamin Jacobs*) atmiņu grāmatas “Aušvicas zobārsts” (“*The Dentist of Auschwitz*”), kas publicēta www.nizkor.org/features/dentist/

Redaktores:

Inta Rozenvalde (izdevumi latviešu valodā)

Lidija Čera (izdevums krievu valodā)

Tulkotājas:

Lidija Čera (krievu valoda)

Iļona Kunda (angļu valoda)

Iespiests AS McĀbols

ISBN 9984-785-01-7

© IAC, 2005

© Indra Vaļeniece, vāka dizains, 2005

Materiāls sagatavots ar

ASV Valsts departamenta programmas Atbalsts Austrumeiropas demokrātijām,
ASV vēstniecības Latvijā,
ASV pilsoņes Šilas Džonsones Robinas (*Sheila Johnson Robbins*) kundzes,
Starptautiskās Darba grupas sadarbībai holokausta izglītībai, piemiņai un pētniecībai
finansējumu.

Pateicamies par atbalstu arī

ASV komisijai Amerikas vēsturiskā mantojuma saglabāšanai ārzemēs,
LR Izglītības un zinātnes ministrijai.

Īpaša pateicība ASV vēstniecības Latvijā Preses un kultūras nodaļas vadītājai **Viktorijai Slounai** (*Victoria Sloan*) par enerģiju un neatlaidību projekta sagatavošanā un īstenošanā.

Projekta direktori:

Aija Tūna, Izglītības attīstības centrs, Latvija
Gregorijs Hamots (*Gregory E. Hamot*), Aiovas universitāte, ASV
Pīters Hlebovičs (*Peter S. Hlebowitsh*), Aiovas universitāte, ASV

Materiālu autori:

Karolīna Baumanē – Latvijas Universitātes maģistrante
Danute Dūra – Latvijas Okupācijas muzeja izglītības programmu vadītāja
Ingūna Irbīte – Draudzīgā aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijas skolotāja
Juris Mūrnieks – Valmieras Pārgaujas ģimnāzijas skolotājs
Jeļena Smoļina – Rīgas Herdera vidusskolas skolotāja
Aija Tūna – Izglītības attīstības centra programmu direktore
Daina Zelmene – Smiltenes ģimnāzijas skolotāja

Projekta īstenotāji un materiāla autori izsaka pateicību arī

ASV Holokausta piemiņas muzeja (HPM) darbiniekiem, pētniekiem un brīvprātīgajiem, bet
jo īpaši Izglītības nodaļas direktoram Stīvenam Feinbergam (*Stephen Feinberg*),
Yad Vashem Starptautiskās holokausta pētniecības skolas izglītības programmu direktorei
Šulamitei Imberai (*Shulamit Imber*),
Indianas universitātes profesoram Džonam Patrikam (*John Patrick*),
Džordžijas universitātes profesoram Viljamam Vragam (*William Wraga*),
Aiovas universitātes mācībspēkiem un darbiniekiem, īpaši profesoram Džonam Maklūram
(*John McLure*),
ziedru pedagogam un pētniekam Kristeram Matsonam (*Christer Mattson*),
pieredzējušajiem pedagogiem un ASV HPM stipendiātiem no dažādām Amerikas vietām:
Pīteram Mēlbaham (*Peter Mehlbach*), Deividam Lindkvistam (*David Lindquist*), Stīvenam
Pagārdam (*Stephen Pagaard*), Dagam Poskitam (*Doug Poskitt*), Robertam Smitam (*Robert
Smith*), Deividam Zelinskim (*David Zielinski*) un Bonijai Suzmanei (*Bonnie Sussman*),

Ritai Pasterei no LR Ārlietu ministrijas,
Zintai Valdmanei un Mārai Katvarei no LR Izglītības un zinātnes ministrijas,
muzeja “Ebreji Latvijā” direktoram Marģerim Vestermanim,
LU profesoram Aivaram Strangam,
LU Latvijas vēstures institūta pētniekam Dzintaram Ērglim,
Aivaram Urtānam no Bauskas Novadpētniecības un mākslas muzeja,
Inesei Runcei no muzeja “Ebreji Latvijā”,
Ievai Gundarei no Latvijas Okupācijas muzeja,
Rīgas domes Izglītības, jaunatnes un sporta departamenta galvenajai speciālistei Jeļenai Matjakubovai,
Latvijas Vēstures skolotāju biedrības priekšsēdētājai Aijai Kļaviņai,
mācību materiālu un metodikas ekspertei Ausmai Pastorei,
Latvijas ebreju kopienas pārstāvjiem,
visiem, kas ar iejūtību, interesi, padomu un palīdzību piedalījās materiāla tapšanā un sagatavošanā publicēšanai.

Paldies visiem iesaistītajiem skolotājiem un viņu skolēniem par atsaucību, materiāla aprobēšanu un vērtīgajiem komentāriem; īpaša pateicība:

Atim Ābelem no Valmieras vakara maiņu vidusskolas,
Daigai Barkānei no Līvānu 1. vidusskolas,
Guntim Dzirkalim no Valmieras 5. vidusskolas,
Antrai Grūbei no Talsu ģimnāzijas,
Ārijai Krauzei no Matīšu pamatskolas,
Aelitai Komsai no Rīgas Klasiskās ģimnāzijas,
Dinai Kundziņai no Bārtas pamatskolas,
Ilgai Kušnerai no Smiltenes ģimnāzijas,
Laurai Miķelsonei no Brocēnu vidusskolas,
Mudītei Maculēvičai no Valmieras Pārgaujas ģimnāzijas,
Laimai Pērkonei no Draudzīgā aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijas,
Sandrai Tarandai no Rēzeknes Poļu vidusskolas,
Santai Veidmanei no Ventspils 6. vidusskolas,
Ingai Vītumai-Brūverei no Salaspils 1. vidusskolas,
Anitai Voras no Salaspils 1. vidusskolas.

Pateicība Aiovas universitātes doktorantam **Tomasam Misko** (*Thomas Misco*) par palīdzību, atbalstu, rūpēm un sirsnību visā projekta īstenošanas gaitā.

Latvijā projekts īstenots ar **Izglītības attīstības centra** institucionālo un administratīvo atbalstu.

Saturs

Priekšvārds	7
Kas ir holokausts?	11
Cilvēks un sabiedrība draudu situācijā	19
Holokausts Krustpili	27
Propaganda kā līdzeklis noteiktu ideju ieviešanai sabiedrībā. Propaganda nacistiskajā Vācijā	33
Ebreju dzīve pirms Otrā pasaules kara	42
Dzīve geto	51
Bērni holokausta laikā	59
Pretošanās holokaustam	70
Glābēji. Stāsti par cilvēkiem, kuri glāba ebrejus holokausta laikā	75
Dienasgrāmatas – viens no garīgās pretošanās veidiem holokausta laikā	81
Atmiņas un dzīvesstāsti – piemiņai	89
Holokausta piemiņa nākotnes vārdā	95
Taisnīgi un netaisnīgi likumi	102
Diskriminācija	106
Vai mūsdienu Latvijā ir diskriminācija?	111
Genocīds – 20. gadsimta vēstures tumšās lappuses	114
ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija	128
Holokausts Latvijā	132

Priekšvārds

Ievērojamais amerikāņu filozofs Džons Djūijs savulaik rakstīja: “Pagātnes vēsture allaž ir arī tagadnes vēsture.” Pagātnes izzināšana un izpratne nepieciešama taisnīgākas, laimīgākas un veiksmīgākas šodienas un rītdienas veidošanai. Šis process nozīmē arī nevairīšanos no drūmām un traģiskām vēstures lappusēm, runāšanu par nepatīkamiem jautājumiem, izvēli, lēmumu pieņemšanu.

Holokausta notikumi nav tikai vēstures tēma un vēsturnieku darbības joma. Stāsti par holokaustu ir stāsti par dzīvības vērtību, konkrētu cilvēku dzīvi, par attiecībām, izvēlēm. Tas ir stāsts par noziegumu pret cilvēci un dzīvošanu haosa pasaulē, centieniem līdz pat pēdējam brīdim saglabāt cilvēka cieņu un morālās vērtības. Tie ir arī ētikas un morāles, cilvēktiesību, sociālās un pilsoniskās atbildības jautājumi. Vēsture sniedz faktus, bet cilvēku paustajā stāstā ir arī emocijas, izjūtas, pārdzīvojumi. Katram no holokausta upuriem un holokaustā cietušajiem cilvēkiem bija savs “es”, savi sapņi, ieceres, ikviens vēlējās dzīvot, taču bija spēki, kas viņiem to liedza. Tomēr cilvēka dzīve nebeidzas līdz ar viņa fizisko nāvi; tā turpinās tik ilgi, cik ilgi dzīvo piemiņa.

Mācīties un domāt par holokausta notikumiem nozīmē domāt arī par sevi pašu, sava fiziskā un garīgā spēka robežām, attieksmi pret dažādiem jautājumiem, savu un visu cilvēku kopīgo iespēju iestāties par taisnīgāku pasauli ikvienam. Bērnu un jauniešu sirdis ir atvērtas, viņi nav stereotipu savažoti, viņi grib un spēj izzināt un veidot savus spriedumus – zināšanās balstītus un pamatotus. Bieži vien cilvēka daba tās patiesumā parādās nevis ikdienā, bet ekstrēmos apstākļos, arī tādos, kāds bija Otrais pasaules karš, kad gandrīz katrs cilvēks nonāca izvēles priekšā – iet pa labi vai pa kreisi, palīdzēt līdzcilvēkiem vai izvēlēties neko neredzēt un nezināt. Runājot ar jauniešiem par cilvēka dzīvības vērtību, toleranci, līdztiesību, solidaritāti, mēs varam viņiem palīdzēt apjaust un izprast šīs vērtības un pieņemt tās par savējām.

Latvijas pedagogi un zinātnieki sadarbībā ar kolēģiem no Aiovas universitātes Izglītības koledžas (ASV) apjomīga starptautiska projekta ietvaros ilgāk par gadu ir strādājuši, lai izveidotu mācību materiālu par holokaustu. Vispirms atklāta konkursa rezultātā Latvijā tika izveidota autoru grupa, kas apņēmīgi uzsāka darbu pie materiālu atlases, mūsdienīgas mācību procesa metodikas jautājumu apguves un materiālu veidošanas par holokaustu Latvijā un citās Eiropas valstīs.

Darbs noritēja gan Latvijā, gan Amerikas Savienotajās Valstīs: tas ietvēra tikšanās ar vēsturniekiem, Izglītības un zinātnes ministrijas speciālistiem, dažādu jomu ekspertiem un Latvijas

ebreju kopienas pārstāvjiem, tas turpinājās Aiovas universitātē un ASV Holokausta piemiņas muzejā Vašingtonā, kur, pateicoties projekta finansētājiem, darba grupai tika nodrošinātas tikšanās ar izciliem satura un metodikas speciālistiem, iespēja piedalīties lekcijās un semināros, bija brīvi pieejams plašs materiālu klāsts, izcili darba apstākļi, sarunas profesionālā līmenī un tehniskais atbalsts.

Mācību materiāli par holokaustu tika veidoti tā, lai sasniegtu vairākus būtiskus mērķus: 1) papildinātu skolās izmantojamo aktīvā apritē esošo materiālu klāstu, kas sniedz zināšanas par holokausta notikumiem Latvijā un Eiropā, saistībā ar tādu prasmju un attieksmju attīstīšanu, kas ļauj izprast holokausta notikumus un veidot skolēniem savu pamatotu un zinošu attieksmi pret šiem notikumiem un to vērtējumu; 2) piedāvātu pedagogiem mūsdienīgu metodiku, konkrētus nodarbību plānus un ierosmes tālākajai darbībai, kas ļautu saistīt zināšanu un prasmju apguvi un attieksmju veidošanu, nodrošinot izglītības reformā un jaunos mācību priekšmetu standartos noteikto rezultātu sasniegšanu.

Balstoties uz Latvijas “Pamatizglītības mācību priekšmetu standartos” un citos normatīvajos dokumentos ietvertajām prasībām, materiāli veidoti tā, lai attīstītu domāšanas, saskarsmes, izziņas un mācīšanās prasmes, kā arī lai sekmētu pilsonisko tikumu un atbildības veidošanos. Nodarbībās skolēniem tiek piedāvāta iespēja analizēt, vērtēt, diskutēt, sadarboties, strādāt kopīgu mērķu sasniegšanai un aplūkot jautājumus no dažādiem aspektiem un skata punktiem.

Atbilstoši iecerei, darba rezultātā tapuši divi materiālu kopumi: **nodarbību plāni sociālajās zinības pamatskolā** un **nodarbību plāni Latvijas vēstures apguvei vidusskolā**, kuriem pievienots bagātīgs daudzveidīgu materiālu klāsts, kā arī ierosmes turpmākajam darbam. Tie papildina jau pieejamos mācību materiālus vēsturē un sniedz ievērojamu atbalstu sociālo zinību skolotājiem jaunā standarta īstenošanai, piedāvājot ne vien **saturisku**, bet arī **metodisku pienesumu** skolotāja ikdienas darbam.

Kad materiāla veidotāji atgriezās Latvijā, sagatavotie nodarbību plāni tika nodoti Latvijas pedagogu, viņu audzēkņu, vēsturnieku un citu ekspertu vērtējumam. Materiāla autori augstu vērtēja zinošo un prasīgo ekspertu norādījumus un ieteikumus, kā padarīt materiālu precīzāku, iedarbīgāku un pilnvērtīgāku. Tomēr jau šajā posmā bija liels prieks un gandarījums saņemt no skolām atzinīgus vērtējumus kā par materiālu saturu un uzbūvi, tā arī par daudzveidīgām iespējām izmantot tos mācību procesā. Gan skolēni, sākot no 7. klases, gan skolotāji atzina, ka materiāls ir piemērots darbam un mudina padziļināt izziņas procesu.

Aprobācijas gaitā atklājās, ka pamatskolas posmam domātais materiāls labi iederas arī **valodas un literatūras** un **klases audzinātāja stundās**, savukārt vidusskolas skolotāji atzinīgi novērtēja iespēju iekļaut jaunus materiālus arī **politikas un tiesību stundās**, izmantot tos **skolēnu zinātniski pētnieciskās darbības sekmēšanai** utt. Ikvienam pedagogam šie materiāli var būt īpaši noderīgi **pilsoniskās izglītības** un audzināšanas uzdevumu veikšanai.

Praksē apstiprinājās, ka materiāli sekmē **integrētu pieeju** mācīšanās procesam, jo piedāvā pedagogam un skolēniem labu pamatu, lai aizsāktu sarunas par ikdienišķiem un vienlaikus būtiskiem jautājumiem – drosmi, žēlsirdību, laipnību, kas gan ikdienas, gan krīzes situācijās nosaka cilvēka uzvedību un ietver tādas būtiskas vērtības kā godīgumu, taisnīgumu, godprātību, empātiju, cieņu, atbildību.

To atzina arī viena no ekspertēm. Viņa rakstīja: “Mana izziņas interese auga augumā ar katru nodarbību. Es atbrīvojos no dažāda domāšanas stereotipa, ievilkšu jaunas līnijas personiskajā holokausta izglītībā, mani saviļņoja emocionālais līdzpārdzīvojums, jo mani uzrunāja bagātīgs, apkopots, agrāk latviešu valodā nepieejams visdažādāko vēstures avotu klāsts. Kā pedagogu mani pārliecināja konsekventi lietotā mācīšanas konceptuālā bāze – domāšanas un mācīšanās principu sistēma, ko var konsekventi izmantot darbā ar dažāda vecuma skolēnu grupām, dažādos mācību priekšmetos. Es saskatīju, kā ar holokausta tematikas palīdzību skolotājs var realizēt prasības atbilstoši sociālo zinību – jaunā mācību priekšmeta pamatskolai – standartam un vidējās izglītības standartam Latvijas vēsturē. Veiksmīgi izvēlēto tēmu satura analīze vedina uz aktuālu mūsdienu sabiedrisko, politisko norišu izpratni un vērtējumu, sabiedriskās un individuālās morāles un ētikas normu aktualizēšanu.”

Demokrātiskas sabiedrības tālāka attīstība un aizsāktie sabiedrības integrācijas procesi Latvijā, kā arī sekmīga iekļaušanās sarežģītajā un dinamiskajā 21. gadsimta globālajā dzīvē lielā mērā būs atkarīga no tā, cik veiksmīgi notiks jaunās paaudzes izglītošana, cik labi spēsīm saskatīt un atklāt citiem pasaules daudzveidību un savstarpējās sakarības.

Materiāla autori nepretendē ne uz visaptverošu un pilnīgu holokausta tēmas izklāstu, ne pareizo atbilžu sniegšanu jautājumos, par kuriem joprojām diskutē profesionāli pētnieki.

Ja šie materiāli kalpos kā domāšanas un sarunu ierosinātāji, izziņas procesa un pārdomu veicinātāji, kā arī dažādos un atvieglos skolotāja ikdienas darbu, uzskatīsim, ka savu mērķi esam sasnieguši.

Projekta atbalstītāju un īstenotāju vārdā pateicamies visiem, kas snieguši ieguldījumu šī darba tapšanā, un ceram, ka šīs grāmatas tiks aktīvi lietotas ikvienā Latvijas skolā.

Aija Tūna, Gregorijs Hamots, Pīters Hlebovičs

Kas ir holokausts?

Kopsavilkums

Analizējot statistikas datus, skolēni uzzinās par iedzīvotāju skaita pārmaiņām Latvijā 20. gadsimta 30.–50. gados. Ar pētniecības metožu palīdzību viņi noskaidros, ka šo pārmaiņu cēloņi bija Otrā pasaules kara un holokausta notikumi. Izmantojot kooperatīvās mācīšanās paņēmienus, skolēni gūs plašāku priekšstatu par jautājumiem – kas ir holokausts, kas tajā piedalījās, kad, kur un kāpēc tas notika?

Jēdzieni

- holokausts
- nacisms
- nacisti
- antisemitisms

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratīs/spēs salīdzināt un analizēt demogrāfisko situāciju Latvijā pirms un pēc Otrā pasaules kara;
saprast, ka Otrā pasaules kara notikumu rezultātā samazinājās kopējais Latvijas iedzīvotāju skaits, bet sevišķi krasi samazinājās ebreju skaits;
izskaidrot holokausta jēdzienu, nosaukt tā cēloņus, raksturot vēsturisko kontekstu, norises laiku, vietu un izpausmes;
iegūt informāciju no grafiskiem materiāliem;
formulēt secīgu jautājumu virkni;
efektīvi sadarboties grupā, lietojot demokrātiskus savstarpējās saziņas paņēmienus;
skaidri un saprotami uzstāties.

Saikne ar standartu

- Skolēni** mācību un sociālo mērķu sasniegšanai sniedz atbalstu citiem grupas biedriem;
- izmanto mērķtiecīgu jautājumu uzdošanu kā personības un sabiedrības pētīšanas instrumentu;
- prot dažādos veidos sistematizēt, apkopot informāciju, arī izmantojot grafiskās organizācijas formas.

Nepieciešamie materiāli

1. avots “Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs” – katram skolēnam
- 2., 3., 4., 5. un 6. avots – katram skolēnam viens no šiem pieciem tekstiem (darbam grupās)
7. avots “Kas ir holokausts?” – katram skolēnam
8. avots “Latviešu attieksme pret ebrejiem pirmskara Latvijā” (fragmenti no I. Salenieces pētījuma “Latviešu rakstura iezīmes stāstos par ebrejiem pirmskara Latvijā”) – tēmas paplašinājumam pēc izvēles

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs jautā skolēniem, kādā veidā viņi iegūst informāciju par to, cik Latvijā ir iedzīvotāju un kā mainās iedzīvotāju skaits.

Apjēgšana

1. Iedzīvotāju skaita pārmaiņu analīze.

Skolotājs izdala 1. avotu “Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs” un aicina skolēnus individuāli iepazīties ar šo materiālu.

Skolotājs jautā klasei:

Kā sauc šādā veidā apkopotu informāciju? (grafiks, tabula)

Kāda informācija atspoguļota tabulā? (Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs jeb sadalījums pēc tautībām)

Kāda informācija attēlota tabulas vertikālajās sadaļās (kolonnās), kāda – horizontālajās sadaļās (rindās)? (tautības, gadi, iedzīvotāju skaits)

Vai Latvijā dzīvojošo tautību iedzīvotāju skaits laika posmā no 1935. līdz 1959. gadam ir mainījies – samazinājies, palielinājies? (dažādām tautībām demogrāfiskie procesi risinājušies atšķirīgi)

Kuru tautību pārstāvju skaits ir ievērojami samazinājies? (vāciešu, ebreju)

Kuru tautību pārstāvju skaits ir ievērojami palielinājies? (krievu, baltkrievu)

Kādu notikumu, procesu rezultātā iedzīvotāju skaits valstī var samazināties? (kari, dabas katastrofas (plūdi, zemestrīces u.c.), epidēmijas u.tml.)

Kādu notikumu, procesu rezultātā iedzīvotāju skaits valstī var palielināties? (pieaug dzimstība, samazinās mirstība, iebrauc no citām valstīm u.tml.)

Skolotājs fiksē iemeslus (atbildes uz pēdējiem diviem jautājumiem) uz tāfeles.

Vai ar kādu no tabulā minētajām tautībām ir notikušas būtiskas pārmaiņas to skaita ziņā? Kādas? (ievērojami samazinājies ebreju skaits)

Kuri no nosauktajiem iemesliem varētu būt pamatā ebreju skaita samazinājumam? (karš) Skolotājs papildina skolēnu teikto ar informāciju, ka laikā no 1941. līdz 1945. gadam Latvijas teritorijā risinājās Otrais pasaules karš. Kara rezultātā būtiski mainījās Latvijas iedzīvotāju skaits un sastāvs. Īpaši smagi Otrais pasaules karš skāra ebrejus. Nacistu režīma realizētā ebreju totālā iznīcināšana, kuras rezultātā ebreju skaits gan Latvijā, gan Eiropā dramatiski samazinājās, ir ieguvusi apzīmējumu “holokausts”. Nodarbības turpinājumā šie baises notikumi tiks izpētīti pamatīgāk.

2. Skolotājs jautā, kāda informācija būtu nepieciešama, lai šos notikumus labāk izprastu? Skolēni piedāvā idejas, kuras skolotājs fiksē kopējā sarakstā uz tāfeles. Iespējamie jautājumi:

Kas notika holokausta laikā?

Kur risinājās holokausts?

Kad notika holokausts?

Kādi cilvēki piedalījās holokaustā?

Kāpēc notika holokausts?

3. Skolotājs informē, ka katrs skolēns saņems izdales materiālu, kurā varēs rast atbildi uz vienu no šiem jautājumiem, bet nodarbības gaitā ikvienam būs iespēja uzzināt atbildes uz visiem nosauktajiem jautājumiem.

Katrs skolēns saņem kartīti ar vienu no pieciem (Kas? Kur? Kad? Kādi cilvēki? Kāpēc?) tekstiem – 2., 3., 4., 5., 6. avotu.

4. Skolēni individuāli lasa katrs savu tekstu.

5. Skolēni apvienojas grupās pēc kartīšu numuriem.

6. Skolotājs aicina grupu dalībniekus pārrunāt no izlasītā teksta gūto informāciju, pierakstīt neskaidros jautājumus. Skolotājs atbild uz neskaidrajiem jautājumiem.

7. Skolotājs paskaidro, ka klase iepazīsies ar informāciju par holokaustu radio vai televīzijas ziņu formā. Skolēnu grupas saņem uzdevumu sadalīt savas kartītes tekstu atbilstoši grupas dalībnieku skaitam un katram iemācīties nolasīt savu teksta fragmentu tādā veidā, kā to darītu radio vai televīzijas diktors.

Skolotājs var palīdzēt skolēnam, uzrakstot uz tāfeles atbalsta vārdus.

Skolēni runā skaidri,
viegli uztveramā tempā/ātrumā,
uzsver galvenos vārdus,
lieto ziņojuma saturam atbilstošu balsis noskaņu – intonāciju.

8. Skolēni grupās izmēģina individuālo un visas grupas kopējo uzstāšanos.

9. Skolotājs aicina skolēnus apsvērt, kādā secībā grupām vajadzētu uzstāties. Skolēni izsaka priekšlikumus un tos pamato, vienojas par uzstāšanās secību. Skolotājs pievieno kārtas numuru katram no jautājumiem, kas fiksēti uz tāfeles.

10. Seko grupu uzstāšanās klases priekšā.

11. Skolotājs sniedz pozitīvus komentārus par uzstāšanos un aicina arī klasi rīkoties līdzīgi.
12. Skolotājs ar skolēniem pārrunā, kādas atbildes uz sākumā izvirzītajiem jautājumiem viņi saņēmuši, un informē, ka nākamajās nodarbībās skolēniem būs iespēja par šiem notikumiem uzzināt vairāk.

Refleksija

Skolēni saņem 7. avotu “Kas ir holokausts?”, kurā apkopotas atbildes uz visiem pieciem jautājumiem, vēlreiz pārskata to.

Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt un uzrakstīt, ko viņi vēl vēlētos noskaidrot par holokaustu, min rosinošus jautājumus (kāpēc cilvēki klausīja pavēlēm par ebreju nogalināšanu, vai citu tautību cilvēki palīdzēja ebrejiem glābties, u.tml.?).

Skolēnu izteiktie jautājumi kalpo kā kontrolsaraksts skolotājam, plānojot nākamās nodarbības par holokaustu. Jautājumus var fiksēt uz lielās lapas klasē pie sienas. Skolotājs aicina skolēnus tēmas apguves laikā papildināt jautājumu sarakstu ar jauniem jautājumiem. Sarakstam tiek sekots visā tēmas apguves procesā.

Idejas turpmākai darbībai

1. Skolēni iepazīstas ar 8. avotu – fragmentiem no vēsturnieces Irēnas Salenieces pētījuma par latviešu rakstura iezīmēm stāstos par ebrejiem pirmskara Latvijā un tajos pausto attieksmi pret viņiem.

Skolēni atbild uz jautājumiem:

Kādas specifiskas iezīmes raksturīgas vēstures pētīšanai ar mutvārdu liecību palīdzību?

Kādas ir šīs pētniecības metodes priekšrocības un trūkumi?

Kāda veida attiecības pastāvēja starp ebrejiem un latviešiem pirmskara Latvijā? (kolēģi, kaimiņi u.c.)

Ar kādiem īpašības vārdiem var raksturot latviešu attieksmi pret ebrejiem pirmskara Latvijā?

Iepazīnušies ar pētījuma fragmentiem, ko jūs varat secināt par latviešu attieksmi pret ebrejiem pirmskara Latvijā?

2. Skolēni izpēta ebreju un latviešu attiecību atainojumu daiļliteratūrā. Var izmantot, piemēram, latviešu klasiķu darbu antoloģiju “Ebreji un latvieši”, kura izdota Rīgā, 1938. gadā.

Pielikumi

1. avots

Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs			
Tautība	1935. g.	1943. g.	1959. g.
Latvieši	1 472 612	1 444 525	1 297 881
Krievi	206 499	207 003	556 448
Ebreji	93 479	12 964*	36 584**
Vācieši	62 144	17 811	1609
Poļi	48 949	38 191	59 774
Baltkrievi	26 867	40 699	61 587
Lietuvieši	22 913	24 158	32 383
Igauņi	7014	5497	4610
Citas tautības	10 030	12 256	42 582

Pēc: *Ceturtnā tautas skaitīšana Latvijā 1935. gadā*. Sast. V. Salnītis, red. M. Skujenieks. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1936–1939; Mežgailis, B. un V. Gailītis. *Latvijā dzīvojošie etnosi un to cilvēku skaits 1897.–1989. gadā*. Rīga, 1993.

* No tiem, 4904 ebreji, kas Latvijā dzīvoja pirms vācu okupācijas, 7784 Latvijā ievestie Vācijas, Austrijas un Čehijas ebreji, 276 Lietuvas ebreji. Sk.: *Latvju enciklopēdija*. A. Švābes redakcijā, 3. sēj. Stokholma, 1955, 283. lpp

** Kopā ar ebrejiem, kuri Latvijā iebrāuca pēc kara.

2. avots

Kas notika holokausta laikā?

Holokausta laikā notika sistēmiska vienas tautas – ebreju – iznīcināšana. Tika nošauti, gāzes kamerās nogalināti un koncentrācijas nometnēs nomocīti 6 miljoni Eiropas ebreju. Viņu vidū bija 1,5 miljoni bērnu. Iznīcināšana notika ļoti straujos tempos un plānveidīgi, tādēļ tikai daļa ebreju paspēja izbraukt uz citām valstīm vai sekmīgi paslēpties. Holokausta rezultātā cieta arī bagātā ebreju kultūra un tradīcijas.

3. avots

Kad notika holokausts?

1933. gadā Vācijā pie varas nāca Ādolfs Hitlers un nacisti (Vācijas nacionālsociālistiskās strādnieku partijas biedri). Sākās ebreju un vairāku citu cilvēku grupu (čigāni, garīgi slimi cilvēki, homoseksuāļi) vajāšana. 1939. gadā Vācija sāka Otro pasaules karu. Dažu gadu laikā tika ieņemtas daudzas Eiropas valstis. It visur nacisti nodibināja tā saucamo jauno kārtību, kuras ietvaros notika ebreju iznīcināšana. Holokausts ilga līdz 1945. gadam, kad Vācija tika sakauta, beidzās Otrais pasaules karš un kara noziedznieki tika tiesāti daudzās starptautiskās tiesās.

4. avots

Kur risinājās holokausts?

Pēc nacistu nākšanas pie varas Vācijā sākās ebreju vajāšana. Ar likumu tika aizliegtas laulības starp ebrejiem un citu tautību cilvēkiem, ebreji nedrīkstēja apmeklēt teātri un kino, ebreju bērniem aizliedza apmeklēt valsts skolas. Ebreju tautības speciālisti – ierēdņi, ārsti, juristi, zinātnieki un citu profesiju pārstāvji zaudēja darbu; ebreju rakstnieku darbi tika dedzināti sartos. Sākās arī fiziski uzbrukumi ebrejiem, sinagogu (dievnamu) dedzināšana. Kad nacistiskā Vācija uzsāka Otro pasaules karu un tās karaspēks citu pēc citas ieņēma Eiropas valstis, arī tur sākās ebreju vajāšana un viņu masveidīga iznīcināšana. Otrā pasaules kara laikā holokausta notikumi risinājās arī Latvijas teritorijā, kuru bija iekarojis nacistiskās Vācijas karaspēks.

5. avots

Kādi cilvēki piedalījās holokaustā?

Nokļuvusi pie varas, nacistu partija Hitlera vadībā Vācijā uzsāka holokaustu. Partijas līderi deva pavēles par ebreju iznīcināšanu. Tās realizēja īpaši izveidotas un apmācītas cilvēku grupas. Kad Vācija uzsāka karu, nacisti iesaistīja ebreju iznīcināšanā arī pakļauto valstu iedzīvotājus, lai noveltu uz viņiem daļu atbildības par notiekošo. Ar plaši izvērstas propagandas – radio, kino, preses, dažādu plakātu palīdzību nacisti mēģināja pārliecināt pārējo sabiedrību par ebreju vajāšanas nepieciešamību.

6. avots

Kāpēc notika holokausts?

Nacisti apkopoja antisemitisma mantojumu un to radikalizēja, uzsverot, ka ebreji jāiznīcina, lai viņi nesagrābtu varu visā pasaulē. Nacistu partija pasludināja, ka vāciešiem ir jārūpējas par “rases tīrību”, tādēļ tiem jāvairās no jebkādas citu tautu ietekmes. Par īpaši bīstamiem tika pasludināti ebreji, iztēlojot viņus par visa ļaunā iemiesojumu. Viņus vainoja arī par Vācijas zaudējumu Pirmajā pasaules karā. Nacistiem izdevās pārliecināt arī daļu iedzīvotāju Vācijā un pakļautajās Eiropas valstīs. Daudzi cilvēki pret holokaustu neko neuzsāka, jo viņi baidījās, viņus bija pārņēmusi vienaldzība vai arī viņi par notiekošo neko nezināja.

7. avots

Kas ir holokausts? (apvienotais materiāls – 2., 3., 4., 5. un 6. avots)

Kas notika holokausta laikā?

Holokausta laikā notika sistēmiska vienas tautas – ebreju – iznīcināšana. Tika nošauti, gāzes kamerās nogalināti un koncentrācijas nometnēs nomocīti 6 miljoni Eiropas ebreju. Viņu vidū bija 1,5 miljoni bērnu. Iznīcināšana notika ļoti straujos tempos un plānveidīgi, tādēļ tikai daļa ebreju spējēja izbraukt uz citām valstīm vai sekmīgi paslēpties. Holokausta rezultātā cieta arī bagātā ebreju kultūra un tradīcijas.

Kad notika holokausts?

1933. gadā Vācijā pie varas nāca Ādolfs Hitlers un nacisti (Vācijas nacionālsociālistiskās strādnieku partijas biedri). Sākās ebreju un vairāku citu cilvēku grupu (čigāni, garīgi slimi cilvēki, homoseksuāļi) vajāšana. 1939. gadā Vācija sāka Otro pasaules karu. Dažu gadu laikā tika ieņemtas daudzas Eiropas valstis. It visur nacisti nodibināja tā saucamo jauno kārtību,

kuras ietvaros notika ebreju iznīcināšana. Holokausts ilga līdz 1945. gadam, kad Vācija tika sakauta, beidzās Otrais pasaules karš un kara noziedznieki tika tiesāti daudzās starptautiskās tiesās.

Kur risinājās holokausts?

Pēc nacistu nākšanas pie varas Vācijā sākās ebreju vajāšana. Ar likumu tika aizliegtas laulības starp ebrejiem un citu tautību cilvēkiem, ebreji nedrīkstēja apmeklēt teātri un kino, ebreju bērniem aizliedza apmeklēt valsts skolas. Ebreju tautības speciālisti – ierēdņi, ārsti, juristi, zinātnieki un citu profesiju pārstāvji zaudēja darbu; ebreju rakstnieku darbi tika dedzināti sārtos. Sākās arī fiziski uzbrukumi ebrejiem, sinagogu (dievnamu) dedzināšana. Kad nacistiskā Vācija uzsāka Otrā pasaules karu un tās karaspēks citu pēc citas ieņēma Eiropas valstis, arī tur sākās ebreju vajāšana un viņu masveidīga iznīcināšana. Otrā pasaules kara laikā holokausta notikumi risinājās arī Latvijas teritorijā, kuru bija iekarojis nacistiskās Vācijas karaspēks.

Kādi cilvēki piedalījās holokaustā?

Nokļuvusi pie varas, nacistu partija Hitlera vadībā Vācijā uzsāka holokaustu. Partijas līderi deva pavēles par ebreju iznīcināšanu. Tās realizēja īpaši izveidotas un apmācītas cilvēku grupas. Kad Vācija uzsāka karu, nacisti iesaistīja ebreju iznīcināšanā arī pakļauto valstu iedzīvotājus, lai noveltu uz viņiem daļu atbildības par notiekošo. Ar plaši izvērstas propagandas – radio, kino, preses, dažādu plakātu palīdzību nacisti mēģināja pārliecināt pārējo sabiedrību par ebreju vajāšanas nepieciešamību.

Kāpēc notika holokausts?

Nacisti apkopoja antisemitisma mantojumu un to radikalizēja, uzsverot, ka ebreji jāiznīcina, lai viņi nesagrābtu varu visā pasaulē. Nacistu partija pasludināja, ka vāciešiem ir jārūpējas par “rases tīrību”, tādēļ tiem jāvairās no jebkādas citu tautu ietekmes. Par īpaši bīstamiem tika pasludināti ebreji, iztēlojot viņus par visa ļaunā iemiesojumu. Viņus vainoja arī par Vācijas zaudējumu Pirmajā pasaules karā. Nacistiem izdevās pārliecināt arī daļu iedzīvotāju Vācijā un pakļautajās Eiropas valstīs. Daudzi cilvēki pret holokaustu neko neuzsāka, jo viņi baidījās, viņus bija pārņēmusi vienaldzība vai arī viņi par notiekošo neko nezināja.

8. avots

Latviešu attieksme pret ebrejiem pirmskara Latvijā

Fragmenti no Irēnas Salenieces (Daugavpils) pētījuma “Latviešu rakstura iezīmes stāstos par ebrejiem pirmskara Latvijā”.

Pētījuma avotu bāzi veido Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāsti no Nacionālās mutvārdu vēstures kolekcijas un Daugavpils Universitātes Mutvārdu vēstures kolekcijas. Ir izmantoti avoti, kas iegūti galvenokārt 2002. gadā Ziemeļkurzemē ekspedīcijas “Dzīvesstāsts Latvijā” laikā, kā arī no Latgales iedzīvotāju intervijām.

Mēģināsim noskaidrot mutvārdu vēstures avotos reprezentēto latviešu attieksmi pret ebrejiem 20. gadsimta 20.–30. gados [..]

Pilsētnieki (konkrēti – Latvijas austrumu daļas iedzīvotāji – daugavpilieši, jēkabpilieši, ludzānieši) atceras, ka viņu vecāki spēja runāt ar ebrejiem jidišā: “Tēvs ebreju valodā plāpāja, un es arī mazliet tā vēl...” Oficiālā statistika liecina, ka 1930. gadā vairāk nekā 62% no .. Latvijas iedzīvotājiem ebrejiem prata runāt latviski. [..]

Pilsētnieku attiecības ar ebrejiem veidojās mazliet citādāk nekā laucinieku attiecības. Pilsētniekiem tās bija tuvākas – draudzīgas un uzticēšanās pilnas:

..vēl pirms dienesta [Latvijas Republikas] armijā mēs strādājām par ekspeditoriem... es vienā firmā, viņš citā firmā... gadās, naudas man pietrūkst tur izpirkt vagonu: “Jaška, aizdod man tur 100 latu kādu... kamēr no kantora atnesīs...” “Še!” – Jaška dod man... Tā arī dzīvojām...

Es atceros tās koka mājiņas, kas viņiem [Krustpils ebrejiem] piederēja, pie mājiņām ziedēja kliņģerītes, un tie visi bija jauki un laipni cilvēki, un manai mātei un manam onkulim labi draugi bij...

Pilsētnieku stāstos par pirmskara dzīvi parādās kaimiņi ebreji – labsirdīgi bodnieki, augsti kvalificēti speciālisti (ārsti, drēbnieki, kurpnieki, muzikanti u.c.), vienkārši kaimiņi un klasesbiedri. Pēdējos parasti atceras bez saiknes ar etnisko grupu, bet gan kā draugus, paziņas. [..]

Laucinieku attiecības ar ebrejiem nebija tik tuvas, bet arī pozitīvas – labvēlīgas un lietišķas. Lauku saimnieki labprāt sadarbojās ar lopu uzpircējiem un sīktirgotājiem. Vispārpieņemtais paradums bija tirgošanās – tās rezultātā izdevās noslēgt izdevīgāku darījumu.

..[ebrejs] brauca apkārt un iepirka lopus... tēvs uzstāda cenu, viņš piesola puscenu... [Tas bija tipiski] žīdiem – tā tirgošanās... var vienoties... viņš brauc prom, aizbrauc līdz ceļmalai... brauc atpakaļ...

Šis sižets parādās daudzos stāstos, īpaši tad, kad ir runa par iepirkšanos ebreju bodītēs. Teicēji noteikti apraksta pircēja un pārdevēja darbības – ..abām pusēm labi saprotamas; noteikti atceras, kā pārdevējs skrēja ārā no bodes pakal pircējam, vilka aiz piedurknes atpakaļ bodē, glaimoja, pierunāja, pārliecināja un noteikti nolaida cenu. Piemēram, viens teicējs atceras, kā jaunības gados pircis uzvalku ebreja bodē Ventspilī. Pārdevējs nosauca cenu – 70 latu. Tād sekoja ilgas kaulēšanās vēsture. Rezultātā par 60 latiem bija nopirkta divas žaketes. [..]

Ebreju sīktirgotāja ierašanās bija saistošs notikums visai apkaimei. Parasti viņi palika pa nakti pie vieniem un tiem pašiem saimniekiem. [..]

Uz tieši formulētu jautājumu “Kāda bija attieksme pret ebrejiem?” atbildes neatšķīrās pēc satura, bet drīzāk pēc emocionalitātes pakāpes: “labi sadzīvoja”, “izturējās tāpat, kā pret citiem”, “ebreji bija ļoti labi pret cilvēkiem, vienmēr aizdeva naudu un ilgi gaidīja parāda atdošanu..” utt. Nereti parādās arī šādas pārdomas:

Nebija nekādu strīdu, tāpat cilvēki dzīvoja... Kāpēc Hitlers taisīja tādu cilvēku iznīcināšanu? [..] Nekad nebija nekādas kaujas; nekad nekaujās žīdu puīši un latviešu puīši tikai tāpēc, ka vieni ir žīdi...

(Saleniece, Irēna. Latviešu rakstura iezīmes stāstos par ebrejiem pirmskara Latvijā. Manuskripts, 15 lpp.)

Cilvēks un sabiedrība draudu situācijā

Kopsavilkums

Nodarbības gaitā skolēni lasīs Evas Bantingas (*Eve Bunting*) alegoriju par holokaustu “Lielie Briesmoņi”. Ar alegorijas palīdzību tiks rosinātas skolēnu pārdomas par to, ar kādiem draudiem sabiedrībai dažkārt nākas sastapties un kādas ir cilvēku reakcijas draudu situācijā.

Skolēni diskutēs par alegorijā aprakstītajiem notikumiem, analizēs meža iemītnieku reakcijas draudu apstākļos un domās par to, kā vēl varēja rīkoties alegorijas personāži, lai mazinātu apdraudējumu.

Vienlaikus skolēni tiks rosināti domāt par to, kad ar līdzīgiem notikumiem vēsturē un mūsdienās ir saskārusies sabiedrība.

Nodarbībā tiks attīstītas skolēnu domāšanas prasmes, lēmumu pieņemšanas prasmes un sadarbības prasmes. Skolēni mācīsies vizualizēt savas idejas.

Jēdzieni

- draudi
- alegorija
- atbildība

Paredzami rezultāti

Skolēni prātīs/spēs izskaidrot, ko nozīmē draudi sabiedrībai;

atpazīt piemērus vēsturē un mūsdienās, kad sabiedrība tikusi apdraudēta;

analizēt dažādas cilvēku reakcijas draudu situācijā;

piedāvāt ieteikumus, lai brīdinātu pārējos cilvēkus par iespējamiem draudiem;

piedalīties diskusijā, izskaidrot savas idejas un uz klausīt citu idejas;

izmantot alegoriju un domāt līdzībās;

pazīt simbolus un tos lietot;

pozitīvi un pamatoti vērtēt citu skolēnu sniegumu;
pārliecinoši parādīt savu un grupas biedru veikumu.

Saikne ar standartu

Skolēni zina un praksē izmanto pilsoniskās līdzdalības iespējas skolas, pašvaldības un valsts mēroga norisēs;
piedāvā savu viedokli vai problēmas risinājumu un uzklausā citu viedokli kopīgo mācību un sociālo mērķu sasniegšanai,
meklējot risinājumus problēmām, prot saskaņot savas un citu vajadzības;
prot publiski uzstāties par grupas darba rezultātiem;
pazīst un raksturo iekšējās un ārējās kontroles mehānismus, kuri nosaka cilvēka rīcību un attiecības.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* Evas Bantingas alegorija “Lielie Briesmoņi” – katram skolēnam
“Brīdinājuma zīmju vērtēšanas kritēriji”, papīrs, flomāsteru komplekts, šķēres, līme – katrai skolēnu grupai

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolēni strādā pāros. Pārī viens skolēns ir A, otrs – B. Uzdevumi skolēniem A un B:
A – atceries situāciju savā dzīvē, kad biji no kaut kā ļoti nobijies un juties apdraudēts. Kā tu rīkojies?
B – atceries situāciju, kad apdraudēti un nobijušies bija citi cilvēki. Kā viņi rīkojās?
2. Skolēni, kas darbojas pārī, viens otram izstāsta savu pieredzi un to, kādas bija cilvēku reakcijas situācijās, kuras viņi atcerējās.
3. Skolēni A un skolēni B no dažādiem pāriem satiekas un kopā veido sarakstu “Kā cilvēki reaģē briesmu brīžos”. Vienā grupā strādā seši skolēni.
4. Katra grupa izstāsta savas atbildes. Skolotājs pieraksta skolēnu atbildes uz lielās lapas/tāfeles.
5. Skolotājs:
paskaidro, ka nodarbības turpinājumā skolēni lasīs Evas Bantingas alegoriju “Lielie Briesmoņi”. Skolotājs paskaidro, ka alegorijā tiek stāstīts par dažādiem meža iemītniekiem, kuri dzīvoja laimīgi, līdz kādu dienu ieradās Lielie Briesmoņi, apdraudot meža iemītniekus, un sākās viena nelaime pēc otras;
īsi informē par alegorijas autori. Eva Bantinga dzimusi 1928. gadā. Viņas bērnība pagājusi Ziemeļīrijā. Pēc koledžas beigšanas viņa kļuva par žurnālisti. 1958. gadā E. Bantinga pārcēlās uz Kaliforniju Amerikas Savienotajās Valstīs. Viņa ir sarakstījusi vairāk nekā 100 grāmatu bērniem, plašu ievērību guvusi alegorija par holokaustu “Lielie Briesmoņi”;

paskaidro, ko nozīmē “alegorija”. Alegorija ir literatūras un mākslas izteiksmes līdzeklis – abstrakta jēdziena vai idejas izteikšana konkrētā tēlā (*Svešvārdu vārdnīca*. Rīga, 1999, 41. lpp.). Skolotājs paskaidro, ka alegorijā cilvēki, dzīvnieki un lietas iegūst citu nozīmi. Alegorijas tiek izmantotas, lai ar līdzību un simbolu palīdzību mācītu un skaidrotu par pasaulē notiekošo.

Apjēgšana

1. Skolēni individuāli lasa 1. avotu – E. Bantingas alegoriju “Lielie Briesmoņi”.

Skolotājs iepazīstina bērnus ar jautājumiem, uz kuriem tie meklēs atbildes tekstā. Skolotājs uzraksta jautājumus uz tāfeles. Skolotājs lūdz skolēnus pasvītrot tekstā vietas, kuras sniedz atbildes uz jautājumiem.

Jautājumi, uz kuriem jāmeklē atbildes tekstā:

Kādi dzīvnieki dzīvoja mežā pirms Lielo Briesmoņu ierašanās?

Kādas bija meža iemītnieku savstarpējās attiecības?

Pēc kā Lielie Briesmoņi ieradās vispirms?

Kā uz to reaģēja citi meža iemītnieki?

Ko tēvs atbildēja Mazajam Zaķenam, kad viņš vaicāja: “Kāpēc Lielie Briesmoņi sagūstīja putnus?”

Pēc kā Lielie Briesmoņi ieradās vēlāk?

Kā uz to reaģēja citi meža iemītnieki?

Ko tēvs atbildēja Mazajam Zaķenam, kad viņš ierosināja pamest mežu un pārvākties uz dzīvi citur?

2. Kad skolēni ir izlasījuši tekstu, skolotājs viņiem vaicā:

Ko jūs izjūtat, izlasījuši šo alegoriju? Vai ir kaut kas tāds, ko gribat pateikt uzreiz pēc alegorijas izlasīšanas?

Skolotājs uzklausa skolēnus, kuri vēlas izteikties.

3. Skolotājs aicina skolēnus atbildēt uz jautājumiem, kas uzrakstīti uz tāfeles. Skolēni atbildes pamato ar fragmentiem no teksta.

4. Diskusija grupās pa seši. Diskusijā tiek lietota metode “pildspalvas vidū”. Metodes mērķis – dot iespēju izteikties katram skolēnam.

Diskusijas soļi:

Katrs skolēns tur rokās pildspalvu.

Skolotājs uzdod jautājumu.

Katrā grupā viens skolēns pārējiem grupas locekļiem izstāsta savu atbildi uz jautājumu un, kad viņš ir beidzis, noliek pildspalvu galda vidū.

Tālāk savu atbildi uz jautājumu izstāsta nākamais skolēns. Katrs skolēns, izteicis savu viedokli, noliek galda vidū savu pildspalvu. Grupas diskusijas beigās visi skolēni ir izteikuši viedokli un nolikuši pildspalvas galda vidū.

Skolotājs paņem vienu pildspalvu no galda vidus un aicina tās īpašnieku izstāstīt pārējiem skolēniem klasē savu atbildi.

Pildspalvas vidū tiek noliktas pēc katra uzdotā jautājuma.

Diskusijas jautājumi:

Kas bija Lielie Briesmoņi?

Kāpēc Lielajiem Briesmoņiem izdevās sagūstīt un aizvest sev līdzī meža iemītņiekus?

Kāpēc meža iemītņieki nepretojās?

Kāds kļuva mežs pēc Lielo Briesmoņu aiziešanas?

Ko, jūsuprāt, tālāk darīs Lielie Briesmoņi?

Ko, jūsuprāt, tālāk darīs Zaķēns?

Kādus secinājumus pēc alegorijas lasīšanas jūs izdarījāt?

5. Seko skolotāja komentārs: mēs iepazīnāties ar alegoriju par mežu un tā iemītņiekiem, par draudu situāciju, kas izcēlās mežā. Līdzīgi notikumi ir risinājušies arī sabiedrībā, kad atsevišķas cilvēku grupas ir vērsušās pret citām grupām un pakļāvušas tās vardarbībai. Piemēram, krusta karu laikā notika vērsšanās pret neticīgajiem vai citas ticības piekritējiem.

Skolotājs jautā skolēniem:

Kādus citus piemērus vēsturē jūs varat nosaukt, kad vienas cilvēku grupas ir vērsušās pret citām?

Refleksija

1. Skolēnu grupas, kurās ir seši dalībnieki, saņem uzdevumu: uzzīmēt brīdinājuma zīmi – simbolu, ko Mazais Zaķēns varētu izlikt citviet mežā, lai brīdinātu pārējos meža iemītņiekus no Lielajiem Briesmoņiem.

Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt:

Kur Zaķēns šo zīmi izliks?

Kas šajā zīmē tiks attēlots?

Kādas krāsas zīmējumā tiks lietotas?

Kāda būs brīdinājuma zīmes forma?

2. Skolotājs iepazīstina skolēnus ar darba vērtēšanas kritērijiem, sk. “Brīdinājuma zīmju vērtēšanas kritēriji”.
3. Skolēnu pārstāvji iepazīstina pārējos ar izgatavotajām brīdinājuma zīmēm. Uzdevums klausītājiem klasē: izteikt pozitīvus komentārus, kas sākas ar apgalvojumu “Vispārliedziņš jūsu grupai izdevies..”.

Idejas turpmākai darbībai

1. Iztēlojies, ka tu esi Mazais Zaķēns. Uzraksti stāstā iztirzāto notikumu hroniku vai dienasgrāmatu un tajā apraksti, kas notika ar tevi, taviem kaimiņiem, taviem draugiem un tavu ģimeni. Mini iemeslus, kāpēc tā notika.
2. Uzzīmē mežu pirms Lielo Briesmoņu ierašanās. Uzzīmē mežu, kurā Mazais Zaķēns palika viens pats. Salīdzini zīmējumus – kas tajos atšķirīgs? Ko tu par to domā? Vai esi padomājis, kāpēc dažādība sabiedrībā ir svarīga?

3. Līnijdiskusija klasē par jautājumu “Vai meža iemītņieki bija atbildīgi par to, ka mežs palika tukšs?”

Jā

Drīzāk jā

Nezinu

Drīzāk nē

Nē

4. Skolēni strādā jau izveidotajās grupās pa seši. Uzdevums: padomāt, ar kādiem draudiem saskaras sabiedrība jūsu pagastā/pilsētā. Skolēniem, strādājot grupās, jāizlemj, kā cilvēkiem vajadzētu rīkoties šādās situācijās un kā viņus uz to mudināt.

Skolotājs aicina grupas darboties pēc plāna:

Izvēlēties vienu situāciju, kas apdraud vietējo sabiedrību (piemēram, klaiņojoši dzīvnieki pilsētā, ziemas atkalā slideni ceļi, ielas un ietves, bīstama peldvieta, atvērta kanalizācijas lūka uz ielas u.tml.).

Motivēt, kam un kādas briesmas šī situācija rada.

Noskaidrot savas grupas locekļu priekšlikumus, kā brīdināt citus par šiem draudiem.

Izstrādāt plānu sabiedrības brīdināšanas pasākuma kampaņai, kurā ieteiktu cilvēkiem, kā viņiem rīkoties draudu situācijās.

Ar izstrādāto plānu iepazīstināt pārējos skolēnus klasē.

Pielikumi

1. avots

Eva Bantinga. **Lielie Briesmoņi**

Kādā meža pļavā savas mājas bija atraduši dažādi meža iemītnieki. Putni un vāveres draudzīgi dzīvoja koku zaros. Zaķi un dzeloņcūkas mita zem lielajiem kokiem, bet vēsajā un brūnganajā meža diķa ūdenī savas mājas bija iekārtojušas zivis un vardes. Meža dzīvnieki jutās labi, viņi satīcīgi dzīvoja cits citam kaimiņos.

Tā nu tas bija, līdz kādu dienu mežā ieradās Lielie Briesmoņi.

Mazais Zaķēns vispirms ieraudzīja Lielo Briesmoņu ēnas un tikai tad viņus pašus. Lielie Briesmoņi apstājās meža pļavas malā, un viņu ēnas aizsedza sauli.

“Mēs ieradāmies pēc tiem mežā iemītniekiem, kuriem ir spārni,” Lielie Briesmoņi dārdināja.

“Mums nav spārnu,” sacīja vardes.

“Mums arī nav,” sacīja vāveres.

“Mums arī nav,” sacīja dzeloņcūkas.

“Arī mums nav,” sacīja zaķi.

Mazās zivtiņas lēkāja ūdenī un priecājās par savu zvīņu mirdzumu saulē, vienīgi putni satraukti lidinājās virs koku galotnēm. Viņiem bija spārni. Viņi cēlās gaisā un šausmās kļiedza debesu zilgmē.

Bet Lielie Briesmoņi uzmeta savus briesmīgos tīklus augstu gaisā un aizrāva putnus sev līdzī. Meža iemītnieki savā starpā uztraukti pārrunāja notikušo.

“Tie putni vienmēr bija tik skaļi,” sacīja Vecā Dzeloņcūka. “Labi, ka tikām vaļā no šādiem kaimiņiem.”

“Mums paliks vairāk vietas koku zaros,” vāveres sacīja.

“Kāpēc Lielie Briesmoņi atnāca pēc putniem?” Mazais Zaķēns jautāja. “Kas gan tur slikts, ka putniem ir spārni?”

“Mēs nedrīkstam neko jautāt,” Lielais Zaķis atbildēja. “Lielie Briesmoņi rīkojas pēc sava prāta. Priecājies, ka viņi neatnāca pēc mums.”

Meža pļavā vairs neskanēja putnu balsis. Bet citādi dzīve mežā ritēja gandrīz kā iepriekš. Un tad kādu dienu Lielie Briesmoņi ieradās atkal.

Mazais Zaķēns vispirms izdzirdēja atskanam briesmīgo soļu skaļos dārdus un tikai tad ieraudzīja pašus Lielos Briesmoņus.

“Šoreiz mēs atnācām pēc tiem meža iemītniekiem, kuriem ir kuplas astes,” Lielie Briesmoņi dārdināja.

“Mums nav astes,” vardes sacīja.

“Arī mums nav īstas astes,” dzeloņcūkas sauca.

Mazās zivtiņas izlēca no ūdens un izrādīja Lielajiem Briesmoņiem savas spožās astes spuras, bet zaķi demonstrēja savas līpas, gaidot, kā viņi tās novērtēs.

“Mūsu astes ir apaļas un mīkstas,” viņi sacīja. “Tomēr tās nekādā gadījumā nav kuplas.”

Vāveres bailēs metās paslēpties koku zaros. Bet Lielie Briesmoņi izmeta savus briesmīgos tīklus virs bēgošajām vāverēm, noķēra tās un aizrāva sev līdzī.

“Tās vāveres bija mantkārīgas,” Lielais Zaķis sacīja. “Viņas vienmēr kaut ko noglabāja. Un nekad ne ar vienu nedalījās.”

“Kāpēc Lielie Briesmoņi aizrāva vāveres sev līdzī?” Mazais Zaķēns jautāja. “Vai Lielie Briesmoņi ir iekārojuši meža pļavu sev?”

“Nē,” sacīja Lielais Zaķis. “Lielie Briesmoņi rīkojas pēc sava prāta. Labāk domāsim paši par sevi, Mazo Zaķēn. Mēs nedrīkstam sadusmot Lielos Briesmoņus.”

Koku zaros ne putni vairs dziedāja, ne arī vāveres čaloja. Bet citādi dzīve meža pļavā ritēja gandrīz tāpat kā līdz šim. Un tad kādu dienu Lielie Briesmoņi ieradās atkal.

Mazais Zaķēns izdzirdēja nograndam viņu briesmīgo balsi.

“Mēs atnācām pakaļ visiem tiem meža iemītniekiem, kuri peld,” Lielie Briesmoņi dārdināja.

“Ai, mēs nemākam peldēt,” zaķi ātri sacīja.

“Arī mēs nemākam peldēt,” dzeloņcūkas sacīja.

Vardes dziļi ienira meža diķī, un vīrs viņām brūnajā ūdenī ņirbēja sīki aplīši. Mazās zivtiņas, sudrabainajām spurām zibot, sāka šaudīties šurpu turpu. Bet Lielie Briesmoņi izmeta savus briesmīgos tīklus dziļi ūdenī un aizrāva sev līdzī bēgošās vardes un zivtiņas.

“Kāpēc Lielie Briesmoņi paņēma sev līdzī vardes un zivtiņas?” Mazais Zaķēns jautāja. “Ko vardes un zivtiņas bija viņiem nodarījušas?”

“Laikam gan neko,” Lielais Zaķis atbildēja. “Lielie Briesmoņi rīkojas pēc sava prāta. Vispār jau vardes daudziem nepatīk. Viņas ir lempīgas, glumas un neglītas. Bet zivis ir aukstas un nedraudzīgas. Viņas nekad nesarunājās ar mums.”

Nu koku zaros vairs nedziedāja putni un nečaloja vāveres, meža diķī nekurkstēja vardes un nepeldēja zivtiņas. Visapkārt valdīja nomācošs klusums. Bet citādi dzīve meža pļavā ritēja gandrīz tāpat kā līdz šim. Un tad kādu dienu Lielie Briesmoņi ieradās atkal.

Mazais Zaķēns vispirms sajuta Lielo Briesmoņu atbaidošo smaku un tikai tad ieraudzīja viņus pašus. Zaķi un dzeloņcūkas skatījās riņķī un apkārt, izlikdamies, ka cits citu neredz.

“Mēs ieradāmies pēc tiem meža iemītniekiem, kuriem uz muguras ir asas adatas,” Lielie Briesmoņi dārdināja.

Zaķi pārstāja trīcēt. “Mums nav adatu,” viņi sacīja, sabužinot savu mīksto balto kažociņu.

Dzeloņcūkas pretojās no visa spēka. Bet Lielie Briesmoņi uzmeta tām savu briesmīgo tīklu, un beigu beigās dzeloņcūkas sapinās tajā – gluži kā mušas zirnekļa tīmekļos –, un Lielie Briesmoņi aizrāva dzeloņcūkas sev līdzī.

“Dzeloņcūkas vienmēr bija sliktā garastāvoklī,” drebošā balsī sacīja Lielais Zaķis. “Asi, riebīgi dzīvnieki!”

Nu vairs Mazais Zaķēns nejautāja, kāpēc. Tagad viņš saprata, ka Lielie Briesmoņi rīkojas pēc sava prāta. Lielie Briesmoņi jau bija aizgājuši, bet meža pļavā vēl joprojām bija jūtama viņu nelāgā smaka.

“Tad, kad meža pļavā bija daudz iemītnieku un viņi bija dažādi, man dzīve te patika labāk,” viņš sacīja. “Es domāju, ka mums vajadzētu pārcelties uz citu vietu. Kas notiks, ja Lielie Briesmoņi atkal atgriezīsies mežā pļavā?”

“Muļķības,” Lielais Zaķis sacīja. “Kāpēc mums jāpārceļas? Tē vienmēr ir bijušas mūsu mājas. Un Lielie Briesmoņi neatgriezīsies. Mēs esam Baltie Zaķi. Ar mums nekas nevar notikt.”

Tā mierīgi pagāja diena pēc dienas, un Mazais Zaķēns jau nodomāja, ka Lielajam Zaķim ir bijusi taisnība. Bet vēl pēc dienas Lielie Briesmoņi ieradās atkal.

Mazais Zaķēns meža tumsā ieraudzīja atspīdam Lielo Briesmoņu acu baidīgu mirgzīmi. Un viņš atkal sajuta to atbaidošo smaku.

“Mēs atnācām pēc tiem meža iemītniekiem, kuri ir balti,” Lielie Briesmoņi dārdināja.

“Te nav citu baltu iemītnieku, vienīgi mēs,” Lielais Zaķis sacīja.

“Mēs atnācām pēc jums,” Lielie Briesmoņi teica.

Zaķi metās bēgt katrs uz savu pusi.

“Palīgā!” viņi skaļi kļiedza. “Vai te kāds ir? Palīdziet!!” Bet vairs jau nebija neviena, kas varētu palīdzēt. Un tā milzīgais tīkls apņēma bēgošos zaķus, un Lielie Briesmoņi aizrāva tos visus projām no meža pļavas.

Visus, izņemot Mazo Zaķēnu. Viņš bija gana mazs, lai paslēptos diķmalas akmeņu kaudzes spraugā, un gana gudrs, lai gulētu pavisam nekustīgi – tāpēc Lielie Briesmoņi viņu nepamanīja un noturēja par akmeni.

Kad briesmas bija aiz muguras, Mazais Zaķēns lēni lavījās uz tukšo meža pļavu. “Man jāmeģina palīdzēt citiem zaķiem,” viņš domāja. “Ja vien visi meža iemītnieki būtu rīkojušies kopā, viss būtu bijis savādāk.”

Mazais Zaķēns noskumis pameta tukšo meža pļavu. Viņš devās pie citiem meža iemītniekiem uz citām meža pļavām, lai pastāstītu par Lielajiem Briesmoņiem. Mazais Zaķēns cerēja, ka kāds viņā ieklausīsies.

(Bunting, Eve. *Terrible Things*. Philadelphia, 1993)

Brīdinājuma zīmju vērtēšanas kritēriji

Nr.p.k.	Vērtēšanas kritērijs	Punkti
1.	Izvēlēts skaidrs, viegli uztverams un sabiedrībai atpazīstams brīdinājuma simbols	
2.	Izvēlētajam simbolam izraudzītas iedarbīgas un pārliecinošas krāsas	
3.	Izvēlēta brīdinājuma zīmei piemērota forma	
4.	Izvēlēta piemērota, visiem labi redzama vieta, kur zīme tiks izlikta	

Iespējamie punkti: 1 – apmierinoši, 2 – labi, 3 – izcili

Holokausts Krustpilī

Kopsavilkums

Nodarbības gaitā skolēni lasīs fragmentus no latviešu vēsturnieka Dzintara Ērgļa pētījuma “Ebreju nogalināšana Krustpilī” un iepazīsies ar notikumiem holokausta laikā Krustpilī.

Skolēni turpinās analizēt līdzības E. Bantingas alegorijā “Lielie Briesmoņi” un salīdzinās tās ar notikumiem holokausta laikā Krustpilī. Skolēni uzzinās par holokausta norisi vienā no Latvijas pilsētām un mācīsies izprast notikumu secību.

Skolēni uzzinās par dažādām cilvēku lomām holokaustā un mācīsies tās atpazīt konkrētā vēstures situācijā.

Jēdzieni

- nacisti
- okupanti
- geto
- holokausts
- cilvēku lomas holokausta notikumos
- izvēle

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs izprast, ka holokaustā cilvēkiem bija dažādas lomas;
atpazīt dažādas cilvēku lomas holokaustā;
izprast holokausta norises gaitu vienā no Latvijas mazpilsētām;
lietot efektīvas lasīšanas stratēģijas;
pārliecinoši rakstīt un rakstiski paust savu viedokli;
domāt līdzībās un analizēt alegoriju;
salīdzināt notikumus alegorijā un vēstures notikumus.

Saikne ar standartu

- Skolēni** izvēlas un pareizi lieto sociālo zinību terminus;
prot sakārtot hronoloģiskā secībā sava pagasta, novada un Latvijas svarīgākos notikumus;
pazīst un raksturo cilvēka iekšējās un ārējās kontroles mehānismus, kuri nosaka cilvēku rīcību un attiecības.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Kopsavilkums Evas Bantingas alegorijai “Lielie Briesmoņi”” – katram skolēnam
2. *avots* “Notikumi Krustpilī holokausta laikā” (fragmenti no Dzintara Ērgļa raksta “Ebreju nogalināšana Krustpilī”) – katram skolēnam
Darba lapa “Notikumi Krustpilī un cilvēku lomas tajos” – katram skolēnu pārim

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs lūdz skolēniem atcerēties alegoriju, kas tika lasīta iepriekšējā nodarbībā un atbildēt uz jautājumiem:

Kas ir alegorija?

Par kādiem notikumiem mežā stāstīja alegorija “Lielie Briesmoņi”? Vai līdzīgi notikumi ir notikuši/notiek arī cilvēku dzīvē?

2. Skolotājs aicina skolēnus izlasīt 1. avotu – kopsavilkumu Evas Bantingas alegorijai “Lielie Briesmoņi”.

Skolēni atbild uz jautājumiem:

Par kādiem notikumiem autore runā ar alegorijas palīdzību?

Vai un ko jūs zināt par holokausta notikumiem pasaulē?

Vai un ko jūs zināt par holokausta notikumiem Latvijā?

3. Skolotājs paskaidro, kas ir holokausts (iespējams, ka skolēniem tas jau ir zināms no iepriekšējām nodarbībām).
4. Skolotājs īsi pastāsta par holokausta notikumiem Latvijā. Skolotājs var izmantot informāciju no Stefana Brukfelda un Pola A. Levina grāmatas “Stāstiet par to saviem bērniem...” (Rīga: Nordik, 2000, sadaļa “Holokausts Latvijā”, 80.–88. lpp.)
5. Skolotājs paskaidro, ka skolēni nodarbībā iepazīsies ar to, kas holokausta laikā notika Latvijas mazpilsētā Krustpilī, un lasīs 2. avotu – latviešu vēsturnieka Dzintara Ērgļa raksta fragmentus. Skolotājs aicina sameklēt kartē, kur atrodas Krustpils.

Apjēgšana

1. Skolēni lasa 2. avotu – Dz. Ērgļa raksta “Ebreju nogalināšana Krustpilī” fragmentus. Skolotājs aicina skolēnus individuāli lasīt tekstu un salīdzināt notikumus Krustpilī ar notikumiem alegorijā un veidot teksta malās piezīmes:
ar “+” atzīmēt informāciju tekstā, kas līdzīga informācijai alegorijā,

ar “–” atzīmēt informāciju tekstā, kas ir atšķirīga no informācijas alegorijā, ar “?” atzīmēt neskaidro informāciju.

2. Skolēni pāros pārrunā:

Kas likās līdzīgs Krustpils notikumos un alegorijā aprakstītajos notikumos?

3. Skolotājs aicina katru pāri minēt vienu līdzību un uz lielajām lapām vai tāfeles veido klases kopējo sarakstu “Notikumi Krustpilī holokausta laikā un notikumi alegorijā”, informāciju ierakstot tabulas pirmajā kolonnā (+).

Notikumi Krustpilī holokausta laikā un notikumi alegorijā		
+	-	?

4. Skolēni pāros pārrunā:

Kas Krustpils notikumos atšķiras no alegorijā aprakstītajiem?

5. Skolotājs aicina katru pāri minēt vienu atšķirību un turpina veidot klases kopējo sarakstu, informāciju ierakstot tabulas otrajā kolonnā (–).

6. Skolotājs aicina skolēnus nosaukt, kas palika neskaidrs, un pieraksta neskaidros jautājumus tabulas trešajā kolonnā (?). Skolotājs pēc jautājumu nosaukšanas izlemj, ko ar neskaidrajiem jautājumiem darīt tālāk.

Iespējamie varianti:

skolotājs jautā skolēniem, kur varētu meklēt atbildes,

skolotājs jautā, vai kāds no skolēniem vēlas patstāvīgi sameklēt atbildes un sniegt īsu ziņojumu pārējiem,

atbildes uz jautājumiem skolēni saņem nākamajās nodarbībās.

7. Skolotājs informē skolēnus, ka vēstures zinātnē, pētot holokausta notikumus, būtisks jautājums ir cilvēku izvēle un rīcība. Vēsturnieki lieto virkni apzīmējumu, lai raksturotu cilvēkus, kuri holokausta notikumu laikā rīkojās atšķirīgi un līdz ar to pildīja dažādas lomas. Vēsturnieki bieži vien runā par vajātajiem (upuriem), nozieguma izpildītājiem (vajātajiem, noziedzniekiem), tiem, kas sadarbojās ar vajātajiem (kolaborantiem), līdzinātājiem, malā stāvētajiem, glābējiem.

Jautājumi skolēniem:

Vai Evas Bantingas alegorijā varam atrast šo lomu piemērus?

Vai un kas alegorijā bija vajātie?

Vai un kas alegorijā bija nozieguma izpildītāji?

Vai un kas alegorijā bija līdzzinātāji?

Vai un kas alegorijā bija malā stāvētāji?

Vai un kas alegorijā bija glābēji?

Vai alegorijā ir identificējamās citas lomas? Kādas?

8. Skolotājs paskaidro, ka turpinājumā skolēni analizēs notikumus Krustpilī holokausta laikā un izzinās, kādas bija cilvēku lomas. Skolēni strādā ar darba lapu “Notikumi Krustpilī un cilvēku lomas šajos notikumos”.

Skolotājs aicina skolēnus strādāt pāros un atspoguļot notikumu norisi grafiskā veidā (secīgais grafiskais organizators). Skolēni tabulā ieraksta piecus holokausta notikumus Krustpilī secīgā kārtībā. Skolotājs paskaidro, ka notikumu skaits var būt lielāks par pieciem, bet ne mazāks.

Skolēni aizpilda pirmo un otro tabulas rindu (“Notikuma nosaukums” un “Kas notika?”).

Daži skolēnu pāri ar viņu izraudzītajiem notikumiem iepazīstina pārējos klases skolēnus.

Skolotājs aicina skolēnus turpināt darbu ar secīgo grafisko organizatoru un padomāt, kuri cilvēki šajos notikumos piedalījās, bija iesaistīti un kādas bija viņu lomas šajos notikumos. Skolotājs aicina aizpildīt tabulas trešo rindu “Kas šajos notikumos piedalījās/bija iesaistīti un kādas bija šo cilvēku lomas?” Skolēni tabulā atzīmē, vai un kas Krustpils notikumos bija vajātie, nozieguma izpildītāji, līdzzinātāji, malā stāvētāji, glābēji.

9. Diskusijas jautājumi skolēniem:

Kādas cilvēku rīcības lomas holokausta laikā saskatāmas Krustpils notikumos? Skolotājs lūdz skolēniem atbildē izmantot secīgo grafisko organizatoru, lai atbildi pamatotu ar konkrētiem notikumiem.

Vai un kādas grūtības radās, nosakot cilvēku lomas aprakstītajos notikumos? Vai un kāda papildu informācija būtu nepieciešama, lai atbildētu uz neskaidrajiem jautājumiem?

Refleksija

1. Katrs skolēns raksta vēstuli kādam no Krustpils notikumu dalībniekiem. Skolēni raksta vēstuli savā vārdā, personiski, viņi paši izvēlas, kuram notikumu dalībniekam to adresēs. Skolotājs aicina vēstulē paust savu attieksmi pret notikušo.
2. Pēc vēstules uzrakstīšanas skolotājs lūdz skolēnus pasvītrot vēstulē vienu teikumu, kuru nolasīs skaļi pārējiem skolēniem.

Nodarbības noslēguma aplī katrs skolēns nolasa pasvītrototo teikumu.

Skolotājs savāc skolēnu rakstītās vēstules un nākamajā tikšanās reizē mutiski vai individuāli rakstiski atbild katram skolēnam, tādējādi īstenojot atgriezenisko saiti.

Idejas turpmākai darbībai

Skolēni raksta eseju par jautājumu, ko savā rakstā izvirza vēsturnieks Dz. Ērglis:

“Kāpēc Krustpilī, tāpat kā citās Latvijas mazpilsētās, sabiedrības acu priekšā varēja noslepkavot simtiem nevainīgu cilvēku?”

(Ērglis, Dzintars. Ebreju nogalināšana Krustpilī. Grām.: *Holokausta izpētes jautājumi Latvijā*. Starptautiskā semināra referāti, 2001. gada 29. novembris, Rīga, un 2001.–2002. gada pētījumi par holokaustu Latvijā.

Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003, 143. lpp. *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 8. sēj.)

Pielikumi

1. avots

Kopsavilkums Evas Bantingas alegorijai “Lielie Briesmoņi”

Eiropā Otrā pasaules kara gados, laikā, kad notika briesmu lietas, daudzi cilvēki mulsi nodūra galvu un centās raudzīties uz citu pusi. Viņi izlikās, ka nezina, ka viņu kaimiņi tika aizvesti un ieslodzīti koncentrācijas nometnēs. Cilvēki izlikās, ka viņi nedzird saucienus pēc palīdzības. Holokausta laikā nacisti nonāvēja miljoniem ebreju un citu ļaužu. Ja, parādoties pirmajām ļaunuma izpausmēm, cilvēki būtu turējušies un rīkojušies kopā, vai nelaime būtu notikusi?

Ne vienmēr ir viegli rīkoties tā, kā ir pareizi. Īpaši tad, ja sastopies ar kaut ko tādu, kas ir daudz spēcīgāks par tevi. Daudz vieglāk ir novērsties, skatīties uz citu pusi. Bet, ja cilvēki tā rīkojas, var notikt briesmu lietas.

(Bunting, Eve. *Terrible Things*. Philadelphia, 1993, p. 5)

2. avots

Notikumi Krustpilī holokausta laikā

[..] Otrā pasaules kara sākumā Krustpils bija neliela pilsēta vairāku ceļu krustpunktā Daugavas labajā krastā, pretējā upes krastā atradās Jēkabpils. [..]

1935. gadā Krustpilī dzīvoja 1043 ebreji, tas bija 28,52% no pilsētas iedzīvotāju kopskaita. Tie ir pēdējie oficiālie dati. Šajā laikā bija tendence ebreju tautības iedzīvotāju skaitam Latvijas mazpilsētās samazināties, tāpēc var apgalvot, ka 1941. gadā šis skaitlis bija mazāks. [..] Krustpilī darbojās divas sešgadīgās pamatskolas – latviešu un ebreju, tādējādi ebreju bērniem bija iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā.

Vācu karaspēks pilsētu ieņēma 1941. gada 28. jūnija rītā. Tādējādi ebrejiem kara sākumā bija tikai dažas dienas, lai paspētu evakuēties no pilsētas uz PSRS austrumu apgabaliem.. Savukārt daļa ebreju nemaz nevēlējās bēgt no dzimtajā pilsētas. [..]

Vispirms nacistu okupācijas varas iestādes izdeva rīkojumu, ka visiem no savas dzīvesvietas aizbēgušajiem Krustpils pilsētas iedzīvotājiem, to skaitā arī ebrejiem, triju dienu laikā tajās jāatgriežas, pretējā gadījumā dzīvokļus ieņems citas personas. Sakarā ar šo rīkojumu Krustpilī atgriezās ebreji, kuri bija atstājuši pilsētu, glābdamies no vācu aviācijas uzlidojumiem, vai arī tika atgriezti no bēgļu gaitām uz austrumiem.

Nav zināms, tieši no kura datuma ebrejiem Krustpilī tika aizliegts iet pa trotuāru un iepirkties veikalos.

Ebreju masveida aresti Krustpilī notika 1941. gada jūlija pirmajā pusē. [..] Visticamāk, ka Krustpils ebreji tika izdzīti no mājām un sapulcēti vienkopus apmēram 6. jūlijā. [..]

Izpildot nacistu okupācijas varas rīkojumu, M.O. Vētra [pilsētas vecākais jeb pilnvarotais – *Red.*] un K. Balodis [pilsētas paš aizsardzības grupas priekšnieks – *Red.*] pavēlēja savākt visus ebrejus vienuviet. Paš aizsardzības dalībniekus un policistus sapulcināja policijas iecirknī un paziņoja, ka viņiem jāpavēsta.. ebrejiem, lai ar mantām pulcējas tirgus laukumā, ka viņus sūtīs ravēt cukurbietes. [..]

Kad lielākā daļa ebreju sanāca tirgus laukumā, policisti un paš aizsardzībnieki tos aplenca. [..] Ebrejus ieslodzīja lopkautuves telpās, pie tās nostādīja apsardzi, bet paš aizsardzības grupa vēl

staigāja pa ebreju dzīvokļiem, arestēja un aizveda uz lopkautuvi tos, kuri nebija ieradušies tirgus laukumā. [..]

Apkārt lopkautuvei bija mūra sēta, tāpēc vietējie iedzīvotāji no ielas nevarēja saskatīt, kas tajā notiek. Pēc dažām dienām – katrā ziņā ne ilgāk kā aptuveni pēc nedēļas – ebrejus no lopkautuves pārvietoja uz geto, kas tika ierīkots Krustpils ebreju bijušās skolas telpās [..].

Vietējie iedzīvotāji, ejot pa ielu garām geto, varēja redzēt, kā ebreji skatās pa logiem. Arestētajiem vajadzēja iztikt tikai no tā, ko bija paņēmuši līdzī no mājām. Tiesa, strādājošiem ebrejiem deva pārtiku. Jau atrodoties ieslodzījumā lopkautuvē, ebrejus nosūtīja darbos. Arī no geto pieaugušos ebrejus dienas laikā bruņoti paš aizsargi grupās veda veikt dažādu darbus – tīrīt ielas, strādāt aerodromā pie Krustpils, savākt notriektas vācu lidmašīnas atliekas aiz Jēkabpils, ar ratiem pārvadāt dažādas mantas utt. [..]

..no ieslodzījuma vietām pret parakstu zemniekiem atļāva ņemt ebrejus savā saimniecībā lauksaimniecības darbiem. [..] Saimnieki, žēlojot ieslodzītos, parasti izņēma no geto visu ģimeni, kaut gan bija skaidrs, ka sirmgalvji un bērni viņiem būs tikai lieka nasta.. Pēteris Zālītis.. savās mājās Krustpils pagasta Maksinu sādžā apmēram sešus kilometrus no pilsētas atļāva dzīvot četriem no nošaušanas Līvānos izbēgušiem ebreju zēniem. Vietējie iedzīvotāji nesa uz geto saviem paziņām un draugiem pārtiku. Tātad bija atsevišķi cilvēki, kuri atšķirībā no vairākuma centās kaut ko darīt ieslodzīto ebreju labā, paglābt savus līdzpilsoņus un mazināt viņu ciešanas, nevis vienaldzīgi noraudzīties uz notiekošo. [..]

1941. gada vasarā Krustpils ebreji, kuri nepaspēja vai nevēlējās evakuēties, nedaudz vēlāk kā mēnesi pēc vācu karaspēka ienākšanas pilsētā bija noslepkavoti. [..]

Nav ziņu, ka kāds ebrejs nacistu okupētajā Krustpilī būtu izglābts.

(Ērglis, Dzintars. Ebreju nogalināšana Krustpilī. Grām.: *Holokausta izpētes jautājumi Latvijā*. Starptautiskā semināra referāti, 2001. gada 29. novembris, Rīga, un 2001.–2002. gada pētījumi par holokaustu Latvijā. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003, 127.–157. lpp. *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 8. sēj.)

Darba lapa

Notikumi Krustpilī un cilvēku lomas tajos					
	1. notikums	2. notikums	3. notikums	4. notikums	5. notikums
Notikuma nosaukums					
Kas notika?					
Kas šajos notikumos piedalījās/bija iesaistīti un kādas bija šo cilvēku lomas?					

Propaganda kā līdzeklis noteiktu ideju ieviešanai sabiedrībā. Propaganda nacistiskajā Vācijā

Kopsavilkums

Skolēni iegūs izpratni par propagandas jēdzienu kopumā, kā arī par propagandas lietojumu nacistiskajā Vācijā. Skolēni izpratīs atšķirību starp pozitīvu un negatīvu propagandu, iemācīsies noteikt propagandas tehnikas un veidus, kā tā tiek izplatīta sabiedrībā. Analizējot pirmavotus, skolēni saskatīs veidus, kā propaganda iedarbojusies uz cilvēku prātiem pagātnē un kā tā darbojas mūsdienās.

Jēdzieni

- propaganda
- plakāts

Paredzami rezultāti

Skolēni **prātīs/spēs** izskaidrot propagandas jēdzienu, noteikt propagandas tehnikas un veidus, kā tā tiek izplatīta;
izprast, kā nacistiskajā Vācijā ar propagandas palīdzību sabiedrībā tika veicināta neiecietība;
saskatīt propagandas tehniku lietojumu vēstures un mūsdienu materiālos;
kritiski un argumentēti izvērtēt propagandas lietojumu.

Saikne ar standartu

Skolēni
prot dažādos veidos sistematizēt un apkopot informāciju;
prot analizēt dažādus viedokļus, izvērtējot faktus, un prot argumentēti aizstāvēt savu viedokli;
prot raksturot demokrātisku un nedemokrātisku valsti (9. klasē).

Nepieciešamie materiāli

1. avots “Propagandas skaidrojumi” – katram skolēnu pārim
  2. avots “Propagandas paņēmieni” – katram skolēnu pārim
  - 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. un 12. avots “Nacistiskās Vācijas propagandas plakāti” – katram skolēnu pārim viens plakāts
- Darba lapa Nr. 1* “Plakāta analīze” – katram skolēnu pārim
- Darba lapa Nr. 2* “Propagandas paņēmienu analīze” – katram skolēnu pārim

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs jautā, kādā veidā cilvēki, cilvēku grupas mēdz pārliecināt citus par savu viedokli?
Skolēnu idejas tiek fiksētas uz tāfeles.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē, ka indivīdiem, cilvēku grupām, organizācijām, valstīm bieži nākas pārliecināt citus par savu viedokli. Lai to izdarītu pēc iespējas efektīvāk, cilvēki iemācījušies lietot dažādus iedarbīgus paņēmienus – propagandu.

Skolotājs piedāvā dažus jēdziena “propaganda” skaidrojumus (1. avots).

2. Skolēni individuāli analizē 1. avotā minētos jēdziena “propaganda” skaidrojumus:

Katrā skaidrojumā skolēni pasvīturo tos vārdus, kuri, viņuprāt, ir būtiski.

Balstoties uz šiem vārdiem, skolēni veido savu propagandas skaidrojumu/definīciju, kurā ietver atbildes uz jautājumiem, kas ir propaganda, kādi ir tās mērķi un līdzekļi.

3. Skolotājs turpina stāstījumu – propagandas ieročus pasaule pazīst jau sen. Propagandas nolūks ir noskaņot cilvēkus ticēt tam, kam parastos apstākļos viņi neticētu, vai arī darīt to, ko parastos apstākļos viņi nedarītu. Propagandas spēku bieži izmantojuši nedemokrātisku valstu vadītāji (tostarp arī PSRS vadītāji), lai pārliecinātu sabiedrību ticēt un sekot viņu idejām. Tā notika arī 20. gadsimta 30. gados Vācijā, kad Hitlers un nacisti izmantoja propagandu saviem mērķiem. Nacistiskajā Vācijā vairākas sabiedrības grupas – ebreji, garīgi slimi cilvēki, komunisti, čigāni, varas kritizētāji – tika vajāti un fiziski iznīcināti. Uzzinājuši par šiem notikumiem, cilvēki mūsdienās uzdod jautājumu – kā tas bija iespējams? Kāpēc tik daudzi cilvēki ticēja nacistu idejām? Kā nacistiem izdevās pārliecināt pārējo sabiedrību? Kāpēc tikai neliela sabiedrības daļa aktīvi pretojās? Viena no atbildēm ir – nacisti ļoti veiksmīgi izmantoja dažādus propagandas paņēmienus. Turpinājumā iepazīsimies ar dažiem propagandas piemēriem – nacistiskajā Vācijā izdotiem plakātiem.

20.–40. gados plakāts bija viens no efektīvākajiem plašu iedzīvotāju masu uzrunāšanas un ietekmēšanas līdzekļiem. Plakāta vēsture ietucas jau 15. gadsimtā, bet kopš 19. gadsimta līdz ar poligrāfijas tehnoloģiju attīstību tie kļuva neaizstājami ātrā un uzskatāmā sabiedrības informēšanā par dažādiem jautājumiem un arī tās ietekmēšanā. Plakātu lielo iedarbības spēku novērtēja arī totalitāro valstu līderi. Nacistiskajā Vācijā radio un plakāti bija iecienītākie līdzekļi, ar kuriem propagandas “meistari” uzrunāja masas. Tie tika izvietoti skolās, darba vietās, uz ielām un citās ļaužu pulcēšanās vietās.

4. Skolēni sadalās pāros. Katrs pāris saņem vienu no plakātiem (3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. vai 12. avots) un darba lapu Nr. 1 ar jautājumiem plakāta analīzei. Kad pāris beidzis darbu, tas ar saviem rezultātiem iepazīstina citu pāri.
5. Skolotājs paskaidro, ka propagandas materiālu patiesās idejas un mērķi parasti tiek rūpīgi maskēti, lai ar tiem pēc iespējas neuzkrītošāk un veiksmīgāk ietekmētu cilvēku viedokli, emocijas, attieksmi un uzvedību. Ieraudzīt šos maskētos signālus – tas ir grūts uzdevums. Lai ietekmētu tos, kam materiāli adresēti, propagandas materiālu autori lieto ļoti viltīgus paņēmienus.
6. Skolotājs izdala 2. avotu – informāciju par propagandas paņēmieniem un darba lapu Nr. 2 paņēmieni analīzei, skolēni cenšas atpazīt nosauktās tehnikas plakātos, aizpilda darba lapu Nr. 2. Ieteikums skolotājam – lai audzēkņi labāk izprastu uzdevumu, viena plakāta analīzi veikt kopā ar visiem klases skolēniem.
7. Skolotājs informē, ka propagandas iedarbības spēku noteica ne tikai viltīgie pasniegšanas paņēmieni, bet arī tās plašā izplatīšana. Nacistiskajā Vācijā ar propagandas radīšanu un izplatīšanu nodarbojās īpaša Propagandas ministrija. Idejas pie cilvēkiem nonāca ar plakātu, radio, kino, laikrakstu starpniecību. Cilvēki ar šīm idejām tika iepazīstināti skolās, uz ielas, sabiedriskās vietās.
8. Saikne ar mūsdienām. Skolotājs pārrunā ar klasi propagandas vietu mūsdienu pasaulē. Jautājumi ierosmei:
  - Kādi propagandas izplatīšanas līdzekļi nākuši klāt mūsdienās? (internets, televīzija)
  - Vai propaganda vienmēr ir negatīva? Kādus pozitīvas propagandas gadījumus varat nosaukt?
  - Kāda ir galvenā atšķirība starp pozitīvu un negatīvu propagandu? (atšķirīgi mērķi)
  - Vai valdībai vajadzētu kaut kā ierobežot propagandu? Kādu propagandu būtu nepieciešams ierobežot? Kādā veidā?
  - Kā mēs varam pretoties negatīvās propagandas ietekmei? Kā varam atpazīt un kritiski izvērtēt propagandu?

Refleksija

Skolēni pabeidz teikumu “Cilvēkiem jāpazīst propagandas paņēmieni ...”

Idejas turpmākai darbībai

1. Radīt kritērijiem atbilstošu pozitīvu plakātu par tēmu “Nedrīkst pieļaut netaisnību!” (piemēram, vērsties pret gadījumiem, kad saimnieki izmet uz ielas suņus vai kaķus)

Plakāta veidošanas kritēriji:

- oriģināla ideja
- skaidri izprotama autora nostāja/attieksme
- iedarbīgi vizuālie līdzekļi (zīmējums, simboli u.c.)
- skaidrs, pārlicinošs teksts
- darbs veikts rūpīgi, ievērota pareizrakstība

Paskaidrot, kam plakāts adresēts, kā un kur to varētu izplatīt.

2. Izvēlēties vienu no propagandas izplatīšanas veidiem un analizēt tā izmantošanas priekšrocības, trūkumus (no autora viedokļa). Piemēram, radio izmantošanas priekšrocība – iespējams aptvert plašu auditoriju, trūkums – īslaicīgs, gaistošs efekts, iedarbojas tikai uz dzirdi.

3. Izvēlēties kādas partijas priekšvēlēšanu materiālu (avīzi, bukletu, reklāmas lapiņu), analizēt to pēc shēmas:

Kas ir materiāla autors/autori?

Kas ir iespējamais adresāts?

Kāds ir materiāla mērķis?

Kādi propagandas līdzekļi (rakstītie, vizuālie) izmantoti?

Kā tu vērtē materiāla iedarbīgumu?

Pielikumi

1. avots

Propagandas skaidrojumi

Ideju, uzskatu, teoriju sistemātiska izplatīšana nolūkā ar pārliecināšanu iegūt piekritējus, arī pamudināt cilvēkus uz noteiktu rīcību. (*Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1999, 634. lpp.)

Ikviens runā, rakstos, mūzikā, filmā vai citā veidā izmantots paņēmieni, kura mērķis ir ietekmēt plašas sabiedrības viedokli. (Political Dictionary. Fast Times, Inc., <http://www.fasttimes.com/politicaldictionary.html>)

Propaganda ir mediju lietošana, lai agresīvi paustu kādu viedokli, sabiedrības “smadzeņu skalošana”, lai pārliecinātu to par kāda uzskata pareizību. (<http://www.schoolhistory.org.uk>)

Jēdziens “propaganda” attiecas uz ikvienu paņēmieni, ar kura palīdzību tiek ietekmēti cilvēku uzskati, emocijas, attieksmes vai uzvedība, lai viņi pieņemtu propagandas autoru viedokli. Propagandas paņēmieni tiek lietoti katru dienu medijos, reklāmā, politikā, militārajā sfērā un visos cilvēku attiecību veidos. (<http://www.members.aol.com>)

2. avots

Propagandas paņēmieni

Autoritātes spēks – ideju “pasniedz” sabiedrībā pazīstama, ievērojama, populāra persona.

Atkārtošana – galvenais vārds vai frāze tiek atkārtota vairākas reizes.

Emocionāli vārdi/simboli – tiek lietoti īpaši iedarbīgi vārdi/simboli, lai veicinātu skatītāja/klausītāja pozitīvu vai negatīvu attieksmi.

Salīdzinājums un pretstatījums (lietojot vārdus, krāsas, simbolus) – skatītājs tiek pārliecināts noticēt, ka kāda ideja, vai cilvēku grupa ir labāka nekā cita.

Iebaidīšana – baiļu radīšana pret noteiktām iedzīvotāju grupām, ienaidnieka tēla kultivēšana.

Pūļa efekts – ikvienam tiek iedvesta nepieciešamība sekot vairākumam, pūlim.

3. avots

Teksts plakātā: Mātes, cīnieties par saviem bērniem!

4. avots

Teksts plakātā: Tikai aukstasinība un tēraudcieta sirds noved pie uzvaras! (Gebelss)

5. avots

Reklāmas plakāts filmai "SA trieciennieks Brands" ("S.A. Mann Brand")

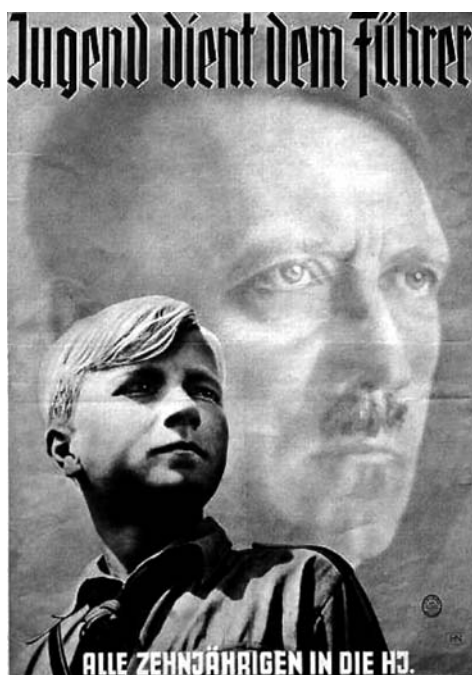
6. avots

Teksts plakātā: Visa Vācija savos uztvērējos klausās savu fīreru.

7. avots

Teksts plakātā: Jaunatne kalpo fireram.
Visi desmitgadīgie – uz hitlerjūgendu.

8. avots

Teksts plakātā: Reiha darba dienests.
Mēs attīstām ķermeni un garu!

9. avots

Teksts plakātā: Vācietis pērk vācu preces. Vācu nedēļa, vācu preces, vācu darbs.

10. avots

Reklāmas plakāts dokumentālajai filmai par ebrejiem "Mūžīgais žids"

11. avots

Teksts plakātā: Jā! Fīrer, mēs tev sekosim!

12. avots

Teksts plakātā: Nesatricināmi. Gatavi cīņai.
Droši par uzvaru!

(Visu plakātu attēli no nacistu propagandas arhīva Kalvina koledžā ASV, <http://www.calvin.edu>)

Nacistu plakāti izskatījās ļoti līdzīgi. Vienmēr tika attēlots viens un tas pats niknumā sasprindzis brutāla cīnītāja tips, ar karogu, ar šauteni vai ar zobenu, SA, SS vai lauka uniformā, vai arī kails; fizisks spēks, fanātiska griba, vienmēr – muskuļi, nesaudzība un nešaubīgs jebkuras domāšanas trūkums bija raksturīgs šai aģitācijai, kas slavināja sportu, karu un pakļautību fīreram. ..un kad tika attēlotas sievietes, tad tās nu tiešām bija šo nordisko varoņu nordiskas varoņsievas. [...] Nekur šajos neskaitāmajos zīmējumos attēlu neatdzīvināja, neizmanīja paraksts. “Fīrers pavēl, mēs sekojam!” vai “Zem mūsu karogiem ir uzvara!” iespiedās atmiņā tikai kā tīrs uzsaukums, kā frāze pati par sevi, un man nebija zināms neviens gadījums, kad izteiciens vai vārds un grafiskais atveids saderētu kopā tik ļoti, ka tie viens otru atdzīvinātu.

(Klemperers, Viktors. *LTI: Trešā reiba valoda. Filologa piezīmes*. Rīga: AGB, 2004, 91. lpp.)

Darba lapa Nr. 1

Plakāta analīze	
Jautājumi	Atbildes
Kas attēlots plakātā (cilvēki, lietas, darbības)?	
Kāda ir plakāta pamatideja? Kas to apliecina?	
Kam plakāts varētu būt adresēts?	
Vai, tavuprāt, plakāts ir iedarbīgs/nav iedarbīgs? Kāpēc?	

Darba lapa Nr. 2

Propagandas paņēmieni analīze	
Paņēmiena nosaukums	Pazīmes, kas apstiprina paņēmiena lietojumu plakātā (krāsas, zīmējumi, vārdi) u.c.
Autoritātes spēks	
Atkārtošana	
Emocionāli vārdi/simboli	
Salīdzinājums un pretstatījums	
Iebaidīšana	
Pūļa efekts	
Citi paņēmieni	

Ebreju dzīve pirms Otrā pasaules kara

Kopsavilkums

Nodarbības gaitā skolēni iepazīsies ar cilvēka pamattiesībām un pamatbrīvībām. Skolēni apgūs cilvēktiesības, analizējot situācijas no savas un savu vienaudžu dzīves.

Skolēni izpratis, ka cilvēktiesības tika ievērotas arī pirms to noteikšanas likumā. Jēgpilna sabiedrības attīstība lielā mērā ir bijusi saistīta ar šo tiesību ievērošanu.

Skolēni lasīs fragmentu no vēsturnieka Leo Dribina pētījuma “Latvijas ebreju kopienas vēsture”, viņi iepazīsies arī ar holokausta izdzīvojušā Efraima Romma atmiņām par ebreju dzīvi Kauņā pirms Otrā pasaules kara. Skolēni noskaidros, kādas tiesības un brīvības bija ebreju minoritātei pirms Otrā pasaules kara Latvijā un Lietuvā.

Skolēni darbosies individuāli un grupās.

Jēdzieni

- cilvēktiesības
- privātums
- minoritāte
- Satversme (konstitūcija)
- sinagoga
- jūdaisms

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratis/spēs paskaidrot, kādas ir galvenās cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības; ar piemēriem paskaidrot, ko nozīmē īstenot cilvēktiesības; izprast, kādas tiesības un brīvības bija ebrejiem pirms Otrā pasaules kara; izprast, ko ieguva sabiedrība, kurā līdzās dzīvoja un sadarbojās dažādu tautību cilvēki; analizējot tekstu, izdarīt secinājumus par ebreju minoritātes tiesībām un brīvībām pirms Otrā pasaules kara; pielietot zināšanas par cilvēktiesībām vēsturiskās situācijas izvērtēšanā;

sadarboties, mācoties kooperatīvajās grupās, un vienoties par kopīgiem secinājumiem;
izteikt secinājumus vizuālā veidā.

Saikne ar standartu

Skolēni piedāvā savu viedokli vai problēmas risinājumu un uzklausa citu viedokli kopīgo mācību un sociālo mērķu sasniegšanai;
meklē risinājumus problēmām, saskaņojot savas un citu vajadzības;
pieņem un ciena citus grupas biedrus;
prot publiski uzstāties par grupas darba rezultātiem;
apzinās Satversmes (konstitūcijas) nozīmi demokrātiskā sabiedrībā.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības” – katram skolēnam
  2. *avots* “Ebreju dzīve pirmskara Latvijā” – katram A grupas loceklim (pusei klases skolēnu)
  3. *avots* “Efraima Romma atmiņas par ebreju dzīvi Kauņā pirms Otrā pasaules kara” – katram B grupas loceklim (pusei klases skolēnu)
- Darba lapa Nr. 1* “Atrodi kādu, kurš..” – katram skolēnam
- Darba lapa Nr. 2* “Kādas cilvēktiesības tika ievērotas pirmskara Latvijā/Lietuvā?” – katram skolēnam
- Darba lapa Nr. 3* “Sabiedrības ieguvumi, ja tajā tiek ievērotas cilvēktiesības” – katram skolēnam

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs iesāk nodarbību ar stāstījumu par to, ka, dzīvojot sabiedrībā kopā ar citiem cilvēkiem, ļoti liela nozīme ir ikviena indivīda privātam: būt pašam par sevi, dzīvot savā ģimenē, tikties ar saviem draugiem, glabāt savus noslēpumus utt. Bet, dzīvojot līdzās citiem, tikpat svarīgi ir respektēt citus cilvēkus, rēķināties ar viņu domām, sapņiem, cienīt savus līdzcilvēkus, sakopt vidi, kurā dzīvojam, un palīdzēt tiem, kas reizēm ir nonākuši grūtībās.
2. Skolotājs informē, ka skolēni veiks uzdevumu “Atrodi kādu, kurš..”
Skolotājs norāda, ka skolēni aptaujās vairākus klasesbiedrus, bet pēc tam ar viņu atļauju pastāstīs dzirdēto visai klasei.
Katrs skolēns saņem darba lapu Nr. 1 “Atrodi kādu, kurš..”, kurā ir pieci apgalvojumi. Skolēni atrod klasesbiedru, kurš piekrīt kādam no minētajiem apgalvojumiem, noklausās viņa stāstu, īsi pieraksta galveno un lūdz stāstītāju parakstīties darba lapā. Skolēns lūdz stāstītājam atļauju publiskot viņa stāstu klasei.
Skolēni turpina aptaujāt klasesbiedrus un aizpildīt darba lapu.
Kad skolēni pabeiguši klasesbiedru aptaujāšanu, viņi apsēžas savās vietās.
Skolotājs jautā: “Kurš dzirdēja un izstāstīs pārējiem, kam un kāpēc ir svarīgi mācīties un iegūt labu izglītību?”

Skolotājs aicina noklausīties divu vai trīs skolēnu stāstus (skolēni stāsta citu klasesbiedru stāstus, ne savējos).

Skolotājs šādā pašā veidā aicina pastāstīt atbildes uz katru no nākamajiem četriem darba lapas jautājumiem.

“Kurš dzirdēja un izstāstīs pārējiem, kam un kāpēc ir svarīgi satīties ar draugiem?”

“Kurš dzirdēja un izstāstīs pārējiem, kam un kāpēc ir nepieciešams laiks, lai pabūtu vienatnē, lai varētu padomāt un pasapņot?”

“Kurš dzirdēja un izstāstīs pārējiem, kam un kāpēc ir svarīgi justies drošībā, ievērot likumus un noteikumus, zināt, ka arī citi tos ievēro; būt pārliecinātam, ka savu tiesību aizskārums gadījumā būs garantēta taisnīga aizsardzība?”

“Kurš dzirdēja un izstāstīs pārējiem, kam un kāpēc liekas svarīgi darīt zināmas citiem savas domas un uzskatus?”

Apjēgšana

1. Skolotājs paskaidro, ka skolēni, veicot uzdevumu “Atrodi kādu, kurš..”, runāja par īpašām tiesībām un brīvībām, kas tiek sauktas par *cilvēktiesībām* un vienādā mērā pieder ikvienam cilvēkam.

2. Cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību noskaidrošana.

Skolotājs aicina skolēnus pievērsties darba lapai Nr. 1 un aplūkot apgalvojumus, lai noskaidrotu, kādas cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības tajos minētas.

Skolotājs pārrunā ar skolēniem darba lapas jautājumus un nosauc, kādas cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības tajā tika minētas. Skolotājs pieraksta tiesības un brīvības uz tāfeles. (Darba lapā minētie piemēri ir: *tiesības uz izglītību, tiesības uz privātās dzīves neaizskāramību, domas brīvība, tiesības zināt savas tiesības, visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, ikviens var aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā, tiesības uz vārda brīvību, tiesības brīvi paust savus uzskatus.*)

Skolotājs aicina skolēnus nosaukt vēl citas viņiem zināmas cilvēka tiesības un brīvības. Cilvēka tiesību un brīvību saraksts uz tāfeles tiek papildināts. (Mērķis ir pārrunāt tikai būtiskākās cilvēka tiesības un brīvības.)

Katrs skolēns saņem 1. avotu “Cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības”, kurā uzskaitītas cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības.

Skolotājs informē, ka cilvēka tiesības un brīvības ir pasludinātas vairākos starptautiskos likumos un dokumentos, no kuriem pats svarīgākais ir 1948. gadā pieņemtā ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Latvijā cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības ir uzskaitītas Satversmes 8. nodaļā. Cilvēktiesības ir pašas būtiskākās tiesības, kuras piemīt katram cilvēkam kopš piedzimšanas brīža neatkarīgi no tautības, ādas krāsas, reliģiskās pārliecības, dzimuma, vecuma.

3. Pētījuma veikšana. Pētījums tiek veikts, īstenojot vairākus soļus.

Pirmais solis: skolēnu sadalīšana pētnieku grupās

Skolotājs informē, ka arī pirms cilvēktiesību fiksēšanas likumā sabiedrība tās centās ievērot. Raugoties cilvēces pagātnē, var spriest, ka cilvēki šos pamatprincipus ievēroja – tie bija pamats, lai cilvēki dzīvotu pilnvērtīgu dzīvi un sabiedrība justos droši.

Skolotājs paskaidro, ka turpmākajā nodarbības daļā skolēni būs cilvēktiesību speciālisti pētnieki un viņu uzdevums būs izpētīt, kā cilvēktiesības tika ievērotas laikā, kad tās vēl

nebija noteiktas īpašos likumos. Skolēni pētīs, kādas cilvēktiesības pirms Otrā pasaules kara bija ebrejiem, kas dzīvoja Latvijā un Latvijas kaimiņvalstī Lietuvā.

Skolēni tiek sadalīti divās grupās – A un B.

A grupas uzdevums ir izpētīt, kādas cilvēktiesības bija ebrejiem pirmskara Latvijā. Skolotājs paskaidro, ka šīs grupas skolēni iepazīsies ar 2. avotu – fragmentiem no Leo Dribina publikācijas “Latvijas ebreju kopienas vēsture”.

B grupas uzdevums ir izpētīt, kādas cilvēktiesības bija ebrejiem pirmskara Kauņā, resp. Lietuvā. Skolotājs paskaidro, ka šīs grupas skolēni iepazīsies ar 3. avotu – fragmentu no Efraima Romma atmiņām. E. Romms kopā ar savu ģimeni pirms kara dzīvoja Kauņā, un savās atmiņās viņš raksturo ebreju dzīvi šajā Lietuvas pilsētā.

Otrais solis: individuālais darbs

Skolēni individuāli lasa tekstu: A grupas skolēni lasa 2. avotu, bet B grupas skolēni – 3. avotu. Skolotājs aicina skolēnus, lasot tekstu, atrast vismaz piecus piemērus, kas apliecina, ka tika ievērotas cilvēktiesības. Skolotājs atgādina, ka būtiskākās cilvēktiesības ir minētas 1. avotā. Atrastos piemērus skolēni ieraksta darba lapā Nr. 2 “Kādas cilvēktiesības tika ievērotas pirmskara Latvijā/Lietuvā?”

Trešais solis: darbs pāri

Kad darba lapas ir aizpildītas, skolēni strādā pāri (pāri abi skolēni ir lasījuši vienu tekstu). Skolēni salīdzina savus ierakstus.

Skolēni vienojas par kopīgu secinājumu, ko noformulē 1–3 teikumos: “Mēs uzskatām, ka cilvēktiesības un brīvības tika..., jo...” Secinājumu skolēni pieraksta.

Ceturtais solis: darbs divās pētnieku grupās

Katrs pāris savā grupā skaļi nolasa savu uzrakstīto secinājumu.

Katra grupa apkopo informāciju par to, kādas cilvēktiesības tika ievērotas Latvijā/Lietuvā.

Skolotājs var rosināt skolēnus izvēlēties alternatīvu informācijas apkopošanas veidu. Piemēram, katra grupa veido vairākus zīmējumus, katrā zīmējumā no lasītā teksta attēlojot vienu situāciju, kurā tikušas ievērotas cilvēktiesības Latvijā/Lietuvā. Skolēni grupās savstarpēji vienojas, kas kuru situāciju zīmēs. Vienas situācijas zīmēšanā iesaistās vairāki skolēni.

Grupas prezentē savus zīmējumus. Zīmējumi tiek izlikti klasē pie sienas.

Skolotājs aicina pēc grupu prezentācijām izteikt pozitīvus komentārus par citu klasesbiedru veikumu.

Refleksija

1. Skolotājs paskaidro, ka skolēni ir veikuši pētījuma pirmo posmu un snieguši savu ziņojumu visai klasei, bet pētījums vēl tiks turpināts un paplašināts. Skolotājs aicina skolēnus individuāli vēlreiz izlasīt secinājumus/aplūkot zīmējumus, kas tika prezentēti, izvēlēties divus secinājumus/zīmējumus un par tajos atzīmētajām cilvēktiesībām izteikt savu komentāru. Šajā komentārā tiktu novērtēts tas, ko ieguva paši cilvēki un pārējā sabiedrība, īstenojot cilvēktiesības. Atbildes skolēni ieraksta darba lapā Nr. 3 “Sabiedrības ieguvumi, ja tajā tiek ievērotas cilvēktiesības”.

2. Skolotājs aicina skolēnus pasvītrot vienu atziņu no tabulas, ko nolasīt pārējiem.
3. Nodarbības noslēguma aplī katrs skolēns nolasa savu teikumu.

Idejas turpmākai darbībai

Skolotājam ir sagatavota informācija par ebreju dzīvi pirmskara Latvijā vietējā pagastā/pilsētā. Ja pirmskara periodā konkrētā pagastā/pilsētā ebreju bija maz vai arī informācija ir ļoti trūcīga, skolotājs var sagatavot stāstījumu par citu reģionu, tomēr tad būtu vēlams informāciju kaut kādā veidā personalizēt, piemēram, stāstīt par savu dzimto pusi, savu vecāku dzimto pusi u.tml. Skolēni analizē šo informāciju un pēta, kāda bija situācija cilvēktiesību jomā.

Skolēni aptaujā radniekus un paziņas un noskaidro, kā pirmskara Latvijā dzīvoja mazākumtautību iedzīvotāji.

Izmantojot grāmatu "Izcilas ebreju personības" (Rīga: Nacionālais apgāds, 2003) un citus materiālus, skolēni sagatavo aprakstu par kādu sabiedrībā ievērojamu cilvēku ebreju, kas dzīvoja Latvijā pirms Otrā pasaules kara.

Pielikumi

1. avots

Cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības

1. Tiesības uz dzīvību.
2. Tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību.
3. Tiesības uz vārda brīvību.
4. Tiesības uz izglītību.
5. Tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību.
6. Tiesības zināt savas tiesības un aizstāvēt tās taisnīgā tiesā.
7. Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.
8. Tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību.
9. Tiesības brīvi pārvietoties un izvēlēties dzīvesvietu.
10. Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši spējām un kvalifikācijai.

(Pēc: Latvijas Republikas Satversme, 8. nodaļa)

2. avots

Ebreju dzīve pirmskara Latvijā

Neatkarīgās Latvijas pilsoņi

1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas Republika bija latviešu nacionālā valsts, taču tā tiecās veidot vienotu visu pilsoņu valsts tautu. [..]

1919. gada 8. decembrī izdotie izglītības likumi noteica, ka minoritātēm ir tiesības organizēt savas nacionālās skolas un pašām pārvaldīt tās. [..]

Latvijā dzīvojošie ebreji pirmoreiz kļuva līdztiesīgi ar citām tautībām. [..]

Ebreji Latvijas Brīvības cīņās

1919. gada otrajā pusē, it īpaši Bermonta un fon der Golca armijas uzbrukuma dienās, apmēram tūkstoti Latvijas ebreju iesauca Latvijas armijā, bet ap 200 ebreju tur iestājās brīvprātīgi, tādi bija jau Kalpaka bataljonā. Virsnieka pakāpe bija 31 ebrejam. Par varonību četri Latvijas ebreji tika apbalvoti ar Lāčplēša Kara ordeni: Josifs Hops, Roberts Maleckis un Maksis Grīnguts – par dalību pārdrošās izlūkoperācijās Sarkanās armijas aizmugurē 1920. gadā, bet Josifa brālis Zāmuels Hops – par divu smagi ievainotu latviešu virsnieku iznešanu no kaujaslauka, cīnoties pret bermontiešiem. [..]

Kaujās par Latvijas neatkarību krita vai no ievainojumiem mira vairāk nekā 50 ebreju. [..]

No 1928. gada darbojās ebreju – Latvijas atbrīvotāju biedrība, kurā bija vairāk nekā 700 biedru. Tā audzināja ebreju jaunatni Latvijas patriotisma garā un propagandēja ebreju tautas militārās tradīcijas. Rīgā un Liepājā tika uzcelti pieminekļi kritušajiem ebreju virsniekiem un kareivjiem. [..]

Ebreju loma tautsaimniecības atjaunošanā un attīstībā

Ebreju kapitālistiem un uzņēmējiem bija svarīga nozīme Latvijas tautsaimniecības atjaunošanā un attīstībā. Tikko no bēgļu gaitām atgriezušies, ebreju uzņēmēji sāka dibināt bankas, kredītsabiedrības un kooperatīvus. [..]

Ebrejiem bija būtiska ietekme arī Latvijas kredītsistēmas izveidošanā. [..] Ebreju turīgie

ļaudis daudz naudas ieguldīja savu uzņēmumu modernizācijā un paplašināšanā, savas kopienas nabadzīgo cilvēku pabalstīšanā.

Ebreju politiskās dzīves struktūra

Ebreji, kļuvuši par Latvijas pilsoņiem, izrādīja lielu politisku aktivitāti. Latvijas Republikā līdz 1934. gada 15. maijam darbojās vairākas ebreju politiskās partijas.

Visietekmīgākā no tām bija 1920. gadā dibinātā reliģiozi konservatīvā *Agudat Israel* (Izraēla apvienība). [..]

1920. gadā tika nodibināta Ebreju nacionālā demokrātu partija. [..]

Visas minētās ebreju politiskās partijas, par spīti atšķirīgiem uzskatiem, ne vienu vien reizi Satversmes sapulcē un Saeimā vienojās savā starpā, lai paustu un aizstāvētu kopīgu viedokli, īpaši tad, ja bija jāizšķir kāds jautājums, kas skāra Latvijas ebreju kopīgās intereses. [..]

Ebreju skolas

Neatkarīgās Latvijas Republikas laikā līdz pat 1940. gada jūnijam pastāvēja plašs ebreju minoritātes skolu tīkls. [..]

1922. gadā ebreju skolās mācījās 22%, bet 1929. gadā – 82% ebreju ģimeņu bērnu. Tomēr ievērojama daļa ebreju līdz 1934. gadam savus bērnus sūtīja arī vācu un krievu skolās. [..]

Prāvs bija arī ebreju studentu skaits. [..]

Ebreji Latvijas kultūras dzīvē

Nozīmīgs bija ebreju devums Latvijas kultūras dzīvē. No 1922. līdz 1934. gadam Rīgā, Jēzusbaznīcas ielā 3, darbojās pašdarbības Ebreju strādnieku teātris. 1926. gadā Rīgas ebreju kluba ēkā Skolas ielā 6 aizkaru vēra profesionālais Ebreju minoritātes teātris (Jaunais ebreju teātris). [..]

Sevišķi izteismīga bija ebreju dalība Latvijas mūzikas dzīvē. 1926.–1929. gadā trīs sezonas Nacionālās operas galvenā diriģenta pienākumi tika uzticēti Emilam Kuperam. Mūzikas vēsturniece Vija Briede secina: “E. Kupera nozīme latviešu opermūzikas attīstībā ir milzīga. Būtība viņš pacēla mūsu teātri Eiropas līmenī.”

1937./38. gada sezonā Nacionālās operas orķestri diriģēja slavenais Leo Blehs, kurš pirms tam 20 gadus bija Valsts operas Berlīnē galvenais diriģents. [..]

Izcils bija vairāku ebreju sniegums Rīgas arhitektūrā. [..]

Ir jāatzīmē arī ebreju dalība Latvijas sportā, kur liela loma bija klubiem “*Hakoah*” un “*Makkabi*”. [..]

1919.–1940. gadā iznāca 40 ebreju avīzes un žurnāli. [..]

Reliģiskā dzīve

Latvijas ebreju vairākums bija reliģiozi ļaudis. Pastāvēja ap 200 jūdaistisku draudžu. Daugavpilī vien bija 40 sinagogu un lūgšanas namu, Rīgā – 30 [..], Rēzeknē – 10.[..]

(Pēc: Dribins, Leo. Latvijas ebreju kopienas vēsture, <http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/4396/4430/>)

3. avots

Efraima Romma atmiņas par ebreju dzīvi Kauņā pirms Otrā pasaules kara

Kad sākās Otrais pasaules karš, man bija 15 gadu. Es mācījos vienā no četrām Kauņas ebreju vidusskolām. Mūsu pilsētā bija ebreju teātris, ebreju slimnīca, ebreju bērnunams, tika izdoti

divi ebreju dienas laikraksti, darbojās vairākas sinagogas, bija ebreju tehniskā koledža, visā pasaulē slavena ebreju garīgā skola (ješiva) un vairākas citas ebreju kopienas sabiedriskās organizācijas. Darbojās organizācija, kas palīdzēja kārtot ar apbedīšanu saistītus jautājumus, ebreju palīdzības organizācija trūkcūcietējiem, košera restorāni [t.i., restorāni, kuros ēdiens sagatavots atbilstoši ebreju tradīcijām. – *Red.*] u.c.

Kauņā dzīvoja apmēram 40 000 ebreju, kas kopā veidoja apmēram 25 procentus no pilsētas iedzīvotāju kopskaita. Daudzi no ebrejiem bija pazīstami visā valstī. Kauņā strādāja Lietuvā pazīstami zinātnieki, advokāti un uzņēmēji. Ebreji bija prasīgi amatnieki, tirgotāji, nelielu uzņēmumu īpašnieki un strādnieki. Ebreji bija apvienojušies arī vairākās politiskās organizācijās un apvienībās, piemēram, cionisti, sociālisti. Darbojās arī dažādas reliģiskas organizācijas.

Pirmā kara diena mani pārsteidza Balbirišokā [Balbieriškis. – *Red.*] – nelielā pilsētiņā, kas atradās apmēram 40 kilometrus uz dienvidiem no Kauņas. Tē dzīvoja mans brālis Ari, viņa sieva Rebeka un viņu trīs gadus vecā meitiņa Estere. Tē es kopā ar tēvu pavadīju vasaras brīvdienas. Mamma tajā laikā ciemojās pie manas māsas Celijas, kas nesen bija apprecējusies un kopā ar vīru dzīvoja Viļņā – lielākajā Lietuvas pilsētā.

22. jūnijs bija svētdiena. Ko gan 15 gadus vecs jauniešs svētdienas rītā savā vasaras brīvlaikā var darīt? Es biju devies ķert zivis tuvējā upē.

(Romms, Efraims. Kā es izdzīvoju Kauņas geto,

www.aisb.com/holocaust/people/How_I_Survived_the_Kovno_Ghetto.asp)

Darba lapa Nr. 1

Atrodi kādu, kurš..		
Jautājums	Paraksts	Piezīmes
1. Šobrīd man ļoti svarīgi ir mācīties un iegūt labu izglītību.		
2. Man ļoti svarīgi ir satikties ar saviem draugiem.		
3. Man katru dienu ir nepieciešams laiks, lai pabūtu vienatnē, lai varētu padomāt un pasapņot.		
4. Man ļoti svarīgi ir justies drošībā, ievērot likumus un noteikumus, zināt, ka arī citi tos ievēro; būt pārliecinātam, ka savu tiesību aizskārums gadījumā man būs garantēta taisnīga aizsardzība.		
5. Man ir svarīgi darīt zināmas citiem savas domas un uzskatus.		

Darba lapa Nr. 2

Kādas cilvēktiesības tika ievērotas pirmskara Latvijā/Lietuvā?	
Piemērs no teksta	Par kādu cilvēktiesību un brīvību īstenošanu liecina šis piemērs?
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Darba lapa Nr. 3

Sabiedrības ieguvumi, ja tajā tiek ievērotas cilvēktiesības		
Cilvēka tiesības/brīvības	Ko, īstenojot cilvēka tiesības/brīvības, ieguva pats cilvēks?	Ko, īstenojot cilvēka tiesības/brīvības, ieguva pārējā sabiedrība?
1.		
2.		

Dzīve geto

Kopsavilkums

Nodarbībā, lasot geto izdzīvojušo cilvēku atmiņu fragmentus, skolēni uzzinās par ebreju dzīvi Kauņas un Rīgas geto. Skolēni izmantos iepriekšējā nodarbībā uzzināto par ebreju dzīvi pirms Otrā pasaules kara un salīdzinās, kādas tiesības un iespējas cilvēkiem tika atņemtas, viņiem nonākot geto. Skolēni izpratīs un veidos savu spriedumu par to, kas geto bija netaisnīgs, pirmām kārtām apzinoties, ka netaisnīgs bija pats getoizācības fakts.

Nodarbības gaitā tiks paplašināta skolēnu izpratne par cilvēktiesībām un to, kas noteica nepieciešamību cilvēktiesības pasludināt likumos.

Nodarbības gaitā tiks attīstītas skolēnu domāšanas un analizēšanas prasmes. Skolēni mācīsies vērtēt notikumus un izteikt savu viedokli.

Jēdzieni

- geto
- cilvēktiesības

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs salīdzināt ebreju dzīvi pirms Otrā pasaules kara un dzīvi geto;
izprast, kādas tiesības ebreji zaudēja geto;
apjaust to cilvēku izjūtas, kuri nonāca geto;
izprast, ka dzīve geto ierobežoja cilvēka tiesības un pazemoja cilvēka cieņu;
izprast, kāpēc cilvēktiesības tika noteiktas likumos;
sadarboties grupās un vienoties par grupas mērķiem un darba uzdevumiem.

Saikne ar standartu

- Skolēni**
- pauž savu tikumisko izvēli, to pamatojot;
  - spēj pieņemt kompromisu kopīgo mācību un sociālo mērķu sasniegšanai;
  - pieņem un ciena citus grupas biedrus;
  - prot pastāstīt par pastāvīgo ētisko vērtību pasaulē un raksturot universālās ētiskās vērtības: labestību, godīgumu, taisnīgumu, iecietību (toleranci), līdzietību, uzticību, brīvību un pietāti pret dzīvību, patiesumu, draudzību, mīlestību, solidaritāti, cieņu.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Frīdas Mihelsones atmiņas par Rīgas geto” – katram A grupas loceklim (pusei klases skolēnu)
  2. *avots* “Efraima Romma atmiņas par Kauņas geto” – katram B grupas loceklim (pusei klases skolēnu)
  3. *avots* “Kauņas geto fotoattēlos” (trīs fotoattēli) – katram skolēnu pārim viens fotoattēls
- Darba lapa* “Kā mainījās cilvēku dzīve pēc ierašanās geto?” – katram skolēnam

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties, kā ebreji dzīvoja pirms Otrā pasaules kara, un nosaukt, kādas tiesības bija ebrejiem.
2. Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt, ar kādiem trim īpašības vārdiem viņi raksturotu ebreju dzīvi pirms Otrā pasaules kara.
Skolēni pārdomā individuāli.
Skolēni apspriežas pāros.
Skolotājs uz tāfeles veido kopēju sarakstu “Ebreju dzīvi pirms Otrā pasaules kara raksturo..” un atzīmē īpašības vārdus, kurus nosauc skolēni.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē, ka holokausta notikumu laikā ebreji ļoti cieta un tika pazemoti. Skolotājs īsi informē, kas ir geto, un īsi pastāsta par Rīgas un Kauņas geto. Skolotājs skolēniem pastāsta:
Nacistu okupētajās valstīs geto bija norobežota vieta vai parasti pilsētas daļa, kur iekarotāji piespiedu kārtā noietināja ebrejus, izolējot tos no pārējās sabiedrības. Pirmais geto tika izveidots 1939. gadā Polijā. Lielākie geto bija Polijas pilsētās Varšavā un Lodzā. Kauņa bija Lietuvas ebreju kultūras centrs. 1941. gada 24 jūnijā pilsētu okupēja nacistiskās Vācijas karaspēks. 30 000 ebreju tika ievietoti Kauņas geto.
1941. gada jūlija sākumā nacistiskās Vācijas karaspēks okupēja Rīgu. Sākot ar 1941. gada augustu, Rīgas ebrejiem lika atstāt savas mājas un pārcelties uz dzīvi geto Maskavas

priekšpilsētā. Apmēram 30 000 cilvēku tika izmitināti teritorijā, kur pirms tam dzīvoja apmēram 7000 iedzīvotāju. 1941. gada 25. oktobrī Rīgas geto tika slēgts ārpusaulei. 1943. gadā Rīgas geto tika likvidēts.

Papildinformācija skolotājam par ebreju pārcelšanos uz geto

Pārcelšanās uz geto

Pavēle pārcelties uz geto nāca bez iepriekšēja brīdinājuma. Agri no rīta ebreju vecākajiem uzdeva sapulcināt ebrejus, piekodinot, lai tie deviņos jau būtu gatavi doties ceļā. Līdzī drīkstēja ņemt tikai mugursomu vai nelielus divričus. Daži noslēpa savas vērtslietas, bet mājas, mēbeles un sadzīves priekšmetus, mājdzīvniekus nācās atstāt. Noteiktā laikā ebreji devās projām no savām mājām.

Tuvojoties geto, kolonnas saplūda cita ar citu. Geto teritorijā jaunprienācējiem ierādīja dzīvesvietu. Dzīvoklī, kurā agrāk bija mitusi četru cilvēku ģimene, tagad nācās dzīvot 12–20 cilvēkiem. Geto cilvēki pilnībā zaudēja savu privāto dzīvi. Cilvēki lietoja dažas kopīgas tualetes, trūka pārtikas. Vienīgais, kā te netrūka, bija cilvēki. [..]

Nacistu nodoms bija padarīt šo “zemākās šķiras cilvēku” dzīvi pēc iespējas nožēlojamāku un īsāku. Tomēr, spītējot apstākļiem, ebreji radīja skolu sistēmu, izdeva avīzes un apvienojās kultūras un reliģiskās organizācijās. Skolas darbojās slepeni, un skolēni te mācījās daudz centīgāk nekā agrāk. Darbojās arī pagrīdes bibliotēkas, bibliotekāri slepeni nodeva grāmatas lasītājiem un saņēma no viņiem izlasītās. Notika arī geto orķestra koncerti, jo ieslodzītie bija vienlīdz izsalkuši kā fiziski, tā garīgi.

Lai kā nacisti pūlējās, viņiem neizdevās iznīdēt ebreju reliģisko dzīvi – tā turpinājās. Daudzi, kas agrāk nebija reliģiozi, tagad nopietni pievērsās jūdaismam.

(Lee, George. *Holocaust*. 1998, p. 46)

2. Skolēni tiek sadalīti divās grupās – A un B. A grupā skolēni lasa 1. avotu par Rīgas geto, B grupā – 2. avotu par Kauņas geto. (Vēlams, lai skolēni turpinātu darboties tajās pašās A un B grupās, kurās viņi bija iedalīti iepriekšējā nodarbībā.)

Vēl pirms tekstu lasīšanas skolotājs sniedz īsu informāciju par tekstu autoriem – Frīdu Mihelsoni (dzimusi Frīde) un Efraimu Rommu.

Frīda Mihelsone bija modiste Rīgā. Viņa nonāca geto un brīnumainā kārtā izglābās no nošaušanas Rumbulā 1941. gada 8. decembrī. Grāmatā “Es izdzīvoju Rumbulā” viņa stāsta par nacistu okupāciju Rīgā, par dzīvi geto 1941. gadā, par ilgajiem bēgšanas un slēpšanās gadiem un savu izglābšanos.

Efraimam Rommam (*Ephraim Romm*) bija 15 gadu, kad sākās Otrais pasaules karš. Viņš dzīvoja Lietuvas pilsētā Kauņā. Holokausta laikā Efraims kopā ar savu ģimeni nonāca Kauņas geto. Viņam izdevās izdzīvot, un pēc kara 1948. gadā Efraims devās uz Izraēlu. Holokausta laikā izdzīvoja arī viņa vecāki, taču Efraims to nezina un pēc kara ar vecākiem pirmo reizi (diemžēl tā bija arī pēdējā reize) tikās tikai 1955. gadā. Izrādījās, ka vecāki no Kauņas geto tikuši nosūtīti uz koncentrācijas nometnēm. Brālis ar ģimeni, arī māsa un citi radnieki gāja bojā geto.

3. Skolēni individuāli lasa 1. avotu un 2. avotu. Skolēni saņem uzdevumu lasīšanas laikā noskaidrot, kas mainījās cilvēku dzīvē, viņiem nonākot geto. Izlasījuši tekstu, skolēni individuāli aizpilda darba lapu “Kā mainījās cilvēku dzīve pēc pārcelšanās uz geto?”.

4. Aizpildījuši darba lapu, skolēni strādā pāros (pārī strādā skolēni, kas lasījuši vienu un to pašu tekstu) un salīdzina ierakstus tabulā.
5. Skolotājs aicina skolēnus nolasīt ierakstus no tabulas un veido kopēju sarakstu. Vispirms savus ierakstus nolasa A grupas skolēni, tad B grupas skolēni.
6. Skolotājs jautā:
  - Ko ebreji zaudēja geto?
  - Ko līdz ar viņiem zaudēja pārējā sabiedrība?
7. Skolotājs aicina skolēnus padomāt, ar kādiem trim īpašības vārdiem viņi raksturotu ebreju dzīvi geto.
  - Skolēni pārdomā individuāli.
  - Skolēni apspriežas pārī.
 Skolotājs uz tāfeles veido kopējo sarakstu “Ebreju dzīvi geto raksturo..” un atzīmē īpašības vārdus, kurus nosauc skolēni.
8. Skolotājs aicina izveidoto sarakstu salīdzināt ar to sarakstu, kas tapa nodarbības sākumā un kurā tika raksturota ebreju dzīve pirms kara. Skolotājs jautā:
  - Kas šajos sarakstos ir atšķirīgs?
  - Par ko tas liek domāt?
  - Kas ir netaisnīgs un necilvēcīgs tajā, kas notika geto?
  - Kas cilvēkiem būtu jādara, lai šādi notikumi neatkārtotos?
9. Skolotājs informē, ka cilvēki no pagātnes netaisnībām mācījās, un 1948. gadā tika pieņemta ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Cilvēka tiesības un brīvības tika noteiktas ar likumu, un deklarācijā tika pasludināts, ka cilvēka tiesības un brīvības piemīt ikvienam cilvēkam kopš dzimšanas un tās nevienam nevar atņemt. Pasaulē sabiedrība saprata arī, ka cilvēktiesības ir jāargā, tāpēc tika radītas institūcijas, kuru uzdevums ir raudzīties, lai šīs tiesības netiktu pārkāptas.

Refleksija

Darbs ar 3. avotu – Kauņas geto fotoattēliem.

Skolēni strādā pāros, katrs pāris analizē vienu fotoattēlu:

Kas no fotoattēlā redzamā apstiprina tekstā lasīto informāciju?

Kādu jaunu informāciju sniedz fotoattēls par cilvēku dzīvi geto?

Skolēni izdomā nosaukumu analizētajam fotoattēlam (var būt vairāki varianti).

Idejas turpmākai darbībai

1. Skolēni strādā grupās pa četri. Katrai grupai ir uzdevums – izdomāt tekstu skrejlapām, ko izplatīt citiem cilvēkiem holokausta laikā. Skrejlapām īsi jāinformē par netaisnībām, cilvēku pazemošanu, kas notiek geto, par geto zemisko būtību, cilvēki jāaicina protestēt pret getoizāciju.
2. Skolēni ar skrejlapām iepazīstina pārējos.
3. Skolēni raksta vēstuli kaimiņam, paziņam, draugam, kurš nokļuvis geto (vēstulē tiek pausts uzmundrinājums, atbalsts u.tml.).

Pielikumi

1. avots

Frīdas Mihelsoņes atmiņas par Rīgas geto

Sākumā neviens pat īsti vēl nesaprata vārda “geto” nozīmi: tas likās kaut kas ļoti abstrakts un bija visiem uz mēles. Visi satiktie skandēja: “Geto”, “Geto”, “Vajag pārcelties uz geto”, “Kā dzīvosim geto?”. Un tādā garā.

Mēs ar Soņu Bobrovu nolēmām arī turpmāk turēties kopā. Mēs devāmies apskatīt geto, sameklēt sev dzīvesvietas.

Geto teritoriju izveidoja, ar dzeloņdrātīm nožogojot nelielu rajonu no Lāčplēša ielas gar Ludzas ielu līdz vecajai ebreju kapsētai.

Geto bija iekārtots visnabadzīgākajā un nekoptākajā pilsētas rajonā. Tē arī agrāk mitinājās daudz trūcīgu ebreju, bet galvenokārt te dzīvoja krievu strādnieki, amatnieki. Dzīves apstākļi šajā rajonā bija daudz sliktāki nekā citos pilsētas rajonos. Daudzos mājokļos nebija ne ūdensvada, ne kanalizācijas, ne elektrības, nemaz nerunājot par gāzi vai centrālapkuri. Mājiņas te bija mazas, zemas, pussatrunējušas.

Tā kā neebrejiem vairs nebija tiesību dzīvot līdzās ar ebrejiem, tad viņus visus pārvietoja no geto iežogotās teritorijas uz dzīvokļiem, kurus ebreji atbrīvoja pilsētas “āriešu” daļā.

Protams, atradās arī tādi, kas negribēja atstāt savu dzīves vietu – savu māju ar dārzu – un ar kādu mainīties. Katrā gadījumā neviens no viņiem nebija zaudētājs, tieši otrādi, lielākā daļa, pārvākušies uz centra bagātajām, labiekārtotajām ebreju mājām, bija ieguvēji. Vai gan ebreji varēja pārvietot visu savu īpašumu uz geto šaurību: 30 tūkstoši cilvēku dažās ielās? Geto vienam cilvēkam dzīvošanai paredzēts ne vairāk kā 4 kvadrātmetri. [..]

Mēs redzējām, ka geto darbojas pārtikas veikals. Rītos daudzi ebreji no centra ieradās geto, lai nopirktu produktus. Veikalā produktu parasti bija maz, lielākoties tie bija nekvalitatīvi pārpalikumi no “āriešu” veikaliem, bet milzīgās ebreju rindas ātri izķēra arī šos “produktus”. Dzīvojot pilsētas “āriešu” daļā, ar pazīstamu latviešu palīdzību parastajos veikalos izdevās kaut ko nelegāli nopirkt, kaut arī riskējot un maksājot ievērojami dārgāk, taču geto mums draudēja bads.

Soņa Bobrova ļoti pārdzīvoja: viņai bija ģimene, veca māte, meitiņa – kā viņi geto izdzīvos? Arī man sirds bija nemierīga, mani mocīja tūkstošiem jautājumu, bet es centos nomierināt draudzeni, sakot viņai, ka maz pamazām iekārtosimies, dzīvosim tāpat kā tūkstošiem citu cilvēku, palīdzēsim cits citam, strādāsim un cerēsim...

Galū galā mēs atradām dzīvokli Ludzas ielā 37 un pēc dažām dienām pārvācāmies uz geto. Man izdevās no sava dzīvokļa paņemt vēl dažas lietas, bet mēbeles un daļu mantu es atdevu kaimiņienei Lambertai un sētniekam.

Katru dienu latviešu civiliedzīvotāju un vācu karavīru pavadībā no geto dažādos darbos devās lielas sieviešu un vīriešu kolonnas. Es nepiereģistrējos un paliku mājās: par darbu vienalga nemaksā un arī pārtiku neizsniedz.

24. oktobrī geto ar augstu dubultu dzeloņdrāšu žogu tika pilnībā atdalīts no ār pasaules, tika slēgti centrālās ieejas vārti no Sadovņikova ielas puses, tiem blakus tika ierīkota sardzes būdiņa. No šīs dienas brīva pārvietošanās no pilsētas “āriešu” daļas uz geto un otrādi tika aizliegta, pārkāpējiem piedraudot ar nāvessodu.

Bieži vien geto parādījās piedzērušies esesieši, viņi demolēja visu, kas ienāca prātā. Posts tiem, kas pagādījās viņiem ceļā. [...] Iestājoties tumsai, viņi iebruka mājās, laupīja, pazemoja, aizveda sev līdz cilvēkus, kurus pēc tam neviens nekad vairs neredzēja.

Sardze pie geto ieejas vārtiem stingri kontrolēja kolonnas, kas atgriezās geto. Ja fašisti pie kāda atrada pārtikas produktus, tos atņēma, un pār vainīgo bira sitienu krusa. Daudzus tādā veidā piekāva līdz nāvei, daudzus nošāva. Ar produktiem kļuva aizvien sliktāk, veikalā "izmeta" vien neredzētus dārzeņus. Cilvēki pārtika galvenokārt no krājumiem, ko bija izdevies atnest sev līdz uz geto, tomēr daudzās mājās jau sākās bads.

Kā par nelaimi 1941. gada ziema bija agra un bargā. Trūka kurināmā, un badam pievienojās aukstums. Visus mocīja jautājums – kā dzīvosim tālāk?

(Михельсон, Фрида. *Я пережила Румбулу*. 1973, с. 59–63)

2. avots

Efraima Romma atmiņas par Kaunas geto

[...] Pilsētā publiskās vietās vācu okupanti izlika paziņojumus, ka ebrejiem uz apģērba jānēsā dzeltena zvaigzne un viņi nedrīkst iet pa trotuāru. Drīz vien sekoja jauni paziņojumi, kuros bija norādīts, ka ebrejiem jāpamet savas mājas un jāpārceļas uz vienu no pilsētas nabadzīgākajiem rajoniem Slobodku, kur bija iekārtots ebreju geto. Uz geto mums bija jāpārceļas līdz 1. augustam.

Pārceļšanās uz geto

No savas lielās mājas līdz uz geto mēs paņēmām vien pāris apģērba gabalu, dažas mēbeles. Geto mēs apmetāmies mazā dzīvoklītī kopā ar divām citām ģimenēm. Geto no ār pasaules tika norobežots ar dzelondrašu žogu. Dienu un nakti geto apsargāja kareivji. Mūsu dzīvoklis atradās netālu no žoga, netālu no sinagogas un galvenās ieejas geto.

Sinagoga nekad vairs netika izmantota lūgšanām. Vācieši te sāka organizēt klasiskās mūzikas koncertus. Viņiem nebija grūti geto atrast muzikantus un citus māksliniekus. [...]

Dzīve geto nepavisam nebija viegla. Piešķirtās pārtikas devas bija trūcīgas – 200 gramu maizes vienam cilvēkam dienā, 100 gramu zirga gaļas reizi divās nedēļās un laiku pa laikam kilograma kartupeļu. Sākās bads, un nav jābrīnās, ka sarosījās spekulācija ar pārtikas produktiem un uzplauka melnais tirgus. Melnajā tirgū tika pārdoti pārtikas produkti, ko geto izdevās ienest tiem ieslodzītajiem, kuri pa dienu strādāja ārpusē. Mums nebija naudas, tāpēc centāmies iemainīt pārtikas produktus, pretī dodot zelta monētas, apģērbus un dažādus mājsaimniecības piederumus. Strādāšana ārpusē ļāva kaut neredzētus aizmirst skarbos geto noteikumus un skumjas, kas saistījās ar dzīvi tajā. Uz darbu mums bija jāpūlcējas pie geto galvenajiem vārtiem pulksten piecos no rīta, te mēs tikām saskaitīti un sadalīti darba grupās. Apmēram pēc stundu ilgas stāvēšanas ledainā aukstumā darba grupas kareivju pavadībā izgāja no geto teritorijas.

Mēs lēnām devāmies cauri pilsētai uz dažādām darba vietām. Mums bija jāiet pa ielas braucamo daļu, bet vācu kareivji gāja pa ietvi. Katram ebrejam uz krūtīm un muguras bija dzeltena zvaigzne. [...] Dzelteno zvaigzni uz apģērba bija jānēsā visu laiku. Tāpat visu laiku ebrejus uzraudzīja vācu kareivji.

Mūsu darba vietas bija dažādas. Bija jārok zeme lidostā un jāveic visādi palīgdarbi vācu armijas labā dažādās pilsētas vietās. Vislabākās vietas bija tās, kur varēja satikties ar vietējiem

iedzīvotājiem. Tas nozīmēja, ka pastāvēja iespēja iemainīt pārtiku pret apģērbu un vērtslietām.

Atgriešanās geto bija smags pārbaudījums. Mēs atkal tikām sadalīti grupās un vācu kareivju pavadībā lēnām devāmies atpakaļ. Pie geto vārtiem mūs apstādināja, lai rūpīgi pārmeklētu. [..] Mans tēvs izdomāja viltīgu plānu, kā apmānīt vācu kareivjus. Viņš pavēra savu mēteli un pacēla rokas, vienā no tām turot cepuri. Kareivji pie tēva nekad neko neatrada. Pēc pārbaudes tēvs no cepures izņēma puskilogramu sviesta. Melnajā tirgū puskilogramu sviesta varēja iemainīt pret 20 kilogramiem kartupeļu. Ar šādu pārtikas daudzumu mēs varējām izdzīvot vairākas nedēļas.

[..] Pēc kāda laika mēs sapratām, ka tad, kad strādājām un atradāmies ārpus geto, daļa geto iedzīvotāju tika aizvesta uz nošaušanu.

(Romms, Efraims. Kā es dzīvoju Kauņas geto,

www.aisb.com/holocaust/people/How_I_Survived_the_Kovno_Ghetto.asp)

3. avots

Kauņas geto fotoattēli

1. fotoattēls. Ebreju grupa dodas uz Kauņas geto

(No ASV Holokausta piemiņas muzeja krājumiem, www.usbmm.org, foto Nr. 81090)

2. fotoattēls. Iela Kauņas geto

(No ASV Holokausta piemiņas muzeja krājumiem, www.usbmm.org, foto Nr. 05237)

3. fotoattēls. Ebreju bērni Kauņas geto

(No ASV Holokausta piemiņas muzeja krājumiem, www.usbmm.org, foto Nr. 10944)

Darba lapa Nr. 1

Kā mainījās cilvēku dzīve pēc ierašanās geto?	
Kas mainījās ebreju dzīvē?	Frāzes no teksta, kas to apstiprina

Bērni holokausta laikā

Kopsavilkums

Nodarbību gaitā skolēni iepazīsies ar bērnu dzīvi holokausta laikā, viņi lasīs divu holokausta izdzīvojušu bērnu atmiņas. Skolēni lasīs Polijas ebreju meitenes Malkas Baranas dzejoli un atmiņas un liepājnieces Fanijas Pavlovas interviju laikrakstā “Diena”. Skolēni iepazīsies ar foto liecībām par ebreju bērnu dzīvi pirms holokausta.

Skolēni salīdzinās bērnu dzīvi pirms un pēc holokausta un sapratīs, ko bērni zaudēja holokausta laikā. Skolēni salīdzinās bērnu dzīvi mūsdienās un Otrā pasaules kara laikā.

Skolēni mācīsies analizēt informāciju, ko satur fotogrāfijas, un mācīsies analizēt literārus darbus. Skolēni vingrināsies izmantot neverbālās saziņas līdzekļus, lai izteiktu savas idejas un darītu zināmu citiem savu vēstījumu.

Jēdzieni

- holokausts
- geto

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs izprast holokaustu pārdzīvojušo bērnu izjūtas;
analizēt holokausta upuru atmiņas;
izprast, ko bērni zaudēja holokaustā;
izprast bērnības un ģimenes zaudējumu holokausta laikā kā vienu no holokausta traģēdijām;
lietot efektīvas lasīšanas stratēģijas;
interpretēt literāru darbu;
izprast dzejā izteikto domu;
izmantot neverbālās saziņas prasmes.

Saikne ar standartu

- Skolēni** pazīst dažādu emociju izpausmes, spēj saistīt emocijas ar notikumiem; spēj raksturot ģimenes nozīmi personības tapšanā un socializācijā; spēj novērtēt ģimenes nozīmi personības tapšanā un socializācijā.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* Malkas Baranas dzejolis “Bērības acumirkļi” – katram skolēnam
  2. *avots* fotogrāfija “Meitenes dejo baletu” – katram skolēnu pārim
  3. *avots* fotogrāfija “Henriks un Alise Milleri kopā ar savu suni, Čehoslovākija” – katram skolēnu pārim
  4. *avots* fotogrāfija Švābes ģimene, 1930. g. – katram skolēnu pārim
  5. *avots* “Informācija par Malku Baranu un viņas ģimeni” – katram skolēnam
  6. *avots* Malkas Baranas atmiņu fragments “Brīnums” – katram skolēnam
  7. *avots* “Faniņas Pavlovas atmiņas par holokausta notikumiem” – katram skolēnam
- Darba lapa Nr. 1* “Fotogrāfijas analīze” – katram skolēnam vai skolēnu pārim
Darba lapa Nr. 2 “Malkas izjūtu raksturojums” – katram skolēnam vai skolēnu pārim
Darba lapa Nr. 3 “Faniņas izjūtu raksturojums” – katram skolēnam vai skolēnu pārim

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs aicina skolēnus padomāt par jautājumu: “Kas jūsu dzīvi dara pilnvērtīgu un laimīgu?”

Skolotājs aicina idejas par pilnvērtīgu dzīvi atspoguļot simbolā “Nozīmīgais manā dzīvē pašlaik”.

2. Zīmējumi tiek izlikti klasē pie sienas. Katrs skolēns, izliekot savu zīmējumu, īsi komentē uzzīmēto. Skolotājs pieraksta skolēnu atbildes un sāk veidot sarakstu “Nozīmīgais skolēnu dzīvē šobrīd”. (Sarakstu var veidot T–tabulā, aizpildot pirmo aili.)

Nozīmīgais bērnu dzīvē šobrīd	Nozīmīgais Malkas un citu ebreju bērnu dzīvē pirms Otrā pasaules kara

Apjēgšana

1. Skolēni lasa 1. avotu – Malkas Baranas dzejoļa “Bērības acumirkļi” 1. un 2. pantu.
2. Skolēni individuāli padomā un raksta atbildi uz jautājumu: “Kas dzejoļa autorei dzīvi darīja laimīgu un piepildītu?”
3. Skolēni lasa atbildes, skolotājs veido kopēju sarakstu un aizpilda saraksta otro kolonnu “Nozīmīgais Malkas un citu ebreju bērnu dzīvē pirms Otrā pasaules kara”.

Nozīmīgais bērnu dzīvē šobrīd	Nozīmīgais Malkas un citu ebreju bērnu dzīvē pirms Otrā pasaules kara

4. Skolotājs sadala skolēnus pāros un aicina aplūkot fotogrāfijas (2.–4. avots), kurās fiksēta ebreju bērnu dzīve pirms kara. Katrs skolēnu pāris analizē vienu fotogrāfiju un aizpilda darba lapu Nr. 1 “Fotogrāfijas analīze”.
5. Skolotājs aicina dažus skolēnu pārus nolasīt skaļi atbildes uz 1.–4. jautājumu no darba lapas Nr. 1.
6. Skolotājs aicina visus skolēnu pārus nolasīt skaļi secinājumus par to, kas fotogrāfijās attēlotajiem bērniem darīja dzīvi laimīgu. Secinājumi par nozīmīgo bērnu dzīvē tiek ierakstīti saraksta otrajā kolonnā “Nozīmīgais Malkas un citu ebreju bērnu dzīvē pirms Otrā pasaules kara”.
7. Skolotājs aicina skolēnus salīdzināt abas saraksta daļas – to, kas ir nozīmīgs bērnu dzīvē pašlaik, un to, kas bija nozīmīgs bērnu dzīvē pirms kara. Skolotājs jautā skolēniem:
  - Kas ir līdzīgs bērnu dzīvē tagad un toreiz?
  - Kas ir atšķirīgs? Kāpēc?
8. Skolēni atkal pievēršas 1. avotam – viņi lasa Malkas Baranas dzejoļa “Bērniņas acumirkļi” pēdējo pantu. Skolotājs jautā: “Kas notiek tālāk?”
9. Skolotājs pastāsta, ka holokausta notikumi skāra arī bērnus. Daudzi ebreju bērni un viņu ģimenes piedzīvoja ebreju vajāšanas, kas sākās Vācijā pēc Ādolfa Hitlera nākšanas pie varas un vēlāk turpinājās arī nacistu okupētajās valstīs, kur tika izdoti likumi, kas ierobežoja ebreju dzīvi. Ebreju bērni vairs nevarēja apmeklēt skolu, viņu ģimenēm neļāva iepirkties kopā ar citiem. Vēlāk sākās ebreju aresti. Pēc kāda laika tika izdots likums, kas lika ebrejiem pārcelties uz dzīvi geto.
10. Skolotājs sniedz īsu informāciju par holokausta laika notikumiem Malkas dzīvē (4. avots).
11. Skolēni lasa 6. avotu – Malkas Baranas atmiņu fragmentu “Brīnums” ar uzdevumu: atrast atbildi uz jautājumu “Kas mainījās Malkas dzīvē holokausta laikā?”
12. Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt, kādas bija meitenes izjūtas aprakstīto notikumu laikā, un pāros aizpildīt darba lapu Nr. 2 “Malkas izjūtu raksturojums”.
13. Skolotājs aicina dažus skolēnus nolasīt ierakstus no darba lapām.
14. Skolotājs pastāsta, ka līdzīgi notikumi Otrā pasaules kara laikā risinājās ne vienā vien valstī, arī Latvijā. Skolotājs aicina izlasīt 7. avotu – fragmentu no intervijas ar liepājnieci Faniju Pavlovu. Skolotājs paskaidro, ka intervijā ir minēti dažādi notikumi Fanijas dzīvē holokausta laikā, bet samērā maz ir raksturotas meitenes izjūtas. Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt, kā meitene varēja justies aprakstīto notikumu laikā, un aizpildīt darba lapu Nr. 3 “Fanijas izjūtu raksturojums”.

15. Skolotājs aicina skolēnus nolasīt no darba lapām vienu holokausta notikumu un meite- nes iespējamās izjūtas šī notikuma sakarā.

Refleksija

1. Skolotājs aicina skolēnus atgriezties pie saraksta, kurā kopīgi atzīmēja secinājumus par to, kas nozīmīgs bija ebreju bērnu dzīvē pirms holokausta, un padomāt, ko bērni zaudēja holokausta laikā.
2. Katrs skolēns savus secinājumus izsaka teikumā: “Holokausta laikā bērni...” Visi skolēni savas domas pasaka skaļi.

Idejas turpmākajai darbībai

Izlasi citātus no Simona Vīzentāla grāmatas “Saulespuķe” un pieraksti savas domas par tiem!

Citāts	Komentārs
“Geto bērni izauga ātri, likās viņi saprot, cik īss būs viņu mūžs. Viņiem dienas bija kā mēneši, un mēneši bija kā gadi. Ar rotaļlietām rokās viņi izskatījās svešādi, nedabiski, kā veči, kas spēlējās ar bērnu mantiņām.”	
“Kādu dienu, kad es iegāju geto, Eli nebija pie vārtiem, bet es viņu satiku vēlāk. Viņš stāvēja pie loga un ar kalsno rociņu kaut ko slaucīja no palodzes. Tad viņš pacēla pirkstus pie mutes. Pienācis tuvāk, es sapratu, ko bērns dara, un man acīs sakāpa asaras: viņš vāca kopā druskas, kuras kāds bija izbēris putniem! Bez šaubām viņš saprata, ka putni atradīs kaut ko ēdamu ārpus geto pie labiem cilvēkiem pilsētā, kuri izsalkušam ebreju zēnam neuzdrošinājās iedot gabalu maizes.”	

(Vīzentāls, Simons. *Saulespuķe*. Rīga: Jumava, 2000, 52., 54. lpp.)

Pielikumi

1. avots

Malka Barana **Bērnības acumirkļi**

Čenstohova, Polija

Pilsētā vēl novakars. Ar draugiem kopā ārā izejam.
 Es jutos laimes apreibusi, liksma,
 man šodien jauns, zils mētelis ar baltu kažokādas apkakli
 un tāda pati balta cepurīte.
 Krīt lielas, baltas sniegpārslas,
 Un viss ir balts starp debesīm un zemi.
 Visapkārt koki, balti piesniguši.
 Mūs nekas nenomāc. Cik skaista pasaule!
 “Sakiet, lūdzu, cik ir pulkstenis?” –
 tā draugi kādu kundzi uzrunā.
 Tā laipni atbild, brīžiem pasmaida.
 Mēs ejam tālāk, klusi ķiķinot. Līdz pienāk mana kāрта uzvaicāt:
 “Sakiet, lūdzu, cik ir pulkstenis?”
 Un tā mēs ejam, vaicājam, un ielai neredz gala.

* * *

Man jauni svārki, brālīm jaunas bikses.
 Man balta blūze, brālīm jauns, balts kreklis.
 Mums patīk mūsu jaunas drēbes, un mēs ejam lepni,
 pa logu māte māj ar roku, priekā starodama.

* * *

Mana bērnība... tik sena...tajā, pavisam citā dzīvē.
 Ielas, kur staigājām, bērni un visi, ko mīlēju –
 Kur viņi visi ir?
 Dūmu mākoņos viņi aizgāja,
 apglabāti asinspilnos grāvjos,
 un pāri palikušas tikai atmiņas –
 manas bērnības acumirkļi, ierāmēti sāpēs un skumjās.
 Manas nonāvētās bērnības acumirkļi.

(Flares of Memory. Stories of Childhood During the Holocaust. Oxford, 2002, p. 2)

2. avots

Fotogrāfija "Meitenes dejo baletu"
(No ASV Holokausta piemiņas muzeja
krājumiem, www.usbmm.org, foto Nr. 14802))

3. avots

Fotogrāfija "Henriks un Alise Milleri kopā ar
savu suni, Čehoslovākija"
(No ASV Holokausta piemiņas muzeja
krājumiem, www.usbmm.org, foto Nr. 14802))

4. avots

Švābes ģimene, 1930. g.
(No Georga Švābes personīgā arhīva)

5. avots

Informācija par Malku Baranu un viņas ģimeni

Malka Barana ir dzimusi 1927. gadā Varšavā, Polijā. Holokausta laikā viņa nonāca geto Čenstohovā, Polijā. Ne viņas vecāki, ne arī brālis Henieks holokaustā neizdzīvoja. Visa Malkas lielā radu saime – apmēram septiņdesmit cilvēku – tika nonāvēti. Dzīva palika vienīgi kāda tante, kura visu laiku meklēja Malku, līdz 1960. gadā tā viņu atrada. Malka dzīvo ASV, ir kļuvusi par skolotāju, apprecējusies. Viņai ir divi bērni un seši mazbērni.

(Flares of Memory. Stories of Childhood During the Holocaust. Oxford, 2002, p. 299)

6. avots

Malka Barana Brīnums

Es dzīvoju Polijā kopā ar savu brāli, mammu un tēti. Es gāju skolā, spēlējos ar draugiem, svinēju dzimšanas dienas un svētkus, dzīvoju kā visi bērni.

Kad man palika divpadsmit gadu, Čenstohova – mana pilsēta Polijā, veselu dienu pretojusies, zaudēja savu neatkarību. Ienāca vācu armija, un dzīve izmainījās. Likumos, plakātos, pastmarkās... visur tika skandēts: “Ienīsti ebreju, ebrejs ir velns.” Ebreju bērni vairs nevarēja apmeklēt skolu. Es un mani draugi turpinājām slepeni mācīties sava skolotāja mājā. Tad mūsu skolotājs pazuda – “viņu aizsūtīja strādāt”. Drīz arī mūsu ģimenes ārsts vairs nenāca. Viņš pazuda. Nacisti slēdza mana tēva tipogrāfiju un iekārtas aizveda uz Vāciju. Mums izsniedza pārtikas kartītes.

Tad tika izdots likums: ebreji vairs nevar dzīvot visos pilsētas rajonos. Viņiem ir jāpārceļas uz geto. Neviens nedrīkst pamest geto; tie, kas to darīs, tiks uz vietas nošauti.

Tad kādā agrā ziemas rītā vēl pirms rītausmas mūsu mājas durvis tika atgrūstas, un vācu kareivji kļiedza: “Ārā, ārā!”

Tajā brīdī mana pasaule sāka brukt. Man bija piecpadsmit gadu.

Tu sāki mirt maz pamazam – kad kādu rītu aizveda tavu māti un kareivji sāka sist tēvu par to, ka viņš mēģināja iet mātei līdzī. Tobrīd mēs nezinājām, ka mammu, kurai bija tikai trīsdesmit pieci gadi, lopu vagonos aizveda uz Treblinkas gāzes kamerām, lai nonāvētu.

Tev nebija laika raudāt, jo vieni nežēlīgi notikumi sekoja citiem. Bez mājām, bez vietas, kur gulēt. Tavs tētis un brālis bija kopā ar tevi. Mēs bijām šokā un bezpalīdzīgi.

Tad tu miri vēlreiz, kad tavu tēti un brāli “aizveda strādāt” ... tā sacīja..., un viņi nekad neatgriezās... nošauti uz dzelzceļa sliedēm... tavs brālis, kam bija trīspadsmit gadu, un tētis, kam bija trīsdesmit septiņi.

Tad tev viss kļuva vienaldzīgs. Tu pārstāji dzīvot. Tevi nosūtīja uz koncentrācijas nometni, un tu kļuvi par gūstekni darba nometnē.

Trīs gadus tu tikai eksistēji. Tev mugurā bija tie paši svārki, blūze un mētelis, ar ko tu pēdējo reizi izgāji no savām mājām. Tu rītos ēdi sausu maizi, bet vakaros – ūdeni ar kartupeļu mizām, gulēji uz dēļiem, pilnīgi apģērbusies, bez palagiem, spilveniem, līdzās sešpadsmit citām sievietēm

Un tā diena aiz dienas, mēnesis aiz mēneša. Tu biji izsalkusi, nosalusi, slima. Tu gribēji mirt, tomēr nenomiri.

Un tad mēs tikām atbrīvoti!

Tu nezināji, kas notiek. Nebija avīžu, nebija radio, nekādu citu ziņu. Tu dzirdēji kādu saucam: “Jūs esat brīvi!”

Tu sāki lauzties cauri pūlim.

Tu devies uz vārtiem un lauzies tiem cauri.

Tu devies uz pilsētu – uz pilsētu, kas reiz bija tavas mājas.

Tu redzēji armijas mašīnas un pateicies krievu kareivjiem.

Tu izdzirdēji šāvienus. Tu ieskrēji mājā un paslēpies pagrabā.

Tu sabruki stūrī un raudāji. Pirmo reizi tu raudāji.

Mana dzīve lēnām nokārtojās. Soli pa solim – kā pēc briesmīgas slimības – es emocionāli un fiziski atveseļojos.

Tagad es esmu sieva, māte un vecmāmiņa.

Es esmu skolotāja un mīlu savu profesiju.

Un es ticu brīnumiem.

Ja es mīlu, smejos, dzīvoju, izjūtu prieku, tāpat kā sāpes – vai tas nav brīnums?

Un ja es vēl joprojām ticu cilvēciskai līdzcietībai – un arī pati tāda esmu –, vai tad tas nav brīnums?

(Flares of Memory. Stories of Childhood During the Holocaust. Oxford, 2002, pp. 272–273)

7. avots

Fanijas Pavlovas atmiņas par holokausta notikumiem

Liepājniece **Fanija Pavlova**, dzimusi Gentone, bija viena no apmēram 7000 ebreju, kas pirms Otrā pasaules kara dzīvoja Liepājā.

Fanijas dzimšanas dokumenti ir pazuduši. Fanija domā, ka toreiz, kad sākās karš, viņai bija desmit gadu, bet kara laikā nācies vien teikt, ka ir vecāka, jo tā bija lielākas izredzes izdzīvot.

1941. gada 3. jūlijā Liepājā nošāva pirmos 47 ebrejus. Jūlijā kopumā nošāva 1100 ebreju.

Kādu nakti 1941. gada decembra vidū, kad Liepājā notika vislielākās ebreju šaušanas akcijas, arī Gentonu mājas pagalmā iebrauca mašīnas. Tēvs licis sievai un meitām lēkt ārā pa logu, bet pats palicis mājās. Tos, kurus tajā naktī saķēra, pēc tam Šķēdes kāpās nošāva. 1941. gadā 15.–17. decembrī Šķēdes kāpās nošāva 2749 ebrejus, galvenokārt sievietes un bērnus.

1942. gada vasarā 832 dzīvi palikušos ebrejus sadzina geto. Arī Fanija nonāca Liepājas geto. Fanija strādāja sērkokociņu fabrikā. Viņā atceras kādu latviešu sievieti, kas sērkokociņu fabrikā viņu žēlojusi un barojusi ar rupjmaizi un biežpienu.

1943. gada nogalē dzīvus palikušos Liepājas geto iemītņiekus sadzina preču vagonos un aizveda uz Kaizervaldes koncentrācijas nometni Mežaparkā Rīgā. Visi bijuši pārlicināti, ka viņus nošaus. “Vēlu vakarā piebraucām pie Mežaparka – visapkārt bija vācieši ar suņiem, prožektoru, skanēja skaļa vācu mūzika. Nākamajā dienā mūs sašķīroja. Mani vācietis aiz rokas izrāva no ierindas ārā. Mātes ar bērniem, kas bija jaunāki par 12 gadiem, aizveda uz Rīgas geto. Pēc tam teica, ka visi Biķerniekos nošauti.” Māti un mazo māsiņu Fanija vairs nekad neredzēja.

Kopā ar citiem geto iemītņiekiem viņa strādāja Slokas papīrfabrikā – mizoja balķus. Vasarā nokļuvusi palīgsaimniecībā Baložos, šo laiku viņa atceras kā vienīgo gaišo mirkli geto un koncentrācijas nometnēs pavadītajos gados.

1944. gada rudenī Kaizervaldes ieslodzītos sadzina pārblīvētā kuģī un sūtīja uz Štuthofas koncentrācijas nometni. Izvārguši, izslāpuši viņi nonāca Štuthofā. “Strādāt nevajadzēja, bet cilvēki jau tāpat bija novārguši. Reizēm naktīs dzina ārā un pārskaitīja. Reizēm lika skriet, un, kurš krita, to veda prom uz krematoriju. Tā mūs eksaminēja...” Ar ieslodzīto koka tupelēm kājās bija grūti paskriet, un arī Fanija reiz paklupusi, taču ātri pielēkusi kājās un turpinājusi skriet. Vienā no naktīs pārbaudēm viņa nav spējusi atvērt acis, un uzraudze iesitusi ar nūju pa galvu.

Faniju kopā ar 300 citiem Štuthofas ieslodzītajiem pārveda uz Brombergu Polijā remontēt dzelzceļu. Bija ziema, bet cilvēkiem tikai strīpainais ieslodzīto apģērbs un koka tupeles.

Karš tuvojies beigām. Sekojis neziņas pilns laiks, kad neviens nesaprata, kas būs. Fanija palika dzīva. Viena. Bez vecākiem. Bez tuviniekiem.

Viņa ļoti gribēja atgriezties Liepājā. “Domāju – varbūt, varbūt kāds tomēr būs izdzīvojis.”

Taču Liepājā neviena nebija. Fanija dedzīgi vēlējās mācīties. Viņa nokļuva bērnnunamā, sāka mācīties Liepājas krievu skolas 5. klasē, kaut arī krievu alfabēta burtus nav pazinusi. Jidišs, Fanijas bērniības valoda, gadu gaitā aizmirsies.

Ir pagājuši gadi. Fanija ne uz vienu netur ļaunu prātu. “Tas viss, ko esmu pārdzīvojusi, bija tik sen, ka dažreiz man liekas – tā nebiju es. Kā to visu varēju izturēt? Varbūt tāpēc, ka biju vēl bērns, un manī tas viss tā nenāca iekšā kā pieaugušajiem.”

(Pēc: Pujēna, Sarmīte. Skrējiens koka tupelēs. *Diena*. 2004, 9. jūn.)

Darba lapa Nr. 1

Fotogrāfijas analīze

1. Fotogrāfijā redzamo aptuvenais bērnu vecums:

2. Apģērba apraksts:

3. Ko fotogrāfijā redzamie bērni dara:

4. Kādas ir bērnu sejas izteiksmes:

5. Kas, jūsuprāt, fotogrāfijā redzamajiem cilvēkiem dzīvi darīja laimīgu:

Darba lapa Nr. 2

Malkas izjūtu raksturojums		
<i>Norādījumi: izlasi pirmo kolonnu "Izjūtas", izlasi 5. avotu un padomā, kā Malka jutās aprakstīto notikumu laikā. Kādas izjūtas bez jau minētajām meitene vēl pārdzīvoja? Papildini pirmo kolonnu "Izjūtas"! Raksturo minētās izjūtas – ko meitene izjuta? Mini piemērus no atmiņu stāsta, kas liecina, ka meitene izjuta aprakstītās emocijas!</i>		
Izjūtas	Ko meitene izjuta	Piemēri no atmiņām
Apjukums		
Bailes		
Izmisums		
Cerības		
Ticība		
...		
...		
...		

Darba lapa Nr. 3

Fanijas izjūtu raksturojums	
<i>Norādījumi: Izlasi 6. avotu un izvēlies piecus notikumus, kuri, tavuprāt, būtiski mainīja Fanijas dzīvi. Paskaidro, kādas, tavuprāt, varēja būt Fanijas izjūtas šo notikumu laikā.</i>	
Notikumi Fanijas dzīvē holokausta laikā	Fanijas iespējamās izjūtas šo notikumu laikā
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Pretošanās holokaustam

Kopsavilkums

Stundas gaitā skolēni uzzinās par to, kādās formās izpaudās pretošanās holokaustam un iepazīsies ar dažiem pretošanās piemēriem Latvijā un Eiropā. Lietojot grupu darba un diskusiju paņēmienus, analīzi un vispārināšanu, skolēni izpratīs atšķirības starp fizisku un garīgu pretošanos, spēš noteikt, kādi ārējie apstākļi, cilvēku personiskās īpašības un vērtības ietekmēja katra pretošanās veida izvēli, kādus riskus un ieguvumus saskatīja cilvēki, kuri pretojās. Skolēniem būs iespēja stundā iegūto jauno informāciju saistīt ar citiem sev zināmiem pretošanās piemēriem vēsturē un mūsdienās, kā arī salīdzināt to ar vērtībām savā dzīvē.

Jēdzieni

- pretošanās
- fiziska pretošanās
- garīga pretošanās
- partizāni
- sabotāža
- skrejlapa
- pamflets
- koncentrācijas nometnes, nāves (masu iznīcināšanas) nometnes, darba nometnes
- pagrīde

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratīs/spēs izskaidrot jēdzienu “pretošanās”;

nosaukt pretošanās piemērus Latvijā un pasaulē holokausta laikā;

izprast atšķirības starp fizisku un garīgu (morālu) pretošanos;

analizēt cēloņus un iemeslus, kas liek cilvēkiem iesaistīties pretošanās akcijās;

saistīt pretošanās izpausmes holokaustā ar citiem pretošanās piemēriem vēsturē un mūsdienās;
 grupēt informāciju pēc dotām pazīmēm, vispārināt;
 saskatīt rīcības cēloņus, saistīt cēloņus un sekas;
 efektīvi strādāt pāros un grupās;
 radīt simbolus, kas saistīti ar pretošanās jēdzienu.

Saikne ar standartu

Skolēni piedāvā savu viedokli vai problēmas risinājumu un uzklausa citu viedokli kopīgu mācību un sociālo mērķu sasniegšanai;
 prot publiski uzstāties par grupas darba rezultātiem;
 spēj apkopot un sistematizēt informāciju, lietojot dažādus grafiskos organizētājus;
 spēj raksturot universālas ētiskās vērtības – līdzjūtību, cieņu, solidaritāti, brīvību;
 raksturot cilvēka iekšējo pasauli kā sirdsapziņas, prāta un jūtu kopumu; paskaidrot, kas ietekmē ētisko izvēli;
 paskaidrot, kas ir gribas brīvība un kā personisko izvēli ietekmē individuāli pieņemtas ētiskās vērtības.

Nepieciešamie materiāli

Tabula “Formas, kādās izpaudās pretošanās holokaustam” – katram skolēnam
 Lielformāta lapas – viena katrai grupai
 Marķieri

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs aicina padomāt, kā cilvēki rīkojas, kad sastopas ar netaisnību, pāridarījumiem? Skolotājs lūdz atcerēties konkrētus piemērus vēsturē un mūsdienās.

Ierosmei skolotājs min dažus notikumus, kam pamatā ir skolēniem zināms vēstures materiāls vai aktuālas politiskās norises pasaulē. Piemēram, Senajā Romā vergi rīkoja bruņotas sacelšanās, lai atbrīvotos no verdzības. 20. gadsimta 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas iedzīvotāji rīkoja demonstrācijas, piedalījās akcijā “Baltijas ceļš”, lai varētu atjaunot valstisko neatkarību, u.tml.

Balstoties uz skolēnu nosauktajiem piemēriem, skolotājs veido rīcību sarakstu, piemēram – protestējot pret netaisnību, cilvēki rīko sacelšanās, piedalās demonstrācijās, raksta sūdzības u.tml.

Skolotājs informē, ka visas šīs rīcības parasti dēvē par pretošanos (pretestību). Atkarībā no apstākļiem – piemēram, spēku samēra u.c. – pretošanās var izpausties gan kā fiziska nepakļaušanās, gan arī kā garīga jeb morāla pretošanās.

Apjēgšana

1. Skolotājs atgādina, ka holokausts bija viena no lielākajām netaisnībām pasaules vēsturē, kas vērsta pret konkrētu tautu – ebrejiem. Arī šajos notikumos bija cilvēki gan pašu ebreju, gan citu tautu pārstāvju vidū, kuri dažādos veidos cīnījās pret notiekošo.

Turpinājumā klase iepazīsies ar dažiem pretošanās piemēriem Latvijā un Eiropā.

2. Skolēni sadalās pāros, katrs pāris saņem tabulu – “Formas, kādās izpaudās pretošanās holokaustam”. Skolotājs izskaidro, ka tabulas kreisajā pusē ir minētas pretošanās formas, bet labajā pusē aprakstīti daži konkrēti pretošanās piemēri.
3. Skolotājs aicina pārus iepazīties ar tabulu sniegto informāciju un pie katras pretošanās formas pierakstīt, vai tā ir fiziska vai garīga pretošanās. Skolotājs atgādina, ka reizēm pretošanās vienlaikus ietver gan fiziskas, gan garīgas aktivitātes.
4. Skolēnu pāri iepazīstina klasi ar darba rezultātiem, kopā ar skolotāju pārrunā neskaidrības vai viedokļu atšķirības. Skolotājs saskaņā ar skolēnu ieteikumiem uz tāfeles grupē pretošanās formas divās kolonnās: vienā tiek uzskaitīti fiziskās pretošanās gadījumi, bet otrā – garīgās pretošanās gadījumi. Skolotājs atgādina, ka tabulā minēti tikai daži piemēri, bet pretošanās holokaustam notika visās nacistu okupētajās valstīs.
5. Sarunas turpinājumā skolēni padziļina izpratni par garīgo un fizisko pretošanos. Tas notiek, pārrunājot šādus jautājumus:

Kāpēc varam uzskatīt, ka arī nebruņotas aktivitātes – zīmējumi par dzīvi geto, dienasgrāmatu un dzejas rakstīšana – ir pretošanās formas?

No kādiem apstākļiem atkarīgs tas, kādu pretošanās veidu – fizisku vai garīgu – cilvēks izvēlas?

6. Skolēni sadalās astoņās grupās. Katra grupa saņem vienu nepabeigtu teikumu. Balstoties uz informāciju tabulā, citu sev zināmu informāciju un pieņēmumiem, grupas pārrunā iespējamo teikuma turpinājumu, fiksē to uz lielajām lapām.

A 1. Garīgi pretojoties, cilvēki centās saglabāt, iegūt..

A 2. Fiziski pretojoties, cilvēki centās saglabāt, iegūt..

B 1. Garīgi pretojoties, cilvēki riskēja ar..

B 2. Fiziski pretojoties, cilvēki riskēja ar..

C 1. Cilvēkiem, kuri garīgi pretojās, piemita.. (nosaukt īpašības!)

C 2. Cilvēkiem, kuri fiziski pretojās, piemita.. (nosaukt īpašības!)

D 1. Galvenās vērtības to cilvēku dzīvē, kuri garīgi pretojās, bija ...

D 2. Galvenās vērtības to cilvēku dzīvē, kuri fiziski pretojās, bija ...

Grupās satiekas A, B, C un D pāros (piemēram, A1 un A2), salīdzina, pārrunā un papildina atbildes.

Pāru grupas kopīgi sagatavo īsu ziņojumu klasei, kurā raksturo kopīgo un atšķirīgo garīgās un fiziskās pretošanās norisēs.

A, B, C un D grupu pārstāvji prezentē klasei grupu viedokļus, grupas atbild uz klases biedru jautājumiem.

Grupā darba lapas tiek izvietotas klasē pie sienām.

Refleksija

Balstoties uz stundā iegūto informāciju un grupu darba pierakstiem (lielās lapas klasē pie sienām), katrs skolēns individuāli

1. variants – izvēlas kādu no pretošanās dalībniekiem (piemēram, partizāns, jaunietis, kurš raksta dienasgrāmatu, u.c.) un veido šī cilvēka vārdisko portretu (personiskās īpašības, vērtības u.c.). Noslēgumā skolēns uzraksta, kuras no minētajām īpašībām vai/un vērtībām uzskata par nozīmīgām savā dzīvē, un sniedz tam pamatojumu. Vai vērtības un īpašības, kuras piemīt cilvēkam, ietekmē laimēt, kurā viņš dzīvo?

2. variants – skolēns uzzīmē simbolu, kas raksturo fizisku vai garīgu pretošanos, pieraksta komentāru.

Grupas iepazīstina klases biedrus ar savu darbu, skolotājs savāc visus darbus, sniedz pozitīvu atgriezenisko saikni.

Idejas turpmākai darbībai

1. Iepazīnušies ar holokausta laika notikumiem, cilvēki bieži jautā, kā holokausts bija iespējams, kāpēc cilvēki tik ilgi to pieļāva, kāpēc bija tik daudz upuru un tik maz pretošanās (īpaši fiziskās pretošanās) gadījumu? Mūsdienās vēsturnieki ir devuši vairākas atbildes uz šiem jautājumiem. Lūk, šie skaidrojumi:

vācu armijas un slepeno dienestu militārais un skaitliskais pārspēks;

ebreju izolēšanas (geto, nometnēs) un fiziskās iznīcināšanas straujie tempi un slepenība; upuru fiziskais nespēks (geto, nometnēs)

ebreju citādība (atšķirīga valoda, kultūras un reliģijas tradīcijas, nereti arī ārējais izskats), kas ļāva vajātājiem viņus viegli atpazīt;

apkārtējo cilvēku bailes no represijām un vienaldzība.

Skolēnu grupas sagatavo nelielus pētījumus par šiem un citiem apstākļiem, kas ierobežo pretošanos, un prezentē šos pētījumus klasei.

2. Skolēni izpēta citus pretošanās piemērus pasaules vēsturē (piemēram, garīgo pretošanos Mahatmas Gandija vadībā Indijā, Martina Lutera Kinga vadībā ASV, disidentus Latvijā padomju varas laikā, “dziesmotās revolūcijas” Baltijā; fiziskās pretošanās gadījumus, piemēram, nacionālo partizānu kustību Latvijā pēc Otrā pasaules kara u.c.) un sniedz ziņojumus klasei, atbildot uz jautājumiem:

Kas pretojās (pretošanās vadītājs, atbalstītāji)?

Kam pretojās?

Kur un kad pretošanās notika?

Kādu (kādas) pretošanās formas izvēlējās? Kāpēc?

Kādi bija pretošanās rezultāti? Kas tos ietekmēja?

Kādas mācības guva notikumu dalībnieki, ko no notikušā cilvēki mācījās pēc tam?

Kas kopīgs un atšķirīgs nosauktajos pretošanās gadījumos un pretestībā holokaustam?

Pielikumi

Tabula

Formas, kādās izpaudās pretošanās holokaustam

Pretošanās forma	Piemērs
1. Ebreju glābšana	Konahoviču ģimene no Daugavpils rajona izglāba Silvermanu un Šmuškeviču ģimenes – ebreju bēglus no Polijas. Māsa Sofija un Anna mēnešiem ilgi rūpējās par bēniņos un stalli paslēptajiem cilvēkiem, piegādājot viņiem pārtiku un arī zāles. Vēlāk viņas kopā ar tēvu sagādāja arī ieročus, un 1943. gada vasarā bēgļi pievienojās partizāniem Kozjaku mežā. Holokausta laikā Latvijā izglābts vairāk nekā 400 ebreju.
2. Partizāni	Bruņotas grupas, kuras darbojās nacistu okupētajās teritorijās – Polijā, Lietuvā, Latvijā, Baltkrievijā, Francijā, Beļģijā, Dienvidslāvijā u.c. un centās kavēt vācu armijas sekmīgu darbību. Grupas uzbruka vācu armijas kareivjiem un virsniekiem, zaga ieročus, spridzināja ceļus, tiltus, dzelzceļa līnijas. Viņus bieži atbalstīja arī vietējie iedzīvotāji. Šīm grupām nereti pievienojās ebreji, kuri bija izglābušies no vajāšanām.
3. Dienasgrāmatu rakstīšana	1942. gada jūnijā savā 13. dzimšanas dienā ebreju meitene Anne Franka, kura dzīvoja Amsterdamā, Nīderlandē, sāka pierakstīt notikumus, kas ar viņu un viņas ģimeni notika divu gadu garumā. Šajā laikā, vairoties no nacistu vajāšanām, Anne un viņas tuvinieki dzīvoja slēptuvē. Anne rakstīja par ebreju pazemošanu, slēpšanās grūtībām, par saviem sapņiem un cerībām. Mūsdienās Annes Frankas rakstītais ir tulkots vairāk nekā 50 valodās un ir lielisks piemērs tam, ka arī grūtībās cilvēks var saglabāt možu un nepakļāvīgu garu.
4. Pagrīdes skolas un bibliotēkas	Vācu okupētajā Polijā geto dzīvojošie ebreju bērni pulcējās, lai turpinātu mācīties. Tas bija stingri aizliegts, par noteikumu neievērošanu draudēja sods. Dodoties uz mācību vietām, skolēni slēpa grāmatas zem mēteļiem vai biksēs, lai netiktu piekerti. Geto tika izveidotas arī slepenas grāmatu un avižu krātuves. Cilvēki mācījās, lasīja grāmatas un presi ne tikai tādēļ, lai iegūtu zināšanas, bet arī tādēļ, lai saglabātu ilūziju par normālu dzīvi.
5. Sacelšanās geto	1943. gadā gandrīz mēnesi ilga bruņota sacelšanās Varšavas geto. 750 cīnītāji, kuru rīcībā bija tikai nedaudz šauteņu un paštaisītas granātas, spēja 28 dienas noturēties pret daudz labāk bruņotiem nacistu armijas viriem, kopskaitā ap 2000. Bruņoto pretošanos izraisīja ziņas par ebreju masveida iznīcināšanu nāves nometnēs. Sacelšanās dalībnieki izvēlējās mirt ar cīņā – cīņā, nevis paklausīgi gaidot savu nāves stundu.
6. Zīmējumi, dzeja	Geto un nometnēs bērni un pieaugušie rakstīja dzeju, zīmēja, lai paustu savas izjūtas un emocijas par notiekošo, lai atstātu liecības citām paaudzēm un saglabātu sevi izjūtu, ka dzīve turpinās. Plaši pazīstams ir Terezienštates nometnes ieslodzītā Pavla Frīdmana dzejolis "Taurenis", kurā viņš raksta par geto redzēto pēdējo taureni.
7. Slepenas organizācijas	Vairākās Vācijas pilsētās darbojās slepena studentu grupa "Baltā roze", kuras dalībnieki izplatīja skrejlapas, pamfletus, kuros aicināja studentus aktīvi protestēt pret nacistu režīmu, tostarp arī pret ebreju iznīcināšanu.
8. Sabotāža	Ebreji un citi spaidu darbos iesaistītie centās traucēt nacistu plānus savās piespiedu darba vietās – zaga dokumentus, tišām pieļāva kļūdas ieroču un municijas ražošanā, kavēja konveijeru darbu.
9. Pagrīdes radio, avīzes	Varšavas un Lodzas (Polijā) geto iemītnieki slepeni pavairoja avīzes un informatīvas lapiņas, kurās vēstīja citiem geto iedzīvotājiem par notikumiem frontē un dzīvi ārpus geto. Šo informāciju aktivisti ieguva, klausoties ārzemju ziņas rūpīgi saglabātos un slēptos radioaparātos.
10. Bēgšana	1944. gadā pa ceļam uz darbu Rīgā izbēga seši Kaizervaldes (Mežaparka) koncentrācijas nometnes ieslodzītie. Bēglus viņu bijušais darba biedrs K. Didrihsons savā mašīnā nogādāja slēptuvē Cēsu ielā, un tur viņi slēpās vairākus mēnešus līdz pat kara beigām.
11. Ticības uzturēšana	Daudzos geto nacisti aizliedza ebrejiem to reliģiskos rituālus. Tomēr cilvēki turpināja lūgt dievu vienatnē vai veidoja slepenas lūgšanu grupas, tādā veidā saglabājot savu kultūru, reliģiju un rodot mierinājumu bezcerīgajā situācijā.

Glābēji.

Stāsti par cilvēkiem, kuri glāba ebrejus holokausta laikā

Kopsavilkums

Skolēni iepazīsies ar tādu cilvēku dzīvesstāstiem, kuri holokausta laikā Latvijā un citur Eiropā glāba ebrejus. Ar diskusiju, grupu darbu un citu metožu palīdzību skolēni noskaidros, kādi bija glābēju rīcības motīvi, glābšanas formas, iespējamie riski. Skolēni mācīsies saistīt iegūto informāciju un izpratni ar morālās izvēles situācijām savā dzīvē.

Jēdzieni

- glābējs
- vērtības
- morāla izvēle
- morāls lēmums
- Talmuds

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratīs/spēs izskaidrot jēdzienu “morāls lēmums”

izskaidrot morālās izvēles situācijas vēstures notikumu dalībnieku dzīvesstāstos;

analizēt cēloņus un motivāciju, kas liek cilvēkiem izvēles situācijā ieņemt noteiktu pozīciju;

pieņemt morālus lēmumus, balstoties uz analogijām vēstures notikumos un savā dzīvē;

novērtēt atbildības nozīmi par personiski pieņemtiem lēmumiem;

atpazīt un radīt simbolus saistībā ar jēdzienu “glābējs”.

Saikne ar standartu

- Skolēni**
- spēj formulēt savu morālo izvēli, to pamatojot;
  - spēj piedalīties diskusijā par eksistenciāli nozīmīgiem jautājumiem (dzīvība, nāve u.c.);
  - spēj izvērtēt savu rīcību, izmantojot ētisku argumentāciju, ja nepieciešams, atzīt kļūdas un mainīties;
  - prot raksturot universālas ētiskas vērtības (taisnīgums, līdzietība, pietāte pret dzīvību);
  - prot paskaidrot, kas ir gribas brīvība, kā personisko izvēli ietekmē personiski pieņemtas ētiskās vērtības.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Rauls Vallenbergs”
  2. *avots* “Roberts un Anna Seduli”
  3. *avots* “Artūra Krūmiņa ģimene”
  4. *avots* “Jānis (Žanis) Lipke
  5. *avots* “Čiune un Jukiko Sugiharas” – katram skolēnam viens no šiem pieciem avotiem
- Darba lapa* “Dzīvesstāsta analīze” – katrai skolēnu grupai.

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs aicina skolēnus atcerēties, kādās lomās/pozīcijās nonāca cilvēki holokausta laikā (upuri, vajātāji, vienaldzīgie (malā stāvētāji), glābēji, cīnītāji). (Alternatīva – skolotājs piedāvā atpazīt šīs lomas pēc grafiskiem simboliem, kas uzzīmēti uz tāfeles, piemēram, cilvēks, kurš aizsedzis acis – upuris, cilvēks, kurš uzgriezis muguru – vienaldzīgais, cilvēks, kurš kādam pastiepis roku – glābējs u.tml.).

Apjēgšana

1. Katrs skolēns saņem kāda glābēja/glābēju dzīvesstāstu – 1., 2., 3., 4. vai 5. avotu.
2. Skolēni individuāli iepazīstas ar savu stāstu. Skolotājs aicina grupā apvienoties skolēnus, kuri iepazinušies ar vieniem un tiem pašiem glābēju stāstiem. Grupa pēc darba lapā piedāvātās shēmas izveido stāstījumu par sava materiāla varoni.
3. Grupas prezentē savus stāstus.
4. Skolotājs vada klases diskusiju. Diskusijā izmanto paņēmienu – skolēns domā atbildi uz jautājumu individuāli, pieraksta to, apspriež savu viedokli pārī, pārī pastāsta savu kopīgo viedokli citam pārī, grupas prezentē dažas atziņas visai klasei.

Diskusijas jautājumi:

Kas stāstos līdzīgs? Kas atšķirīgs?

Kādas glābējiem raksturīgas īpašības iezīmējas stāstos (nosaukto īpašību pamato ar atbilstošu fragmentu no stāsta)?

Ar kādām morālās izvēles situācijām nākas sastapties cilvēkiem mūsdienās?

Kas nosaka to, kādu lēmumu cilvēks pieņem izvēles situācijā (piemēram, personības īpašības, ģimenes vērtības, sabiedrībā valdošās tradīcijas, iespējas aktīvai rīcībai, informētības, zināšanu līmenis par notiekošo u.c.)? Atbilde tiek sniegta, balstoties uz glābēju stāstiem un mūsdienu dzīves situācijām.

Refleksija

Skolotājs uzraksta uz tāfeles citātu no Talmuda, aicina skolēnus to pārrakstīt un pievienot tam savu komentāru (dubultā dienasgrāmata).

Citāts	Komentārs
“Kas izglābis vienu dzīvību, ir izglābis pasauli” (<i>Talmuds</i>)	

Skolotājs aicina nolasīt dažas refleksijas vai arī savāc uzrakstīto un nākamajā stundā sniedz pozitīvu atgriezenisko saikni.

Idejas turpmākai darbībai

1. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties situāciju, kad viņš/viņa (kāds draugs vai paziņa) ir nonācis izvēles situācijā (situācijā, kad, palīdzot citiem, draudējušas fiziskas vai emocionālas briesmas).

Īsi apraksti situāciju.

Kādas izvēles (iespējas) tev/kādam bija?

Kuru no tām tu/kāds izvēlējies? Kāpēc?

2. Skolotājs informē, ka ebreju glābēju piemiņa tiek iemūžināta, piešķirot šiem cilvēkiem goda nosaukumu “Taisnīgie starp tautām”. Slavas dārzā Jeruzalemē, Izraēlā par godu katram glābējam ir iestādīts mūžzaļš koks, pie kura novietota plāksne ar varoņa vārdu. Šajā unikālajā vietā ir vairāk nekā 16 500 koku, daudzi no tiem iestādīti, pieminot Latvijas iedzīvotājus – ebreju glābējus.

Skolotājs nosauc vairākus citus Eiropas un Latvijas ebreju glābēju vārdus un aicina skolēnus sameklēt informāciju par viņiem un citiem glābējiem vietējā muzejā, bibliotēkā, internetā. Balstoties uz atrasto informāciju, skolēni veido piemiņas grāmatu vai pateicības rakstu glābējam.

3. Skolēni meklē piemērus presē, kuros stāstīts par cilvēkiem morālās izvēles situācijās. Ar atrasto materiālu skolēni iepazīstina klases biedrus, ietverot stāstījumā atbildes uz jautājumiem:

Kādas izvēles šiem cilvēkiem bija?

Ko viņi izvēlējās?

Kāpēc?

4. Skolēni izgatavo paši vai izmanto jau esošu priekšmetu, kas atspoguļo, simbolizē glābēju paveikto. Skolēni pamato priekšmeta izvēli (piemēram, dzīvi fiziskā un garīgā tumsā simbolizē kabatas lukturītis).

Pielikumi

1. avots

Rauls Vallenbergs

Rauls Vallenbergs (*Raoul Wallenberg*, 1912–?) bija zviedru diplomāts. Otrā pasaules kara laikā viņš atradās diplomātiskajā dienestā Ungārijā, Budapeštā. Vallenbergs ebrejiem izsniedza Zviedrijas valsts pagaidu pasēs. Zviedrija karā bija neitrāla valsts, un šīs pasēs pasargāja to īpašniekus no nacistu vajāšanām. Šo dokumentu, kurš bija dzīvības vērtībā, no Vallenberga rokām saņēma tūkstošiem ebreju. Pasēs vāciņš bija zili dzeltenos Zviedrijas karoga toņos ar valsts ģerboņa – trīs kroņi – attēlu uz vāka, dokumenta iekšpusē bija daudz parakstu un zīmogu. Pasei saskaņā ar starptautiskiem līgumiem nebija nekāda juridiska spēka, tomēr, būdams pieredzējis diplomāts, Vallenbergs zināja, ka tā tomēr atstās iespaidu uz vācu ierēdņiem un ebreji būs pasargāti. Lai aizsargātu ebrejus, Vallenbergs Budapeštā izveidoja arī tā saucamās zviedru mājas – apmēram trīsdesmit ēkas, kuras viņš pasludināja par Zviedrijas teritoriju un pie kurām plīvoja neitrālās Zviedrijas karogs. Šajās mājās ebreji varēja meklēt patvērumu. Drīz Vallenberga piemēram sekoja arī citu valstu diplomāti. Tieši Rauls Vallenbergs panāca, ka Budapeštā ebrejiem nevajadzēja nēsāt pazemojošo zīmi – dzelteni Dāvida zvaigzni. Šāda gandrīz neprātīga drosme ļāva glābt dzīvības tūkstošiem ebreju.

Rauls Vallenbergs pazuda mīklainos apstākļos pēc tam, kad Ungārijas teritorijā bija ienācis padomju karaspēks. Vēl mūsdienās viņa nāves apstākļi un kapa vieta nav noskaidroti.

(Pēc: *Encyclopedia of the Holocaust*. New York: Macmillan Publishing Company, 1990)

2. avots

Roberts un Anna Seduli

Roberts un Anna Seduli kara laikā Liepājā izglāba no nāves 11 ebrejus. Viens no viņiem – skolotājs Kalmans Linkimers pārdzīvoto ir aprakstījis dienasgrāmatā.

Vairākus mēnešus ebreji slēpās Sedulu mājas pagrabā pašā Liepājas centrā. Aiz ogļu kaudzēm un darbgaldiem rūpīgi nomaskētās divās mazās istabiņās viņi vadīja savas dienas un naktis. Slēptuves iemītnieku vienīgā saikne ar ārpusauli bija radio ar austiņām – no tā varēja uzzināt par notikumiem frontēs.

Slēptuvi un Sedulu dzīvokli trešajā stāvā savienoja signāllampa, kas Robertam deva iespēju brīdināt, ja kāds nāca uz pagrabu. Slēptuves iemītniekiem vajadzēja izturēties īpaši klusu, lai viņus nesadzirdētu augšstāvā strādājošais maiznieks. Mēnešiem ritot, Seduliem kļuva arvien grūtāk sagādāt ebrejiem pietiekami daudz ēdiena, dažiem veikalu īpašniekiem viņu lielle pirkumi jau sāka šķist aizdomīgi.

Dažus mēnešus pirms vācu okupācijas beigām netālu no Sedulu mājām sprāga bumba, un tās šķemba nogalināja Robertu Sedulu. Turpmākos divus mēnešus rūpes par bēgļiem gulās tikai uz viņa sievas Annas pleciem, kurai bija jāgādā arī par meitām Indru un Irīdu. Meitenes nedrīkstēja neko zināt par pagrabā noslēpumu, jo bija vēl pārāk mazas.

(Pēc: Raudseps, Pauls. Linkimera dienasgrāmata. *Sestdiena*, 2004, 5. jūl.)

3. avots

Artūra Krūmiņa ģimene

Kara gados (1941–1944) Krūmiņu ģimene savā Rīgas dzīvoklī izglāba ebrejus – tēvu un dēlu Presus. Kopā ar Krūmiņu ģimeni – arhitektūras profesoru Artūru Krūmiņu, viņa sievu Ernu, meitām Veltu un Ilgu – noslēpumu glabāja un bēgļiem palīdzēja arī mājkalpotāja Līna Pilsroze.

1941. gadā tēvs un dēls Presi bija ieslodzīti Rīgas geto, katru dienu viņi devās piespiedu darbos. Kad Presi uzzināja par ebreju nošaušanas akcijām Biķerniekos un Rumbulā, viņi nolēma lūgt palīdzību pazīstamajai Krūmiņu ģimenei.

Lūk, daži fragmenti no bēgļu atmiņām. “Par ebreju slēpšanu draudēja nāvessods, ja gestapo par to uzzinātu, tas neželotu ne latviešu profesora ģimeni, ne viņu mājkalpotāju. [...] Ilga, Krūmiņu jaunākā meita, mūs uztvēra kā savus aizbilstamos un vienmēr centās atvieglot mūsu dzīvi. Mūsu ierašanās vistiešāk skāra viņu, jo viņa mums atdeva savu istabu un pati dzīvoja tēva kabinetā. [...] Mājkalpotāja Līna izstaroja labestību un pacietību. No pirmās līdz pēdējai dienai viņa vienmēr bija vienādi laipna pret mums, mazgāja mūsu veļu, nesa ēdienu un ne reizi nelika mums nojaust, ka esam viņai ko parādā. “Redzēt jūs abus uz ielas, brīvus bija visbrīnīgākais apbalvojums par trim ne visai vieglajiem gadiem,” Ilga Krūmiņa rakstīja kādā vēstulē pēc kara.”

(Pēc: Kovaļš, L. Pasaules taisnie. Stāsts par latviešiem – ebreju glābējiem. *Diena*, 2002, 6. dec.)

4. avots

Jānis (Žanis) Lipke

Rīgas ostas strādnieks Jānis (saukts par Žani) Lipke kopā ar ģimeni un draugiem kara gados izglāba 55 ebrejus. Apmēram 20 cilvēku viņš slēpa dažādās vietās Rīgā, bet pārējos – laukos Dobeles pagastā vairākās zemnieku mājās ierīkotos bunkuros. Lipkem bija liela vēlēšanās glābt un spožs organizatora talants. Viņš prata pulcināt ap sevi cilvēkus, bez kuru palīdzības nebūtu varējis veikt tik plaša mēroga glābšanas akcijas. Rīgā viņa tuvākie palīgi bija šoferi Jānis Briedis un Kārlis Jankovskis, strādnieki Edgars Zande, Andrejs Graubiņš, ādas galantērijas meistars Bernets Rozenbergs, Marija Lindberga. Laukos Dobeles pagastā vairāku slepenu patvērumu iekārtošanai bija vajadzīgs vēl lielāks skaits palīgu. Lipkem izdevās iesaistīt Dobeles pagasta vecāko Vili Bīnenfeldu, Dobeles slimnīcas galveno ārstu Edgaru Francmani, zemniekus no vairākām lauku mājām. Izglābtais Izaks Drīzins atceras: “Es Žanim biju pilnīgi svešs cilvēks un nevarēju saprast, kāpēc viņš to dara, kad apkārt notiek slepkavošana. Parādās cilvēks kā brīnums – ar mieru glābt nāvei nolemtos. Naudu viņš neņēma, komunisti viņš nebija, un nevarēju saprast, kāpēc viņš uzņēmās tādu nastu un katru dienu sevi pakļāva nāves briesmām. Viņa rīcību sapratu tikai tad, kad viņš mūs izveda no Rīgas uz Dobeles pagastu pie Rozentāliem. Žanis apgūlās siena pantā blakus atvestajiem ebrejiem un teica: “Tagad esmu priecīgs, esmu atvedis septiņus cilvēkus. Bet, kas ir septiņi? Būtu septiņdesmit vai septiņi simti cilvēku! Ziniet, puīši, es tūlīt braukšu atpakaļ, vedīšu atkal cilvēkus.” Tad es sapratu, kāpēc Žanis glābj cilvēkus.”

(Pēc muzeja “Ebreji Latvijā” materiāliem)

5. avots

Čiune un Jukiko Sugiharas

1939. gadā Japānas valdība, vēlēdamās Kauņā atvērt Japānas ģenerālkonsulātu, nosūtīja japāņu diplomātu Čiuni Sugiharu (*Chiune Sugihara*) kopā ar sievu Jukiko (*Yukiko Sugihara*) un bērniem uz Lietuvu. Pēc tam, kad 1939. gada 1. septembrī Vācija sāka Otro pasaules karu, sākās arī ebreju bēgļu straumes, kas no Vācijas okupētajām valstīm plūda uz austrumiem, tostarp arī uz Lietuvu, kas 1940. gadā tika iekļauta PSRS sastāvā.

Padomju Savienības varas iestādes deva rīkojumu visiem ārvalstu diplomātiem atstāt valsti. Tikai Japānas un Nīderlandes vēstnieki nesteidzās to darīt. Viņi bija kļuvuši par ebreju bēgļu vienīgo cerību – pie konsulātiem stāvēja milzīgas rindas. Ebreji cerēja saņemt Japānas tranzītvīzas, kuras ļautu izbraukt uz Tālajiem Austrumiem, Palestīnu vai ASV, tādējādi paglābjoties no nacistiskajiem vajātājiem.

29 dienas – no 1940. gada 31. jūlija līdz 28. augustam – Čiune un Jukiko Sugiharas pavadīja nebeidzamas stundas konsulātā, noformējot vīzas. Dienā viņi sagatavoja apmēram 300 vīzu, kas, parastā režīmā strādājot, konsulam aizņemtu apmēram mēnesi. Katrai no šīm vīzām bija dzīvības cena. Čiune ne uz mirkli nepārtrauca savu darbu, viņš neizgāja pat paēst – sieva nesa viņam sviestmaizes. 1940. gada 1. septembrī konsuls atstāja Kauņu, bet pēdējās vīzas viņš izsniedza pa vilciena logu. Kopumā Sugiharas izdotās vīzas 6000 ebreju bēgļu pavēra ceļu uz Japānu, Ķīnu, ASV, tās pavēra ceļu uz dzīvību un brīvību.

(Pēc: www.remember.org/imagine)

Darba lapa

Dzīvesstāsta analīze
Glābēja (-u) vārds
Valsts vai tautība
Nodarbošanās
Kā tika organizēta glābšana?
Kāda bija glābēju motivācija?
Ar ko glābēji riskēja?

Dienasgrāmatas – viens no garīgās pretošanās veidiem holokausta laikā

Kopsavilkums

Nodarbībā skolēni iepazīsies ar dienasgrāmatām, kuras holokausta laikā rakstījuši viņu vienaudži Latvijā, Lietuvā un Nīderlandē. Analizējot vairāku dienasgrāmatu fragmentus, skolēni izpratīs autoru motivāciju pierakstīt holokausta notikumus un padziļinās izpratni par dienasgrāmatu kā vienu no garīgās pretošanās formām. Ar grafisko organizētāju (Venna diagrammas) un *četrus logu mikroskopa* palīdzību skolēni strukturēs dienasgrāmatās ietvertu informāciju un ziņas par autoriem. Skolēni apgūs prasmes analizēt dienasgrāmatu autoru izteiksmes veidu un apstākļus, kas to ietekmējuši.

Jēdzieni

- garīgā pretošanās
- subjektīvā vēsture
- vēsture kā pārdzīvojums

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs papildināt un nostiprināt zināšanas par nacistu akcijām pret ebrejiem holokausta laikā;

izskaidrot, ka dienasgrāmatu rakstīšana ir viens no veidiem, kā notika garīgā pretošanās holokaustam;

izprast dienasgrāmatu rakstīšanas cēloņus un motivāciju holokausta laikā, balstoties uz bērnu – holokausta liecinieku dienasgrāmatu fragmentiem (Latvijas, Lietuvas, Nīderlandes piemēri);

grupēt informāciju, izmantojot Venna diagrammu;

izteikt pieņēmumus par teksta fragmentu un tā autoru, balstoties uz iepriekšējo pieredzi un zināšanām;

analizēt atšķirīgus notikumu un emociju fiksēšanas stilus;
iejusties holokausta laika notikumu dalībnieka situācijā un attēlot savas
izjūtas ar dzejas palīdzību.

Saikne ar standartu

Skolēni spēj piedalīties diskusijā par eksistenciāli nozīmīgiem jautājumiem;
prot dažādos veidos sistematizēt, apkopot informāciju, arī izmantojot
grafiskās organizācijas formas;
spēj raksturot cilvēka iekšējo pasauli kā sirdsapziņas, prāta un jūtu
kopumu.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* Annes Frankas dienasgrāmata (fragmenti) – skolotājam
  2. *avots* Papildinformācija par Anni Franku – skolotājam
  3. *avots* Šeinas Gramas dienasgrāmata (fragmenti) – katram skolēnam
  4. *avots* Ichaka Rudaševska dienasgrāmata (fragmenti) – katram skolēnam
- Lielās lapas, marķieri

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs uzaicina skolēnus noklausīties fragmentu no kāda rakstu darba (1. avots – Annes Frankas dienasgrāmata), nenosaucot tā autoru un nosaukumu. Fragmenta klausīšanās laikā skolēni pārdomā un fiksē iespējamās atbildes uz jautājumiem:

Kāda veida rakstu darbs ir tikko dzirdētais?

Kas varētu būt tā autors?

Kad šis rakstu darbs varētu būt tapis?

Ko vēl es varu pateikt par darbu vai tā autoru?

Skolotājs uzraksta jautājumus uz tāfeles.

Pēc fragmenta noklausīšanās skolēni pabeidz fiksēt iespējamās atbildes uz sākumā uzdotajiem jautājumiem. Skolēni pēc izvēles iepazīstina klasi ar savām idejām – atbildēm uz jautājumiem. Skolotājs sniedz papildu informāciju par Anni Franku (2. avots) un norāda, ka plašāk par viņas dzīvi var uzzināt Annes Frankas muzejmājas (Amsterdamā) interneta lapā <http://www.annefrank.nl>.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē, ka līdz mūsdienām saglabājušās arī daudzas citas holokausta laika dienasgrāmatas. Turpinājumā klase iepazīsies ar fragmentiem no divām dienasgrāmatām, kuras holokausta laikā rakstījuši viņu vienaudži Latvijā un Lietuvā.
2. Puse skolēnu saņem 3. avotu – Šeinas Gramas dienasgrāmatu, otra puse skolēnu saņem 4. avotu – Ichaka Rudaševska dienasgrāmatu.

Skolēni individuāli iepazīstas ar dienasgrāmatu fragmentiem.

3. Skolēni sadalās pāros. Vienā pārī ir skolēni, kuri lasījuši atšķirīgas dienasgrāmatas. Sniedzot atbildes uz jautājumiem, skolēni iepazīstina viens otru ar izlasīto. Jautājumus skolotājs uzraksta uz tāfeles:

Kur dienasgrāmata rakstīta?

Cik vecs ir dienasgrāmatas autors/autore?

Kāda ir autora tautība?

Par kādiem notikumiem stāstīts dienasgrāmatā?

Cik ilgi dienasgrāmata rakstīta?

Kāpēc autors pārtraucis rakstīt dienasgrāmatu?

Atbildes tiek fiksētas Venna diagrammā (divi krustojošies apli). Laukumā, kurā apli pārklājas, skolēni fiksē atbildes, kas abos stāstos ir līdzīgās (piemēram, autoru tautība – ebreji). Aplū laukumos, kuri nepārklājas, fiksē atšķirīgo informāciju (piemēram, vietu, kur dienasgrāmatas rakstītas – Viļņa, Preiļi).

Klase pārrunā darba rezultātus, uz tāfeles veido kopīgu Venna diagrammu.

4. Katrs skolēns saņem to dienasgrāmatas fragmentu, kuru viņš vēl nav lasījis. Iepazīstas ar to. Klase pārrunā, kādu jau zināmu informāciju par holokaustu abas dienasgrāmatas apstiprina, kādu jaunu informāciju tās sniedz.
5. Skolotājs paskaidro, ka bagātināt priekšstatu par rakstu darba autoru un aprakstītajiem notikumiem bieži palīdz arī teksta gramatiska un stilistiska analīze. Skolēni sadalās grupās un veic pētījumu par abu autoru rakstīšanas stilu (manieri)? Pētījuma rezultātus fiksē *četrū logu mikroskopā*, kuru skolēni skolotāja vadībā izveido uz lielajām lapām. Paraugu skolotājs demonstrē uz tāfeles.

Paraugs	
Cik gari ir teikumi? Par ko tas liecina?	Kādas vārdšķiras (lietvārdi, īpašības vārdi u.c.) pārsvarā lieto katrs no autoriem? Kas tiek izteikts ar šiem vārdiem (fakti, emocijas)?
Vai ir kāds vārds, kas tiek lietots īpaši bieži? Par ko tas liecina?	Kuras vietas tekstā jums liekas emocionālajā ziņā īpaši iedarbīgas? Kāpēc?

6. Kad *četrū logu mikroskops* ir aizpildīts, skolēni grupās meklē atbildes uz jautājumiem:
  - Kāpēc šie jaunieši rakstīja dienasgrāmatas?
  - Kā tas papildina priekšstatus par garīgo pretošanos?
7. Skolēnu grupas prezentē darba rezultātus pārējai klasei. Katra grupa prezentē vienu mikroskopa “logu”, pārējie papildina.

Refleksija

Skolēni individuāli raksta dzejoli “Es esmu”, cenšoties iejusties holokausta laika pusaudža situācijā.

Skolēni izvēlas vismaz piecus no piedāvātajiem dzejoļa rindas ievadījumiem

Es dzirdu...	Es ceru...
Es redzu...	Es cenšos...
Es saku...	Es sapņoju...
Es sajūtu...	Es brīnos...
Es saprotu...	Es vēlos...
Es gribētu zināt...	Es esmu...

Kad darbs ir pabeigts, skolotājs uzaicina dažus skolēnus (brīvprātīgi) apsēties “autora krēslā” un nolasīt savus dzejoļus. Skolotājs savāc visu skolēnu dzejoļus un sniedz pozitīvu atgriezenisko saikni.

Idejas turpmākai darbībai

1. Skolēni raksta ievadu grāmatai, kurā tiks publicētas holokausta laika dienasgrāmatas. Ievadā viņi sniedz ziņas par grāmatas saturu un pamato, kāpēc šāda publikācija ir būtiska un nozīmīga arī mūsdienu cilvēkiem.
2. Ja skolēni ir piedalījušies nodarbībā par dienasgrāmatām un nodarbībā par atmiņām, klasē iespējams organizēt sarunu par abu rakstīšanas veidu kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm, par dienasgrāmatu un atmiņu nozīmi piemiņas saglabāšanā.

Pielikumi

1. avots

Annes Frankas dienasgrāmata (fragmenti)

Trešdien, 1943. gada 13. janvārī.

..Es varētu tev stundām ilgi stāstīt par kara atnesto postu, bet tas mani padara vēl drūmāku. Mums neatliek nekas cits, kā pēc iespējas mierīgāk gaidīt, līdz šīs ciešanas būs galā. Gaida gan ebreji, gan arī kristieši, gaida visa zemeslode, un daudzi gaida savu nāvi.

Sestdien, 1945. gada 30. oktobrī

..Es vairs neesmu zīdainis vai untumains skuķis, par kura izdarībām drīkst pasmieties. Man ir pašai savi ideāli, idejas un plāni, tikai es vēl nemāku tos izteikt vārdos.

Ak, cik bieži man ir pilna sirds. Prātā nāk visādas domas, kad vakaros palieku viena, un reizēm arī pa dienu, kad jāpacieš visi tie cilvēki, kuri man apnikuši līdz kaklam un nemitīgi pārprot manus nolūkus. Tāpēc beigu beigās ikreiz atgriežos pie dienasgrāmatas, tajā ir mans sākums un gals.. [..]

Trešdien, 1944. gada 29. martā

..vakar vakarā “*Radio Oranje*” runāja ministrs Bolkesteins, kurš sacīja, ka pēc kara tiks savāktas kara laikā rakstītās dienasgrāmatas un vēstules. Protams, visi kā viens brāzās virsū manai dienasgrāmatai. Iedomājies, cik interesanti būtu, ja tiktu izdots “Sētas mājas romāns”. Pēc nosaukuma vien cilvēki domātu, ka tas ir detektīvromāns. [..]

Otrdien, 1944. gada 11. aprīlī

..Mums atkal ļoti skaidri tika atgādināts, ka esam savažoti ebreji, pieķēdēti vienā vietā, bez tiesībām, ar tūkstošiem pienākumu. Mēs, ebreji, nedrīkstam ļauties savām jūtām, mums jābūt izturīgiem un stipriem, bez kurnēšanas jāpacieš visas neērtības, jādara tas, kas ir mūsu spēkos, un jāpaļaujas uz Dievu. Kaut kad taču šis briesmīgais karš beigsies, kaut kad taču mēs atkal būsim cilvēki, ne tikai ebreji!

Kurš mums to uzvēlis? Kurš mūs, ebrejus, padarījis par izņēmumu starp visām tautām? Kurš mums liek ciest līdz pat šobaltdienai? Tas bija Dievs, kas mūs tādus padarīja, bet tas pats Dievs būs tas, kas mūs pacels. Ja pēc visām šīm ciešanām ebreji tomēr izdzīvos, tad reiz viņi no nosodītajiem pārvērtīsies par paraugu citiem. Kas zina, varbūt tā būs tieši mūsu ticība, kas pasaulei un līdz ar to visām tautām iemācīs labo, un tāpēc, vienīgi tāpēc mums ir jācieš. [..]

Trešdien, 1944. gada 3. maijā

..Dārzenus vēl joprojām grūti dabūt, šodien pusdienās ēdām bojātus galviņsalātus. Lapu salāti, spināti un galviņsalāti, un tā dienu no dienas. Piedevām bojāti kartupeļi, cik burvīga kombinācija! [..]

Kāpēc cilvēki ir tik neprātīgi?

Es neticu, ka karus izraisa tikai šīs pasaules varenie – valstu vadītāji un kapitālisti. Ak nē, arī mazajam cilvēkam gluži labi patīk karš, citādi tautas jau sen būtu pret to sacēlušās! [..]

Esmu jauna, manī slēpjas vēl daudzas īpašības, esmu jauna un stipra, un piedalos varenā piedzīvojumā, esmu tam visam pa vidu un nevaru augu dienu žēloties, ka man trūkst

izpriecu! Man daudz kas dāvāts jau no dzimšanas – labs raksturs, daudz dzīvesprieka un spēka. Katru dienu es jūtu, kā nobriest mana iekšējā pasaule, kā tuvojas atbrīvošana, cik skaista ir daba, cik labi cilvēki man apkārt, cik interesants un uzjautrinošs ir šis piedzīvojums! Kāpēc lai es būtu izmisusi?

Ceturtdien, 1944. gada 6. jūlijā

..Cik gan skaisti un labi būtu visi cilvēki, ja katru vakaru pirms gulētiešanas gara acīm atskatītos uz visas dienas notikumiem un izvērtētu, kas pašu rīcībā bijis labs un kas slikts. Tād cilvēks nevilšus mēģinātu katru dienu sevi mainīt uz labu un, visticamāk, pamanītu, ka laika gaitā viņš jau daudz ko sasniedzis. Šo līdzekli var izmantot ikviens, tas neko nemaksā un noteikti ir ļoti noderīgs. [..]

Sestdien, 1944. gada 15. jūlijā

..Tas arī ir pats grūtākais šajā laikā: ideāliem, sapņiem, skaistajām ilgām, vēl nepaspējušām uzplaukt, trāpa nežēlīgā īstenība un tās turpat uz vietas pilnībā iznīcina. Patiešām jābrīnās, ka neesmu atmetusi visas savas ilgas, jo tās šķiet absurdas un nepiepildāmas. Tomēr es tās saglabāju, jo, par spīti visam, vēl joprojām ticu labajam cilvēkā.

Man šķiet absolūti neiespējami celt pasauli uz nāves, ciešanu un haosa pamatiem. Redzu, kā pasaule atkal lēni tiek pārvērsta par tuksnesi, dzirdu, kā kļūdamas arvien skaļāks, tuvojas pēr-kons, kas nogalinās arī mūs, es jūtu līdzīgu miljonu cilvēku ciešanām, un tomēr, kad paskatos debesīs, domāju, ka atkal viss būs labi, ka šī cietsirdība izbeigsies, ka pasaulē atkal valdīs miers un kārtība. Bet tikmēr man savi sapņi jānoglabā drošā vietā, varbūt nākotnē tos tomēr varēšu piepildīt.

(Franka, Anne. *Sētas māja: dienasgrāmata vēstulēs, 1942. gada 12. jūnijs – 1944. gada 1. augusts*. Rīga: Baltais lācis, 2003, 74., 126., 215., 229., 245.-246., 283.-284., 290. lpp.)

2. avots

Papildinformācija par Anni Franku

Ebreju meitene Anne Franka dzimusi 1929. gadā Vācijā Edītes un Otto Franku ģimenē. Annes un viņas māsas Margotas agrā bērnība bija laimīga un mīlestības pilna.

Kad Vācijā pie varas nāca nacisti un sākās ebreju vajāšana, ģimene pārcēlās uz Amsterdamu Nīderlandē. 1942. gada jūnijā, dažas dienas pēc savas 13. dzimšanas dienas, Anne sāka rakstīt dienasgrāmatu.

Taču arī Nīderlandē bija sākusies ebreju vajāšana. Vairoties no tās, Annes ģimene kopā ar vairākiem citiem ebrejiem divus gadus pavadīja īpaši ierīkotā slēptuvē tēva reiz vadītā uzņēmuma noliktavā. Annes dienasgrāmatā var izsekot visai šausmu pilnajai holokausta vēsturei. Meitene rakstīja par to, ka ebrejiem jānēsā īpaša atpazīšanas zīme – dzeltenā zvaigzne, viņi drīkst iepirkties tikai noteiktās vietās un noteiktās stundās, nedrīkst atrasties uz ielas pēc pulksten 8 vakarā, viņiem aizliegts apmeklēt teātrus, kino un citus izklaides un sporta pasākumus, kā arī jāizcieš vēl daudzi citi pazemojumi. Dienasgrāmatā Anne rakstīja arī par saviem sapņiem, pirmo mīlestību un cerībām uz labāku nākotni.

Pēc diviem gadiem Franku ģimenes slēptuvi atklāja un viņus nosūtīja uz koncentrācijas nometni, kur Anne gāja bojā tikai dažas nedēļas pirms nometnes ieslodzītos atbrīvoja britu armija.

Mūsdienās Annes Frankas dienasgrāmata ir viens no pazīstamākajiem holokausta laika

sacerējumiem. Tā tulkota aptuveni 50 valodās un simboliski liecina par visu to cilvēku gara spēku un cēlumu, kuri spēja pretoties laikmeta nežēlībai.

Plašāk par Anni Franku sk.: <http://www.annefrank.com> un <http://www.annefrank.nl>

3. avots

Šeinas Gramas dienasgrāmata (fragmenti)

Šeina Grama dzimusi 1925. gadā Preiļos. Dienasgrāmatas rakstīšanas brīdī viņai bija 16 gadu. Dienasgrāmatā stāstīts par laika posmu no 1941. gada 22. jūnija līdz 8. augustam – laiku, kad Preiļos ienāca vācu karaspēks un sākās ebreju pazemošana, bet vēlāk arī iznīcināšana. Šeina un gandrīz visi viņas ģimenes locekļi tika nošauti.

3. jūlijs

Pilsētā jau otro dienu vara ir vāciešu rokās. Nevienš nerādās uz ielas. Vācieši uzlauza veikalus un visu nozaga. Ielauzās sinagogā, izrāva Toras tīstokļus un mīdīja tos ar kājām. ...

19. jūlijs

Tiek izdota pavēle, ka turpmāk ebrejiem jānēsā dzeltena atpazīšanas zīme.

21. jūlijs

50 ebrejus nosūta darbā uz kūdras purvu. Katram jāiegūst 15 steri kūdras.

25. jūlijs

Piecos no rīta mēs sapulcējamies baznīcas laukumā. Pārbauda mūsu vārdus, un mēs dodamies ceļā. Līdz kūdras ieguves vietai 10 kilometru. Darbs ļoti grūts. Ik pēc minūtes uzraugs liek strādāt ātrāk. Septiņos vakarā darbu beidzam. Nakšņošanai mums ierāda šķūni.

(Рёс: Коваль, Л. Книга спасения, часть 2. Юрмала, 1993)

4. avots

Ichaka Rudaševska dienasgrāmata (fragmenti)

Ieraksti Ichaka Rudaševska (Yitskok Rudashevski) dienasgrāmatā sākas 1941. gada jūnijā. Viļņā jau ir vācu karaspēks. Dienasgrāmatas pēdējais ieraksts datēts ar 1943. gada 6. aprīli, tajā laikā Ichakam ir 15 gadu. Piecus mēnešus vēlāk viņš un viņa ģimene dodas uz slēptuvi, bet nedaudz vēlāk nacisti viņus atklāj un nogalina. Izglābties izdodas tikai Ichaka māsiņai. Pēc kara viņa atgriežas Viļņā un apmeklē slēpšanās vietu, kur atrod Ichaka dienasgrāmatu.

[1941. gada] 8. jūlijs

Ir izdots likums, ka Viļņas ebrejiem apģērba priekšpusē un mugurpusē jānēsā emblēma – dzeltens aplis ar burtu J (vācu val. *Jude* – ebrejs) centrā. Ir rītausma. Es skatos pa logu un redzu pirmos Viļņas ebrejus ar dzeltenajām zīmēm. Ir sāpīgi redzēt, cik uzkrītoši citi cilvēki viņus vēro. Lielais dzeltenā auduma gabals uz viņu pleciem it kā dedzina mani, un ilgu laiku es nevarēju šo zīmi uzlikt. Es jutos kuprains, jutos tā, it kā uz manis sēdētu divas vardes. Ir apkaunojoši parādīties ar šo zīmi uz ielām – ne jau tāpēc, ka tā norāda, ka esmu ebrejs, bet gan tāpēc, ka [nacisti] ir varējuši mums to nodarīt. Apkaunojoša ir mūsu bezpalīdzība. Mūs varētu apkārt no galvas līdz kājām ar šīm zīmēm, un mēs nekādā veidā nevarētu cits citam palīdzēt. Tas mani aizvaino, tomēr es neredzu pilnīgi nekādu izeju.

[1941. gada] 6. septembris

Mājinieki pako mantas. Sievietes staigā šurpu turpu un izmisumā lauza rokas, jo māja izskatās kā pēc grautiņa. Es ar aizmiglotām acīm kļīstu starp saiņiem, vērojot, kā mēs tiekam

izdzīti no savām mājām. Drīz mēs redzam pirmos gājienus uz geto. Mēs saprotam, ka drīz pienāks mūsu kārta. Es skatos uz savandīto māju, saiņiem, uz apmulsušajiem, izmisušajiem cilvēkiem. Es redzu izmētātas sev mīļās un pierastās lietas.

Mēs iznesam saiņus pagalmā... Kāda sieviete bezcerībā stāv starp saiņiem, nezinot, kā ar tiem tik galā, raud un lauza rokas. Pēkšņi man visapkārt viss izplūst asarās. Raud itin viss.

(Pēc ASV Holokausta piemiņas muzeja un Geto cīnītāju arhīva Izraēlā materiāliem,

<http://www.usbmm.org>)

Atmiņas un dzīvesstāsti – piemiņai

Kopsavilkums

Nodarbības gaitā skolēni iepazīsies ar Morduha (Motjas, arī Moti) Hagi atmiņām. Mazā Motjas bērnība pagāja holokausta laikā, viņš kopā ar savu ģimeni holokaustā izdzīvoja un savās atmiņās apraksta slēpšanās laiku.

Nodarbībā skolēni analizēs faktoros, kas ietekmē cilvēku atmiņu, tās noformēšanu un nodošanu citiem cilvēkiem, kā arī to, kāpēc atmiņas ir svarīgas gan tiem, kas atceras, gan arī pārējai sabiedrībai. Skolēni izpratīs, ka atmiņas un dzīvesstāsti ir viens no piemiņas veidiem un sabiedrības nemateriālās kultūras sastāvdaļa.

Vienlaikus skolēni apgūs prasmes strādāt ar atmiņām un dzīvesstāstiem kā vēstures avotiem un kritiski tos izvērtēt.

Jēdzieni

- atmiņas
- dzīvesstāsts
- piemiņa

Paredzami rezultāti

Skolēni **pratīs/spēs** pielietot vēstures zināšanas mūsdienu situāciju izvērtēšanā;
izvērtēt vēstures faktus;
uzdot jautājumus par notikušo;
izprast holokaustu pārdzīvojušo cilvēku izjūtas;
analizēt holokaustā izdzīvojušo cilvēku atmiņas/dzīvesstāstus;
izprast atmiņu/dzīvesstāstu nozīmību;
izprast, ka piemiņa ir viena no sabiedrības vērtībām.

Saikne ar standartu

- Skolēni** spēj iejusties citu cilvēku situācijā un apzinās, ka cilvēka rīcību nosaka viņa vērtības, uzskati, pārlicība;
prot analizēt dažādus viedokļus, izvērtējot faktus, prot argumentēti aizstāvēt savu viedokli.

Nepieciešamie materiāli

- 1. avots* Morduha Hagi atmiņu fragments “Glābšanās” – katram skolēnam
Darba lapa Nr. 1 “Nozīmīgākie notikumi Morduha Hagi atmiņās” – katram skolēnam
Darba lapa Nr. 2 “Jautājumi atmiņu autoram” – katram skolēnam
Darba lapa Nr. 3 “Morduha Hagi atmiņu analīze” – katram skolēnam

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties:
Vai ar viņiem ir noticis kaut kas tāds, ko viņi ļoti vēlas atcerēties un pastāstīt citiem?
Vai ir noticis kaut kas tāds, ko viņi negrib atcerēties? Ja ir, tad lūdz pacelt roku.
2. Skolotājs paskaidro, ka cilvēki bieži domā par to, kas ar viņiem ir noticis. Cilvēki par notikumu savā dzīvē bieži vien stāsta citiem. Ikvienam, kurš stāsta citiem par savu dzīvi, kaut kas liekas svarīgāks un kaut kas – mazāk svarīgs.
Cilvēki reizēm noklusē lietas un reizēm grib kaut ko aizmirst. Atmiņas par bijušo ļauj labāk saprast to, kas notiek šodien. Atmiņas ir arī viens no piemiņas veidiem. Cilvēki piemin, lai atcerētos labo un neaizmirstu ļauno – ne tādēļ, lai uzplēstu vātis, bet tādēļ, lai ļaunais neatkārtotos.
3. Skolotājs jautā skolēniem
Kā cilvēki savas atmiņas dara zināmas citiem?
Kuru citu cilvēku stāstītās atmiņas varat nosaukt?
Kuru cilvēku pierakstītās atmiņas varat nosaukt?
4. Skolotājs informē, ka nodarbības turpinājumā skolēni lasīs atmiņas, kuras 1995.gadā pierakstījis ebrejs Morduh Hagi. Viņš savās atmiņās raksta par notikumiem Preiļos un to apkārtnē 1941.–1944. gadā, kad viņš kopā ar septiņiem citiem ebrejiem slēpās pie Vladislava Vuškāna.
5. Skolotājs jautā skolēniem:
Kas šajā laikā notika Latvijā?
Kāpēc Morduham bija jāslēpjas?

Apjēgšana

1. Skolēni lasa 1. avotu – Morduha Hagi atmiņu fragmentu “Glābšanās”.
2. Izlasījuši tekstu, skolēni atbild uz jautājumiem:
Kad atmiņas sarakstītas?
Kāpēc autors rakstīja atmiņas?
Kam šīs atmiņas ir adresētas?

3. Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt, kuri trīs notikumi atmiņu rakstītājam ir likušies visnozīmīgākie un kuri teksta fragmenti to apstiprina. Atbildes skolēni ieraksta darba lapā Nr. 1 “Nozīmīgākie notikumi Morduha Hagi atmiņās”.
4. Skolēni, darbotamies pāros, salīdzina ierakstus darba lapās un izvēlas vienu notikumu, kuru skaļi nolasa pārējiem.
5. Skolēni pāros pārdomā, kas pēc atmiņu izlasīšanas viņiem palika neskaidrs un ko viņi vēlētos pajautāt atmiņu rakstītājam Morduham. Skolotājs aicina skolēnus pārdomāt, kāpēc, viņuprāt, autors nav sniedzis atbildes uz šiem jautājumiem. Skolēni jautājumus ieraksta darba lapā Nr. 2 “Jautājumi atmiņu autoram”.
6. Skolēni pāros, tad grupās pa četri nosauc vienu jautājumu “Ko mēs vēlamies uzzināt vairāk?”. Skolotājs jautājumus pieraksta un veido klases kopīgo jautājumu sarakstu “Jautājumi atmiņu autoram”.
7. Skolotājs mudina skolēnus pārdomāt un izteikt viedokļus par to, kāpēc autors nesniedz atbildes uz nosauktajiem jautājumiem.
8. Skolēni izsaka priekšlikumus, kur varētu meklēt atbildes uz pierakstītajiem jautājumiem.

Refleksija

1. Skolēni pārdomā, kas viņiem atmiņās likās nozīmīgākais. Atbildes atzīmē darba lapā Nr. 3 “Morduha Hagi atmiņu analīze”.
2. Kad skolēni ir aizpildījuši darba lapas, skolotājs nosauc katras grupas uzdoto jautājumu un aicina dažus brīvprātīgos atbildēt.
3. Skolēni raksta pārdomas par jautājumu “Kāpēc cilvēku atmiņas/dzīvesstāsti ir piemiņa?”.
4. Skolotājs savāc skolēnu darbus un nākamajā stundā sniedz pozitīvus komentārus.

Idejas turpmākajai darbībai

1. Jautājums esejai – ko nozīmē Morduha vārdi: “Tas bija beigu sākums.”?
2. Notikumu laikā Morduham bija pieci gadi. Iedomājies vienu dienu zēna dzīvē slēpšanās gados – ko viņš darīja un kā jutās. Tabulas pirmajā ailē ieraksti, ko zēns darīja un blakus ailē – viņa iespējamās domas un izjūtas šo notikumu laikā. Meklē informāciju tekstā, kas apstiprinātu tavus pieņēmumus.

Viena diena Morduha dzīvē	
Notikums	Domas, izjūtas
1.	
2.	
3.	

3. UNESCO paziņojumā *Cilvēces mutvārdu un nemateriālās kultūras mantojuma šedevri* ir norādīts, ka viens no valstu mērķiem ir izvērtēt un reģistrēt pasaules mutvārdu un nemateriālās kultūras mantojuma pieminekļus. Uzraksti eseju, kurā atbildi uz jautājumu “Vai un kāpēc holokaustu pārdzīvojušo cilvēku atmiņas (dzīvesstāsti) būtu/nebūtu uzskatāmas par nozīmīgu mutvārdu un nemateriālās kultūras mantojuma daļu?”

Pielikumi

1. avots

Morduha Hagi atmiņu fragments “**Glābšanās**”

1941. gads. Mūsu ģimene – es, mans brālis Ariks un mani vecāki dzīvojām Preiļos. Tē dzīvoja arī mani vecvecāki un citi radnieki jau kopš senseniem laikiem. Preiļos dzīvoja apmēram 7–8 tūkstoši cilvēku. Latvieši, poļi un apmēram 900 ebreju. Ebreji brīvi runāja latviešu un poļu valodā. Latvieši un poļi labi saprata ebreju valodu, bet daudzi tajā arī runāja.

Sākās karš. To, ka vācieši šauj ebrejus, īsti nezinājām. Bija tādas baumas, bet tām neviens neticēja, pareizāk teikt, negribēja ticēt, jo dzīve ritēja mierīgi, droši, un mums bija lieliskas attiecības ar citiem Preiļu iedzīvotājiem. Manam tēvam un mātei piederēja neliels apģērbu veikaliņš, kuru, protams, padomju vara atņēma. Mēs dzīvojām labi. Vecāki uzcēla māju. Tiesa, tur nesanāca padzīvot, jo tālākie notikumi visu pārtrauca.

Un tā 1941. gada augusta sākumā pilsētā iebrauca vācu tanki. Un viss sākās... Tas bija beigu sākums.

Vācu uzdevumā latvieši radīja bruņotas vienības, kuras tālāk organizēja ebreju nošaušanu. Tika izdotas pavēles ebreju dzīves ierobežošanai – ebrejiem bija jānēsā dzeltenas sešstūrainas zvaigznes, ebreji nedrīkstēja iet pa trotuāru, bija jāstrādā piespiedu darbi. Par jebkuru pārkāpumu draudēja nošaušana. Ebreju nošaušana sākās dažas dienas pēc vāciešu ierašanās Preiļos. Vispirms nošāva vīriešus, kuri strādāja kūdras purvā. Tād tika plānots nošaut ebrejus ielu secībā, kādā tie dzīvoja. Mūsu ielas ebrejus bija plānots nošaut pirmajā nošaušanas dienā. Par šo vācu nodomu manus vecākus brīdināja vācu virsnieks, kurš tobrīd bija izmitināts mūsu mājās. Mēs ar vecākiem aizbēgām pie vecmāmiņas un vectēva, kuri dzīvoja citā ielā. Tā mēs izbēgām no pirmās nošaušanas. Bet bija skaidrs, ka pienāks kārtā arī tiem ebrejiem, kas dzīvo šajā ielā. Mani vecāki sāka domāt par glābšanos. Kopā ar vecākiem noslēpāmies bedrē, ko bijām paspējuši izrakt zem grīdas. Vecvecākus aizveda, bet mūs neatrada. Mamma sadzirdēja un pēc balss pazina dažus, kuri bija atnākuši mums pakaļ. Daži bija kaimiņi no mūsu ielas.

Naktī mēs izkļuvām no slēptuves un aizgājām pie vectēva jaunības drauga Ivana Kaļinoviča. Tē mēs dzīvojām līdz brīdim, kamēr strādnieks, kurš strādāja pie I. Kaļinoviča, mūs ieraudzīja un piedraudēja nodot.

Sākās nākamā bēgšana. Mums neatteica palīdzību Vladislavs Vuškāns. Pie viņa jau slēpās četri ebreji. V. Vuškāns dzīvoja ciemā netālu no Preiļiem. Viņš dzīvoja divstāvu mājā, kas bija celta no lieliem laukakmeņiem. Pirmais stāvs bija neapdzīvots, te atradās kūts, glabājās tehnika, kartupeļi, siens un salmi lopiem. Otrais stāvs bija apdzīvots, bet to es neatceros, jo tur iet bija aizliegts. Mājai bija bēniņi – ļoti lieli un netīri. Vasarās mums bija atļauts slēpties bēniņos. Es atceros pirmo stāvu un bēniņus kā savus dzīvokļus, kur man bija jāpavada trīs bērnības gadi.

Mēs slēpāmies 4–5 kvadrātmetrus lielā bedrē, kas bija ierīkota sienā. Ziemā pa akmens sienu bedrē satecēja mitrums un sasala. Pa ziemu mēs slēpāmies šajā bedrē, bet vasaras naktīs gulējām bēniņos.

Sākumā V. Vuškāns mūs baroja, bet pēc mēneša viņš paziņoja, ka ciemā ir ievērojuši, ka viņš pērk daudz pārtikas produktu, un tas sākot izskatīties aizdomīgi. Kāds bija V. Vuškānu

nodevis, un drīz mājās ieradās vācieši. Kamēr pārmeklēja māju, mums izdevās iebēgt mežā. Kad atgriezāmies, viss bija sajaukts. Labi, ka vācieši mūs neatrada. Tas izglāba dzīvību gan mums, gan V. Vuškānam.

Pienāca ziema. Mums nebija ēdiena. Nebija arī apģērba. Mums draudēja bada nāve. Vienīgā izeja bija naktīs iet zagt ēdienu. Bet atlika kādam mūs tikai pamanīt – pat ne noķert, un tās būtu bijušas beigas. Citas izejas nebija – naktīs devāmies zagt ēdienu un pārnesām, cik vien izdevās atrast. Kad naktīs pieaugušie devās prom, mēs ar brāli palikām divatā. Mēs nekad nezinājām, vai vecāki atgriezīsies. Bet, ja viņi neatgrieztos, mēs ar brāli būtu nolemti nāvei. Tā vilkās bezgalīgas naktis un dienas. Mēs piedzīvojām vēl vienu policijas pārbaudi. Brīnumainā kārtā mūs neatrada.

Gāja laiks... Mūs mocīja bads. Kustējāmies ar lielām pūlēm. Mūsu apģērbs bija noplisis, un mēs no tā bijām izauguši. Māte atrada kartupeļu maisus un izgriezta tajos caurumu galvai un rokām. Tas bija mūsu vienīgais apģērbs. Mūs apsēda utis. Trīs gadus mēs ne reizi nebijām mazgājušies un nezinājām, kas ir ziepes.

1943. gada novembrī manu vecāku rokās no bada nomira mans brālītis Ariks. Un mēs neviens viņam nevarējām palīdzēt. Nevarējām pabarot, nevienam nevarējām palūgt palīdzību. Viņš lūdza maizi. Bet mums nebija ko iedot. Viņš bija tik labs! Savu mazo ēdiena porciju Ariks nekad neapēda visu, viņš vienmēr atstāja kumosu man, kaut pats bija tikpat izsalcis kā pārējie.

Bija 1944. gada pavasaris. Padomju karaspēks tuvojās Preiļiem. Mēs dzirdējām virs Preiļiem lidojošo lidmašīnu troksni. Tajā brīdī mēs nezinājām, ka līdz mūsu atbrīvošanas brīdim ir palikuši daži mēneši. Un ka mūs vēl sagaida jaunu bēdu un baiļu kalni.

Baidoties no uzlidojumiem Preiļiem, pie V. Vuškāna ieradās viņa māsa. Nejauši viņa pamanīja, ka mājās kāds slēpjas. Neko neteikusi brālim, viņa mūs nodeva vāciešiem. Vācu kareivji, kas mūs ieraudzīja, aiz žēluma, armijas virsniekiem neredzot, deva mums maizi un ļāva aizbēgt mežā.

Mums izdevās sagaidīt padomju karaspēku. Mēs tikām ievietoti Preiļu hospitālī. Te mēs nomazgājāmies un apģērbāmies tīrās armijas drēbēs. Ārsti konstatēja, ka man ir distrofija. Baroja mūs tikai ar šķidru pārtiku un deva pavisam nedaudz, lai mēs nenomirtu no pārēšanās. Tā mēs lēnām sākām atgriezties dzīvē. Preiļu hospitālī pavadījām piecus mēnešus. Vēlāk pārbraucām uz Daugavpils hospitālī.

Mums bija bailes palikt Preiļos uz dzīvi. Mēs, kas izglābāmies, bijām vienīgie dzīvie liecinieki. Mēs zinājām, kuri vietējie iedzīvotāji bija piedalījušies to dienu traģiskajos notikumos.

(Pēc Morduha (Motjas) Hagi atmiņām)

Darba lapa Nr. 1

Nozīmīgākie notikumi Morduha Hagī atmiņās	
Notikums	Teksta fragmenti, kas to apstiprina
1.	
2.	
3.	

Darba lapa Nr. 2

Jautājumi atmiņu autoram	
Ko mēs vēlamies uzzināt vairāk?	Kāpēc, mūsaprāt, autors nav sniedzis atbildes uz šiem jautājumiem?
1.	
2.	

Darba lapa Nr. 3

Morduha Hagī atmiņu analīze
1. Ko jaunu es uzzināju par Latvijas vēsturi Otrajā pasaules karā?
2. Ko jaunu es uzzināju par cilvēku pārdzīvojumiem?
3. Kas mani visvairāk pārsteidza lasītajā?
4. Ko es gribētu citiem pastāstīt par to, ko uzzināju no atmiņām? Kāpēc?

Holokausta piemiņa nākotnes vārdā

Kopsavilkums

Skolēni uzzinās, kas un kādā veidā mūsdienu Latvijā rūpējas par holokausta piemiņas saglabāšanu. Analizējot Latvijas Valsts prezidentes izteikumus un savu personīgo pieredzi, skolēni izprātīs, kāpēc piemiņas kopšana un uzturēšana ir nozīmīga visas nācijas un ikviena indivīda šodienai un nākotnei. Strādājot grupās, skolēni formulēs savu viedokli par piemiņas saglabāšanas nepieciešamību un apzināsies savas iespējas to veicināt.

Jēdzieni

- piemiņa
- sinagoga
- Rumbula
- genocīds
- jūdaisms
- ebreju kopiena
- cilvēce
- nācija
- indivīds

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs izprast, kāda nozīme indivīda, nācijas un cilvēces nākotnē ir vēstures notikumu piemiņas saglabāšanai;

izprast veidus, kā piemiņa var tikt sabiedrībā novērtēta, izpausta un uzturēta;

saistīt valsts amatpersonu publiskus izteikumus ar savām personiskajām izjūtām un uzskatiem;

rīkoties kā labi demokrātiskas sabiedrības pilsoņi;

strukturēt idejas, izmantojot grafiskos organizētājus (piemēram, *ideju zirnekli* jeb domu karti);

efektīvi strādāt grupās, nonākt pie kopīga viedokļa un argumentēt to.

Saikne ar standartu

Skolēni zina un praksē izmanto pilsoniskās līdzdalības iespējas;
prot dažādos veidos sistematizēt, apkopot informāciju, tostarp izmantojot arī grafiskās organizācijas formas;
prot raksturot universālās ētiskās vērtības – līdzietību, cieņu, taisnīgumu.

Nepieciešamie materiāli

Fragmenti no Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes–Freibergas runām – katram skolēnam
Lielformāta papīrs, krāsu marķieri

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties:
Kādus notikumus, cilvēkus mēdz atcerēties, pieminēt ģimenē?
Kādus notikumus, cilvēkus pieminam valsts mērogā?
Kādus notikumus, cilvēkus pieminam starptautiskā mērogā?
2. Kāpēc pieminam tieši šos notikumus un/vai cilvēkus?
3. Kā izpaužas piemiņa; kādā veidā mēs pieminam?
4. Kāpēc vispār pieminam; kāpēc piemiņa ir svarīga katram cilvēkam, ģimenei, valstij?
Atbildes uz katru jautājumu skolēni vispirms pārdomā individuāli, pēc tam apspriež savas idejas grupā, veidojot kopēju grupas ideju sarakstu. Katra grupa iepazīstina ar savām idejām visu klasi. Skolotājs fiksē grupu viedokļus vairākos kopējos sarakstos (par katru jautājumu tiek veidots atsevišķs saraksts). Skolotājs pārliecinās, ka katrs skolēns (vismaz lielākā daļa skolēnu) tiek pie vārda. Arī grupu uzstāšanās notiek rotējošā secībā.
5. Skolotājs informē (vai atsaucas uz skolēnu teikto), ka viens no notikumiem, kuru atceras atsevišķas ģimenes un kuru piemin arī valsts un starptautiskā mērogā, ir holokausts. Pieminam gan holokausta upurus, gan arī cilvēkus, kuri glāba ebrejus vai citādi pretojās režīmam.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē, ka klase turpinājumā iepazīsies ar fragmentiem no Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes–Freibergas runām, kuras viņa ir teikusi dažādos holokausta piemiņas pasākumos. No tiem uzzināsim Valsts prezidentes viedokli, kāpēc ir nepieciešams pieminēt holokausta notikumus.

2. Skolotājs aicina skolēnus lasīt pielikumu un pasvītrot tekstā tās vietas, kurās prezidente min iemeslus, kāpēc ir nepieciešams pieminēt holokaustu.
3. Strādājot pāros, skolēni salīdzina pasvītrotu un, balstoties uz iegūtajām zināšanām, saviem vārdiem uzraksta iemeslus, kāpēc ir nepieciešama holokausta piemiņa.
4. Skolotājs fiksē klases kopējo ideju sarakstu, balstoties uz skolēnu pāru priekšlikumiem.

Atbalsta materiāls skolotājam

“**Kāpēc nepieciešams pieminēt holokausta notikumus?**” (pēc Valsts prezidentes runām):

lai veidotu līdzietību pret upuriem;

lai nepieļautu šāda nozieguma atkārtošanos nākotnē;

lai izvērtētu šo notikumu ietekmi uz sabiedrības morāli;

lai zinātu vēsturi, jo tikai tad sabiedrība var būt brīva, vienota un stabila;

lai izveidotu objektīvu attieksmi pret holokausta notikumiem, jo tikai tad varam cerēt, ka arī latviešu tautas sāpes un ciešanas gūs izpratni pasaulē;

lai atgādinātu, ka ir bijuši cilvēki (glābēji), ar kuriem varam lepoties.

5. Izmantojot fragmentus no Latvijas Valsts prezidentes runām, personiskās zināšanas un pieredzi, skolēni kopā ar skolotāju veido domu karti (*ideju zirneklī*) par holokausta notikumu piemiņu Latvijā.

Grafiskais organizētājs (*ideju zirneklis*) palīdzēs skolēniem atbildēt uz jautājumiem:

Kas (cilvēki, grupas) rūpējas par holokausta piemiņu Latvijā?

Kādā veidā tas tiek darīts/tas izpaužas?

Skolotājs lielformāta lapas centrā uzraksta: “Holokausta piemiņa Latvijā”.

Skolēni meklē atbildes uz jautājumu, **kas** (piemēram, valsts, ebreju kopiena u.c.) **rūpējas** par holokausta piemiņas saglabāšanu Latvijā? Skolēni domā individuāli, apspriežas pāros, izstāsta klasei. Skolotājs fiksē idejas – veido atzarus uz lielformāta lapas.

Skolēni tiek sadalīti grupās. Katra grupa strādā ar vienu no identificētajām grupām vai indivīdiem, meklējot atbildes uz jautājumu, **kādā veidā** šī grupa vai cilvēks **rūpējas** par holokausta piemiņas saglabāšanu?

Skolotājs uzaicina darbā izmantot nodarbības sākumā veidotos pašu skolēnu zināšanu un pieredzes sarakstus, kā arī informāciju, ko sniedz Latvijas Valsts prezidentes uzstāšanās (pielikums).

Ja skolēniem rodas grūtības veikt uzdevumu, skolotājs piedāvā kontrolsarakstu ar holokausta piemiņas veidiem/aktivitātēm un aicina skolēnus no tā izvēlēties savam uzdevumam atbilstošos.

Kontrolsaraksts

Kapu uzkopšana

Piemiņas zīmju, pieminekļu izveide, uzstādīšana, uzturēšana kārtībā (Rumbulā, Biķernieku mežā, pie ēkām un citās vietās)

Muzejs “Ebreji Latvijā”, muzeja bibliotēka

Atceres dienu (4. jūlijs u.c.) iekļaušana kalendārā, to atzīmēšana

Holokausta tēmu iekļaušana skolu un augstskolu programmās

Holokausta tēmu apguve skolā

Latvijas Vēsturnieku komisijas izveide pie Valsts prezidenta kancelejas, šīs komisijas darbība

Piedalīšanās starptautiskos pasākumos (2004. g. jūnijā Latvija uzņemta Starptautiskajā darba grupā holokausta izglītībai, pētniecībai un piemiņai”)

Atmiņu vākšana

Zinātniski pētījumi, publikācijas

Vēsturnieku konferences

Informācija internetā (Bauskas, Liepājas, Daugavpils, Talsu, Sabiles u.c. pilsētu mājaslapās)

Pēc darba pabeigšanas grupu pārstāvji iepazīstina ar idejām pārējo klasi un fiksē tās lielajā zīmējumā. Zīmējums tiek novietots klasē pie sienas.

Skolotājs var piedāvāt skolēniem izvēles mājas darbu – padziļināti izpētīt kādu no piemiņas saglabāšanas aktivitātēm (piemēram, Latvijas Vēsturnieku komisijas paveikto vai ebreju kopienas darbu (pēc www.ebreji.lv u.c.)) un nākamajā stundā sniegt klasei ziņojumu par sava pētījuma rezultātiem.

Refleksija

1. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties nodarbībā paveikto – atsvaidzinātos personiskos priekšstatus par piemiņas nepieciešamību, piemiņas veidiem un izpausmēm, Valsts prezidentes viedokli par holokausta piemiņas nepieciešamību, ideju zirneklī apkopoto informāciju par holokausta piemiņu Latvijā.
2. Skolotājs uzaicina skolēnus veidot piecrintes par piemiņu. Skolotājs pakāpeniski izskaidro katru darba soli (sk. tabulu).
3. Skolēni individuāli raksta piecrintes, nolasa tās pārniekam. Piecrinti raksta arī skolotājs. Daži skolēni (pēc vēlēšanās) nolasa savas piecrintes visai klasei.
4. Skolotājs savāc visas piecrintes. Nākamajā stundā sniedz pozitīvu atgriezenisko saikni. Skolēni kopā ar skolotāju veido piecrintu izstādi klasē pie sienas.

Paligmateriāls skolotājam	
Viens vārds, kas nosauc tēmu (lietvārds)	Piemiņa
Tēmas raksturojums ar diviem vārdiem (īpašības vārdi)	
Trīs vārdi, kas raksturo objektu darbībā (darbības vārdi, divdabji)	
Frāze, kas sastāv no četriem vārdiem un raksturo skolēna izjūtas saistībā ar tēmu	
Viens vārds vai vārdsavienojums, kas izsaka tēmas būtību	

Idejas turpmākai darbībai

1. Pētījums par holokausta upuru piemiņas vietām tuvējā apkārtnē (pilsētā, pagastā). Atbildes uz jautājumiem – kādā veidā piemiņa iemūžināta, kas to darījis, kā mēs (klase) varētu piedalīties?
2. Eseja par tēmu “Piemiņa nākotnes vārdā”.

Vērtēšanas kritēriji:

skaidra struktūra (ievads, pamatdaļa, nobeigums)

skaidra autora attieksme

faktu, speciālistu viedokļu un citas papildinformācijas izmantojums

korekts noformējums, ievērota pareizrakstība

3. Ekskursija uz muzeju “Ebreji Latvijā” (Rīgā, Skolas ielā 6, telefons: 7283484) vai uz kādu no piemiņas vietām tuvākajā apkaimē.
4. Iepazīšanās ar interneta resursiem par holokausta notikumu piemiņas iemūžināšanu pasaulē:

Organizācijas nosaukums	
Valsts	
Kā tiek iemūžināta piemiņa?	

Noderīgas adreses:

www.ebreji.lv

www.usbmm.org/remembrance

www.holocaustmemorialday.gov.uk

www.yadvashem.org.il

Pielikumi

Fragmenti no Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runām

A. Uzruna starptautiskajā seminārā "Holokausta izpētes jautājumi Latvijā" 2001. gada 29. novembrī

Mūsu visu pienākums ir ne tikai noskaidrot patiesību par šo traģēdiju, pieminēt nevainīgos upurus, bet arī nepieļaut tādu noziegumu atkārtošanos nākotnē. Veidojot demokrātisku valsti un tolerantu sabiedrību, mēs nedrīkstam izvairīties no ieskatīšanās mūsu vēstures tumšajās lappusēs. Mums jāzina mūsu vēsture, mūsu kopējā pagātne, jo tikai tāds cilvēks, tāda sabiedrība var būt patiesi brīva, vienota un stabila, kura zina un nebaidās izvērtēt savu pagātņi un vēsturi.

..Domājams, ka mūsdienās ir būtiski.. pārvarēt šo notikumu sekas mūsu morālē, mūsu apziņā. Holokaustā bija vajātie, nozieguma izpildītāji, līdzzinātāji un malā stāvētāji. Tikai atklāta un objektīva attieksme pret šiem procesiem ļaus mums droši raudzīties rītdienā un cerēt arī uz latviešu tautas sāpju un ciešanu izpratni pasaulē. [...] Lai nākotnē mēs visi paliktu gudrāki, cilvēciskāki, lai iegūtu papildu spēkus cīņā pret ļaunumu, lai tas nekad vairs nevarētu atkārtoties!"

B. Runa atklājot piemiņas plāksni ebreju glābējam Žanim Lipkem, 2000. gada 26. aprīlī

Es priecājos, ka tiek atklāta šī piemiņas plāksne cilvēkam, kurš visgrūtākajos apstākļos spēja aizstāvēt cilvēcību un glābt citu dzīvības, būdams gatavs riskēt ar sevis paša dzīvību. Būtu ļoti jauki, ja kādu dienu šī vēsturiskā vieta varētu kļūt par piemiņas vietu nākamajām paaudzēm, lai atgādinātu mūžu mūžos, ka Latvijā arī tajā posmā ir bijuši tādi cilvēki, ar kuriem varam lepoties, un lai mūsu bērni paaudzū paaudzēs un tāpat arī viesi varētu redzēt, ka šeit ir palikušas liecības par kādu unikālu cilvēku, par kādu unikālu notikumu.

C. Runa nacisma upuru piemiņas vietas atklāšanā Rumbulā, 2002. gada 29. novembrī

Mūsu pienākums tiem, kas esam palikuši dzīvi, ir nest tālāk nākamām audzēm šo nevainīgo upuru piemiņu, pieminēt to ar līdzjūtību, ar sērām un ar cieņu. Mūsu pienākums ir arī mācīt par to saviem bērniem un nākamām audzēm, mums ir pienākums apzināt visus tos, kas vēl palikuši dzīvi, un savākt viņu atmiņas, bet mūsu pienākums vairāk par visu ir gādāt par to, lai nekad tā kaut kas vairs nenotiktu. Mums visiem visā pasaulē ir jābūt modriem pret naida izpausmēm starp tautām un ticībām, mums jābūt modriem pret neiecietības un citu vainošanas pazīmēm un pasākumiem. Mums jābūt modriem pret to, ka ļaudis dažādās grūtības un savas dzīves vilšanās un sarežģījumus uzveļ uz pleca kādai, vienai kādai, viegli sazīmējamai grupai un tad uzskata, ka ar tās iznīcību pasaulē viss būs sakārtots.

D. Uzruna vēsturnieku konferencē "Holokausta pētījumi turpinās" 2003. gada 24. oktobrī

[...] Mums ir atklāti un godīgi, un taisnprātīgi jārunā par savu pagātņi, tā jāapzina un jāizvērtē tā. Mums visiem kopā ir jādara viss iespējama, lai tāds necilvēcīgs ļaunums kā holokausts vai genocīds nekad vairs neatkārtotos, vismaz, cik tas ir mūsu spēkos ko darīt gan savā zemē, gan pasaulē.

E. Runa pie sinagogas drupām Rīgā, 2001. gada 4. jūlijā

Katrs, kas paceļ roku pret savu brāli, ir pacēlis roku pret visu cilvēci. Katrs, kas vēl šodien sludina neiecietību, vardarbību, ļaunumu, turpina grēkot pret Dievu un cilvēci. ..Bet galvenokārt rūpēsimies un gādāsim ikkatru dienu no sava mūža ik visās savas dzīves gaitās, lai pasaulē mēs varētu kontrolēt patvaļu, ieturēt rāmjos vardarbību, atsacīties no aizspriedumiem un noraidīt to pastāvēšanu starp mums. Darīsim visu, lai tādi traģiski notikumi, par kuriem liecina šī lūgšanu nama – sinagogas – drupas, paliktu mums kā bieds un atgādinājums – cilvēkam ir ļaunums, kas iemājo viņa sirdi, un tas ir reliģijas, ģimenes darbs, tas ir audzināšanas un sabiedrības darbs cilvēku izaudzīnāt par cilvēku un nevis par briesmoni. Dzīvosim un strādāsim tā, lai mēs dzīvotu kā cilvēki, lai mūsu bērni izaugtu par cilvēkiem, gādāsim par to, lai necilvēcībai nebūtu vietas ne šeit, ne citur.

F. Ebreju kopienas bibliotēkas atklāšanā, 2001. gada 4. jūnijā

Es novēlu, lai šī bibliotēka kalpotu visiem, kas iet caur viņas durvīm un atver grāmatu vākus, un lai viņi iegūtu dziļāku izpratni par jūdaismu, ebreju tautas gan traģisko, gan priecīgo vēsturi, dziļāku izpratni par pasaules kultūras mantojumu. Lai caur šīm zināšanām paši kļūtu atvērti, saprotošāki, gudrāki, cilvēcīgāki.

Taisnīgi un netaisnīgi likumi

Kopsavilkums

Skolēni izpratīs likumu būtību demokrātiskā valstī, zinās, kas pieņem likumus Latvijā. Salīdzinot dažādus likumus, viņi izpratīs, kāda ir atšķirība starp netaisnīgiem (diskriminējošiem) un taisnīgiem likumiem.

Jēdzieni

- demokrātija
- likums
- diskriminācija

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratis/spēs saprast un paskaidrot likumu būtību;
atpazīt nelikumību dažādās situācijās;
lietot zināšanas atbilstošās dzīves situācijās;
izvērtēt faktus;
iegūt pozitīvu atgriezenisko saikni;
pielietot prezentācijas prasmes;
kā apzinīgi demokrātiskas sabiedrības pilsoņi ievērot likumus un noteikumus.

Saikne ar standartu

Skolēni zina un izprot tiesiskuma jēdzienu;
prot nosaukt cilvēka pamattiesības un apzinās to neaizskaramību.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Nirnbergas likumi” (fragmenti) – katram skolēnam
  2. *avots* “Latvijas Republikas Civillikums. Ģimenes tiesības (fragmenti) – katram skolēnam
- Žurnāli, katalogi, papīrs, līme, šķēres, krāsu zīmuļi/flomāsteri

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs jautā klasei:

Kas ir likums?

Kāpēc likumi ir vajadzīgi?

Kas pieņem likumus Latvijas Republikā?

Iespējamās atbildes – likumi ir valsts pieņemtas tiesību normas, kas jāievēro visiem sabiedrības locekļiem. Demokrātiskā valstī likumus pieņem tautas ievēlēti priekšstāvji. Latvijas Republikā likumus pieņem parlaments – Saeima; Ministru kabinets (valdība), pašvaldības pieņem saistošus noteikumus, kam ir likuma spēks attiecīgajā teritorijā. Likumi vajadzīgi, lai sabiedrībā nodrošinātu kārtību, drošību.

Skolotājs aicina skolēnus, izmantojot vēstures un sociālo zinību kursā iegūtās zināšanas, atcerēties un nosaukt dažus viņiem zināmus likumus.

Apjēgšana

1. Skolotājs paskaidro, ka vēsturē ir gadījumi, kad nedemokrātiski režīmi izmanto likumus savu interešu aizsardzībai. Skolotājs informē, ka turpinājumā klase iepazīsies ar divu likumu fragmentiem, kuri tapuši dažādās valstīs atšķirīgā vēsturiskā situācijā. Skolotājs izdala skolēniem 1. un 2. avotu.
2. Skolotājs jautā skolēniem, kad tapuši šie likumi, kāds režīms tolaik pastāvējis, kādi spēki bijuši pie varas attiecīgajā valstī. Skolēni pierakstu burtnīcās izveido tabulu pēc dotā parauga. Tabulā skolēni pēc izvēles ieraksta trīs piemērus no “Nirnbergas likumiem” un Latvijas Republikas Civillikuma sadaļas “Ģimenes tiesības”. Skolēni izvērtē piemērus, pie katra no tiem tabulā atzīmējot – “taisnīgs” vai “netaisnīgs”.

Nirnbergas likumi	Latvijas Republikas Civillikums. Ģimenes tiesības
1.	1.
2.	2.
3.	3.

3. Skolotājs sadala skolēnus grupās pa trim četriem. Skolotājs jautā klasei – ar ko atšķiras netaisnīgi likumi no taisnīgiem? Skolēni īsi apspriežas, un katra grupa atbild (piemēram, taisnīgi likumi neierobežo (nediskriminē) kādu atsevišķu cilvēku grupu u.tml.).
4. Izmantojot līdzpaņemtos žurnālus, katalogus, skolēni grupās veido kolāžu, kurā simboliski parādīts kāds no taisnīgu vai netaisnīgu likumu piemēriem. Kolāžā izmantojams teksts, attēli, zīmējumi. Izmantojot simbolus, jānorāda, vai likums ir taisnīgs vai netaisnīgs.

5. Grupas īsi prezentē savus darbus. Skolēni savstarpēji sniedz pozitīvu atgriezenisko saiti. Ja iespējams, skolēnu darbus izvieto klasē; vienojoties ar zīmēšanas skolotāju, skolēni var saņemt vērtējumu arī vizuālajā mākslā.

Refleksija

Skolotājs jautā klasei: “Kas jādara lai nepieļautu netaisnīgu likumu pieņemšanu?”

Skolēni īsi apspriežas grupās un atbild: piemēram, jāstreiko, jāriko piketi, demonstrācijas, jāvāc paraksti u.tml. Noklausījies skolēnu atbildes, skolotājs uzsver, ka demokrātiskā valstī, arī Latvijā, vienkāršākais un svarīgākais veids, kā ietekmēt likumu pieņemšanu, ir – būt politiski aktīviem, piedalīties vēlēšanās.

Idejas turpmākai darbībai

Skolēni, balstoties uz vecāku, vecvecāku, kaimiņu iztaujāšanu, uzraksta stāstījumu par kādu netaisnīga likuma gadījumu Latvijas vēsturē.

Pielikumi

1. avots

“Nirnbergas likumi” (fragmenti)

1935. gada septembrī nacistiskajā Vācijā tika pieņemti Nirnbergas “rasu likumi”, kuru galvenais mērķis bija ebreju tiesību ierobežošana.

Likums “Par vācu asiņu un vācu goda aizsardzību”, pieņemts 1935. gada 15. septembrī.

1.§ 1. Laulības starp ebrejiem un Vācijas pilsoņiem vai radniecīgu asiņu pārstāvjiem ir aizliegtas. [..]

2.§ Ārpuslaulības dzimumattiecības starp ebrejiem un Vācijas pilsoņiem vai radniecīgu asiņu pārstāvjiem ir aizliegtas.

3.§ Ebrejiem nav atļauts nodarbināt par mājkalpotājām Vācijas pilsones vai radniecīgu asiņu pārstāves.

5.§ 1. Persona, kas rīkojas pretēji 1.§ noteiktajam aizliegumam, tiks sodīta ar spaidu darbiem.

2. Persona, kas rīkojas pretēji 2. § noteiktajam aizliegumam, tiks sodīta ar apcietinājumu vai spaidu darbiem.

3. Persona, kas rīkojas pretēji 3. § noteiktajam aizliegumam, tiks sodīta ar apcietinājumu līdz vienam gadam un soda naudu vai ar vienu no šiem sodiem.

2. avots

Latvijas Republikas Civillikums. Ģimenes tiesības (fragmenti)

Latvijas Republikas Civillikums ir pieņemts 1937. gadā, tā darbība atjaunota 1992. un 1993. gadā

32. pants

Aizliegta laulība pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas [..].

34. pants

Aizliegta laulība personām, kuras tiesa atzinusi par rīcības nespējīgām gara slimības vai plānprātības dēļ.

35. pants

Aizliegta laulība radniekiem taisnā līnijā, brāļiem ar māsām un pusbrāļiem ar pusmāsām.

Aizliegta laulība starp viena dzimuma personām.

38. pants

Aizliegta laulība personai, kas jau atrodas laulībā.

Diskriminācija

Kopsavilkums

Skolēni zinās un izpratīs diskriminācijas jēdzienu. Izmantojot iepriekšējās zināšanas un jauniegūto informāciju, skolēni spēs izveidot diskriminācijas definīciju. Skolēni spēs identificēt diskriminācijas gadījumus un atšķirt dažādus diskriminācijas līmeņus.

Jēdzieni

- diskriminācija

Paredzamie rezultāti

Skolēni spēs   lietojot diskriminācijas definīciju, identificēt diskriminācijas gadījumus dažādos laikmetos;
izvērtēt diskriminācijas gadījumus un atšķirt dažādus diskriminācijas līmeņus;
attīstīt un pilnveidot kritiskās lasīšanas prasmes;
izvērtēt faktus, lietojot noteiktus kritērijus.

Saikne ar standartu

Skolēni   zina un izprot tiesiskuma jēdzienu;
prot nosaukt cilvēka pamattiesības un apzinās to neaizskaramību;
prot atšķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Īpaši noteikumi ebrejiem” – katram skolēnam
2. *avots* “Rīkojums par ebrejiem piederošo radioaparātu nodošanu policijā” – katram skolēnam
3. *avots* “Paziņojums par vācu komandantūras izveidošanu Valmierā” – katram skolēnam

Darba lapa Nr. 1 “Dokumentu analīze”

Darba lapa Nr. 2 “Diskriminācijas gadījumi nacistu okupētajā Latvijā”

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Nodarbības sākumā skolotājs sadala skolēnus grupās pēc kādām raksturojošām iezīmēm, piemēram, zēni, meitenes, gaiši/tumši mati, utt. Skolotājs paziņo klasei, ka dažas skolēnu tiesības un brīvības nodarbības sākumā tiks ierobežotas. Viena no izveidotajām grupām (piemēram, gaišmatainie) tiek nosēdināti loga rindā, pārējie skolēni vietas var izvēlēties.

Skolotājs jautā klasei:

Pēc kādām pazīmēm skolēni tika sadalīti dažādās grupās?

Vai šis process ietver kādu diskriminējošu darbību?

Ko jūs zināt par diskrimināciju vēsturē (piemēram, verdzība, ierobežojumi dažādiem nodarbošanās veidiem viduslaiku pilsētās, vēlēšanu tiesību liegums sievietēm utt.)? Pēc kādām pazīmēm šajās situācijās notikusi diskriminācija?

Kāda būtu jūsu piedāvātā diskriminācijas definīcija?

2. Skolēni strādā pāros un veido diskriminācijas definīciju. Piemēram, diskriminācija ir cilvēka tiesību un brīvību ierobežošana, cilvēka cieņas aizskaršana, balstoties uz rasi, tautību, ticību, dzimumu, vecumu un citiem principiem.

Papildmateriāls skolotājam

Diskriminācija (lat. *discriminatio* – atdalīšana) – tiesību atņemšana vai ierobežošana noteiktām iedzīvotāju grupām atkarībā no viņu rases, tautības, kārtas, dzimuma utt.; no vispārējiem principiem un kārtības atšķirīga, pazemojoša izturēšanās; starptautiskajās attiecībās – ierobežojumi, kas vērsti pret kādu valsti, tās organizācijām, iedzīvotājiem. (*Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1999, 161. lpp.)

Apjēgšana

1. Skolēni saņem 1., 2. un 3. avotu, individuāli iepazīstas ar visiem trim, darba lapā Nr. 1 analizē dokumentus pēc skolotāja dotā parauga:

dokumenta veids (piemēram, pavēle, rīkojums u.c.),

dokumenta tapšanas laiks,

dokumenta autors (sastādītājs),

kādai auditorijai dokuments rakstīts.

2. Skolēni strādā pāros, viņi aizpilda tabulu darba lapā Nr. 2. Diskriminācijas gadījumi tiek noteikti, balstoties uz 1.–3. avota tekstiem.

3. Kad skolēni ir aizpildījuši tabulu, skolotājs aicina skolēnu pārus iepazīstināt klasi ar darba rezultātiem. Turpinājumā seko klases diskusija par jautājumiem:

Kuri avotos minētie rīkojumi nav diskriminējoši?

Pret ko vērsti diskriminējošie likumi?

Kādos vēsturiskajos apstākļos šādi likumi radās?

Refleksija

Skolotājs ar skolēniem pārrunā, kas ir diskriminācija, kādas piezīmes to raksturo, kas raksturīgs diskriminējošiem likumiem, kur mūsdienās sastopama diskriminācija? Kā valstis un starptautiskās organizācijas mūsdienās cīnās par diskriminācijas novēršanu?

Idejas turpmākai darbībai

Skolēni mājās veido īsu aprakstu par kādu diskriminācijas gadījumu vēsturē, atbildot uz jautājumiem:

Kad un kur tas notika?

Pret kādu cilvēku, cilvēku grupu tika vērsta diskriminācija?

Kā diskriminācija izpaudās?

Kas un kāpēc diskrimināciju īstenoja?

Vai mūsdienās šis diskriminācijas veids ir novērsts, ierobežots, kādā veidā?

Pielikumi

1. avots

Īpaši noteikumi ebrejiem. Ģenerālkomisāra Rīgā Drekslera rīkojums Latvijas ebrejiem

I

Žīdiem arvien jānēsā redzamā vietā kreisajā krūšu pusē un muguras vidū dzeltena sešstūru zvaigzne vismaz 10 cm caurmērā.

II

Žīdiem aizliegts: 1) mainīt dzīves vietas un dzīvokļus bez gebīts (pilsētas) komisāra atļaujas; 2) lietot trotuārus, publiskus satiksmes līdzekļus (piemēram, dzelzceļus, tramvajus, autobusus, pasažieru tvaikoņus, ormaņu pajūgus); 3) lietot iedzīvotāju atpūtai paredzētos publiskos apstādījumus un iestādes (piemēram, dziedniecības un peldu iestādes, parkus, zaļumu joslas, spēļu un sporta laukumus); 4) apmeklēt kinoteātrus, teātrus, bibliotēkas un muzejus; 5) apmeklēt visu veidu skolas; 6) būt spēkratu un radioaparātu īpašniekiem; 7) kaut lopus pēc žīdu rituāla.

III

Žīdu ārsti un zobārsti drīkst ārstēt un sniegt padomus tikai žīdu pacientiem. Žīdu aptiekāriem un veterinārārstiem prakse aizliegta.

IV

Žīdiem vēl aizliegts: 1) darboties par advokātiem, notāriem vai tieslietu padomniekiem; 2) nodarboties ar banku, naudas maiņas un lombarda operācijām; 3) būt pārstāvjiem, aģentiem un starpniekiem; 4) tirgoties ar nekustamiem īpašumiem; 5) apstaigājot izpildīt kādu amatu.

V

Šis rīkojums stājas spēkā šodien plkst. 12 dienā.

(*Tēvija*, 54. nr. 1941, 1. sept., 2. lpp.)

2. avots

Rīkojums par ebrejiem piederošo radioaparātu nodošanu policijā

Rīkojums

Visi vēl žīdu lietošanā un īpašumā esošie radioaparāti un piederumi nekavējoties, ne vēlāk kā līdz š.g. 27. jūlijam plkst.18. jānodod nebojātā stāvoklī policijas iecirkņos.

Lauku komandanta pilnv.

Nachtigall,

Kara pārvaldes padomnieks

(*Tēvija*, 21. nr., 1941, 24. jūl.)

3. avots

Paziņojums par vācu komandantūras izveidošanu Valmierā

Paziņojums

- 1) Ar šo dienu nodibinu vācu komandantūru Valmierā.
- 2) Komandantūras rajonā ietilpst Valmieras pilsēta un Valmieras apriņķis.

Tālāk noteicu sekošo:

- 3) Visu biedrību (arī dziedāšanas un sporta) darbība jāpārtrauc, uzturot šo biedrību īpašumus līdzšinējā stāvoklī. Kājumbumbu spēles atļautas, pieteicot iepriekš tās Vācu Komandantūrai.
- 4) Iedzīvotājiem aizliegts laikā no plkst. 22 līdz pulkst. 5 atstāt dzīvokļus. Kas to neievēros, tiks sodīti. Ārstiem, vecmātēm un citiem, kuriem minētā laikā jāizpilda savi dienesta pienākumi, ar pilsētas vecākā starpniecību jāizņem caurlaides Vācu Komandantūrā.
- 5) Policijas stunda noteikta plkst. 21. Līdz šim laikam, bez sevišķiem policijas aizrādījumiem, jāatstāj visi lokāli, konditorejas un kafejnīcas. Par policijas stundas neievērošanu vainīgos sodīs.

(Tālavietis, 19. nr., 1941, 28. aug.)

Darba lapa Nr. 1

Dokumentu analīze			
	1. dokuments	2. dokuments	3. dokuments
Dokumenta veids			
Dokumenta tapšanas laiks			
Dokumenta autors (sastādītājs)			
Kam šis dokuments ir domāts? Kādam auditorijai tas rakstīts?			

Darba lapa Nr. 2

Diskriminācijas veids	Diskriminācijas gadījumi nacistu okupētajā Latvijā
Cilvēka cieņas aizskaršana	
Pārvietošanās brīvības ierobežojumi	
Nodarbošanās brīvības ierobežojumi	
Tiesību uz izglītību ierobežojumi	
Tiesību uz īpašumu ierobežojumi	

Vai mūsdienu Latvijā ir diskriminācija?

Kopsavilkums

Nodarbības sākumā skolēni īsi atkārtos, kas ir diskriminācija. Izmantojot dažādus materiālus, viņi noteiks, kādas diskriminācijas formas tie satur. Skolotājs īsi izskaidros bērniem, ka demokrātiskā valstī var būt arī “pozitīvā diskriminācija”. Analizējot mūsdienu darba sludinājumus, skolēni noteiks, kāda veida diskriminācija ir sastopama mūsdienu Latvijā. Skolēni uzzinās, kā rīkoties šādos gadījumos.

Jēdzieni

- diskriminācija
- pozitīvā diskriminācija
- negatīvā diskriminācija

Paredzamie rezultāti

Skolēni spēs noteikt diskriminācijas formas, nošķirt pozitīvo un negatīvo diskrimināciju;
nosaukt pozitīvās un negatīvās diskriminācijas gadījumus;
attīstīt un pilnveidot kritiskās lasīšanas prasmes;
nosaukt diskriminācijas gadījumus dažādos vēsturiskos laikmetos;
pielietot zināšanas atbilstoši dzīves situācijai;
lietot mutiskās prezentācijas prasmes.

Saikne ar standartu

Skolēni zina un izprot tiesiskuma jēdzienu;
prot nosaukt cilvēka pamattiesības un apzinās to neaizskaramību;
prot atšķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas.

Nepieciešamie materiāli

Laikraksti, kuros publicēti darba sludinājumi, šķēres, lime, papīrs.

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs aicina skolēnus atcerēties iepriekšējā nodarbībā apgūto par diskrimināciju:

Kas ir diskriminācija?

Kādus diskriminācijas gadījumus vēsturē jūs zināt?

Skolēni atbild: cilvēka cieņas aizskaršana, pārvietošanās ierobežojumi, profesiju aizliegumi utt.

Skolotājs jautā klasei:

Vai diskriminācija var būt pozitīva?

Pozitīvas atbildes gadījumā skolotājs lūdz minēt piemērus.

Apjēgšana

1. Skolotājs īsi izskaidro pozitīvās diskriminācijas jēdzienu. Demokrātiskā valstī sabiedrības interesēs tiek izdoti likumi, kas daļēji ierobežo individuus. Galvenokārt tie ir dažādi vecuma ierobežojumi, piemēram, autovadītāja apliecību var iegūt no 18 gadu vecuma, ieročus likumā noteiktā kārtībā drīkst iegādāties no 18 gadu vecuma. Pozitīvā diskriminācija aizsargā gan personas, gan sabiedrības intereses.
2. Skolotājs jautā klasei:

Kādus pozitīvās diskriminācijas piemērus jūs vēl zināt?

Iespējamās atbildes: alkoholiskos dzērienus, cigaretes drīkst iegādāties no 18 gadu vecuma, velosipēda vadītāja apliecību var iegūt no 12 gadu vecuma.

Kādi draudi sabiedrībai vai individam tiek novērsti, īstenojot pozitīvo diskrimināciju?
3. Skolēni strādā grupās. Viņi analizē darba sludinājumus līdzī paņemtajos laikrakstos. Viņi izgriež un uz lapām uzlīmē sludinājumus, kuros izteikti darba piedāvājumi. Skolēni atzīmē sludinājumus, kuros saskatāmi kādi diskriminējoši ierobežojumi. Pie sludinājumiem jānorāda attiecīgā laikraksta nosaukums, datums. Skolēni grupās izvērtē un fiksē uz lapām gadījumus, kad diskriminācija ir pamatota (pozitīvā diskriminācija), un gadījumus, kad ierobežojumam nav pamata.
4. Grupas ziņo par sava darba rezultātiem, izveidotās lapas izvieto klasē. Skolotājs atzīmē, ka Latvijā negatīvā diskriminācija biežāk novērojama kā darba ņēmēja vecuma vai dzimuma ierobežojumi.

Refleksija

1. Skolotājs informē skolēnus, ka Latvijas Republikā diskriminācijas aizliegums noteikts ar likumu, tas fiksēts LR Satversmē. Diskriminācijas gadījumā iespējams griezties tiesā.
2. Skolotājs nodiktē vai uzraksta uz tāfeles un skolēni pieraksta Latvijas Republikas Satversmes 91. pantu: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas."

Idejas turpmākai darbībai

Skolēni, izmantojot kādu diskriminējošo sludinājumu, raksta prasību tiesai. Prasībā jānorāda:

kam tā adresēta,

kas to iesniedzis,

lietas būtība;

pārkāpums, jāpamato kāds likums un konkrēti likuma panti ir pārkāpti.

Veicot uzdevumu, skolēni izmanto Latvijas Republikas Satversmi, Darba likumu.

Genocīds –

20. gadsimta vēstures tumšās lappuses

Kopsavilkums

Skolēni iegūs zināšanas un izpratīs, kas ir genocīds. Strādājot ar izdales materiāliem, skolēni identificēs genocīda gadījumus pagātnē un mūsdienās, izpratīs to cēloņus un sekas.

Jēdzieni

- diskriminācija
- genocīds
- holokausts

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratis/spēs izprast, ka genocīds ir galēja etniskās diskriminācijas forma;
izprast genocīda definīciju;
identificēt genocīda gadījumus pagātnē un mūsdienās (genocīds pret armēņiem, holokausts, genocīds Kambodžā, Bosnijā, Ruandā utt.);
izvērtēt faktus, lietojot noteiktus kritērijus;
apkopot faktus un informāciju no dažādiem avotiem;
pilnveidot datora lietošanas prasmes un interneta izmantošanu;
attīstīt mutiskās prezentēšanas iemaņas.

Saikne ar standartu

Skolēni zina nosaukt nozīmīgākās starptautiskās konvencijas;
prot atšķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* “Armēņu genocīds” – katram grupas dalībniekam
2. *avots* “Holokausts” – katram grupas dalībniekam
3. *avots* “Genocīds Kambodžā” – katram grupas dalībniekam
4. *avots* “Genocīds Bosnijā” – katram grupas dalībniekam
5. *avots* “Genocīds Ruandā” – katram grupas dalībniekam
6. *avots* karte “Genocīda akti 20. gadsimtā” – katram skolēnam

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs informē, ka 20. gadsimtā aptuveni 170 000 000 cilvēku ir nogalināti politisku iemeslu dēļ. Aptuveni 40 000 000 no viņiem nogalināti genocīdā. Tajā paša laikposmā karos un revolūcijās bojā gājuši aptuveni 40 000 000 karavīru.
2. Skolotājs informē skolēnus, ka nodarbības gaitā viņi iztīrās genocīdu – galēju diskriminācijas formu.
3. Skolotājs iepazīstina ar genocīda definīciju.

Genocīds – pilnīga vai daļēja atsevišķu iedzīvotāju grupu vai pat veselu tautu iznīcināšana rasiska, etniska, reliģiska naida vai arī politisku iemeslu dēļ; genocīds ir noziegums pret cilvēci.

(*Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1999, 247. lpp.)

Skolēni pieraksta genocīda definīciju.

4. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties diskriminācijas jēdziena skaidrojumu (no iepriekšējām stundām). Skolotājs lūdz skolēnus salīdzināt diskriminācijas un genocīda definīcijas un atrast pazīmi, kura ļauj raksturot genocīdu kā galēju diskriminācijas formu.

Apjēgšana

5. Skolēni tiek sadalīti piecās grupās.
6. Katra skolēnu darba grupa izlozē vienu no tēmām – armēņu genocīds, holokausts, genocīds Ruandā, genocīds Kambodžā, genocīds Bosnijā (1., 2., 3., 4. un 5. avots).
7. Skolotājs aicina katru grupu iepazīties ar izlozētā avota tekstu un rast atbildes uz šādiem jautājumiem:
  1. Genocīda norises vieta, laiks
  2. Pret ko vērsts genocīds?
  3. Kas īsteno genocīdu?
  4. Kāpēc notiek genocīds?
  5. Kā izpaužas genocīds?
  6. Ko darīja starptautiskā sabiedrība?
  7. Ko vajadzētu darīt mūsdienās, lai nepieļautu genocīdu?

Skolēni fiksē atbildes kopējā darba lapā.

8. Skolēnu grupas iepazīstina klasi ar darba rezultātiem (1.–6. jautājums)
9. Skolotājs aicina skolēnus individuāli atrast kopīgas iezīmes visiem aplūkotajiem gadījumiem. Klase pārrunā veikumu.

Refleksija

Skolotājs aicina grupas iepazīstināt klasi ar atbildēm uz 7. jautājumu. Skolotājs veido kopēju sarakstu.

Idejas turpmākai darbībai

Izmantojot karti (6. avots), interneta un bibliotēkas materiālus, skolēni var veikt pētījumu par vēl kādām genocīda izpausmēm. Ar pētījuma rezultātiem tiek iepazīstināta klase.

Pielikumi

1. avots

Armēņu genocīds

1915. gadā Turcijas valdība sāka organizētu deportācijas un iznīcināšanas kampaņu pret Osmaņu impērijā dzīvojošiem armēņiem. Līdz 1923. gadam 1,5 miljoni armēņu (vairāk nekā 2/3 no visiem valstī dzīvojošiem armēņiem) tika nogalināti vai izraidīti un iesūtīti tuksnesī, kur tie nomira bada nāvē. Starptautiskā sabiedrība neiejaucās, lai slaktiņu apturētu. Zvērības, ko pret armēņiem veica Turcijas valdība, bija viens no pirmajiem 20. gadsimta genocīdiem.

Kā izcēlās turku un armēņu konflikts?

Turku iebrukumi armēņu zemēs sākās jau 11. gadsimtā. Līdz 16. gadsimtam lielākā daļa armēņu caristu tika pievienotas islāmiskajai Osmaņu impērijai. Pret kristīgajiem armēņiem izturējās kā pret zemāku kārtu, un viņi cieta no oficiālas diskriminācijas. Tomēr armēņu un turku starpā pastāvēja relatīvs miers, lielākā daļa armēņu bija uzticīgi impērijai.

19. gadsimtā Osmaņu impērija sāka novājināties. Eiropas lielvalstis sacentās par ietekmi un kontroli impērijā. Valstī pieauga iekšējās nesaskaņas, un pasliktinājās ekonomiskais stāvoklis. Līdzko armēņi sāka tīkties pēc savas pārstāvniecības, etniskais saspīlējums starp turkiem un armēņiem pieauga. 19. un 20. gadsimta mijā valdība pavēlēja sākt slepkavot, un armēņu cērības uz līdzdalību pārvaldē un aizsardzību mazinājās. Slaktiņos gāja bojā vairāk nekā 300 000 armēņu. 1908. gadā Turcijā notika revolūcija – to vadīja jaunturki (oficiāli – organizācija “Vienotība un progress”), kas gāza sultānu un pārņēma varu valstī. Sākumā armēņi par šīm pārmaiņām priecājās. Jaunā vara sākotnēji veicināja vienlīdzību un konstitucionālismu, tomēr ātri pievērsās galējam nacionālismam. Jaunturki, izmantojot propagandu un bailes no ārējiem draudiem, panāca, ka sabiedrība atbalsta etniski tīru Turcijas valsti, nevis esošo daudz nacionālo impēriju. Līdz ar Pirmā pasaules kara izcelšanos un Turcijas iesaistīšanos tajā nacionālisms pieauga, tika attīstīta ideja, ka līdzšinējo osmanismu ir jānomaina ar pantjurkismu. Armēņi bija šķērslis ceļā uz etniski tīru turku valsti. Šis šķērslis bija jānovāc.

Kā notika genocīds?

1915. gada 24. aprīlī vairāk nekā 200 armēņu – Konstantinopolē dzīvojošie armēņu politiskie, reliģiskie, kultūras un izglītības līderi – tika arestēti, deportēti uz Anatolijas pilsētu un sodīti ar nāvi. Šī diena iezīmēja armēņu genocīda sākumu, armēņi masveidā tika pakļauti deportācijām, nāvessodiem un badam.

Turcijas amatpersonas šādu savu rīcību pamatoja ar ziņu, ka armēņi esot plānojuši sacelties un iznīcināt Osmaņu impēriju. Šāds skaidrojums iedarbojās, un armēņu deportācijas guva plašu atbalstu turku sabiedrībā. Valdība pavēlēja armēņiem triju dienu laikā savākt savu iedzīvi un atstāt valsti. Lai novērstu iespējamo pretestību, visi spēcīgie un karadienestam derīgie vīrieši tika nošauti. Sievietes, bērni un daži izdzīvojušie vīrieši sāka garu pārgājienu uz neesošu apmešanās vietu Sīrijas tuksnesī. Milzīgajām karavānām tika liegts ēdiens, ūdens, tām uzbruka valdības sūtītas turku bandas. Deportācijas laikā mira simtiem tūkstošu armēņu.

Tos turku varasvīrus, kas pret šim deportācijam iebilda, nomainīja citas, uzticamākas amatpersonas.

Kā uz armēņu genocīdu reaģēja starptautiskā sabiedrība?

ASV prezidents Vudro Vilsons situāciju Osmaņu impērijā raksturoja kā pilsoņu karu. Viņš uzskatīja, ka notikumi ir “skumji, bet attaisnojami – draudi iekšējai drošībai ir jālikvidē”. Prezidents bija apņēmies neiesaistīt Savienotās Valstis Pirmajā pasaules karā, tādēļ viņš arī uzskatīja, ka, iejaucoties suverēnas valsts iekšējās lietās, tiktu iedragāta ASV neitralitāte. Lielākā daļa ASV pilsoņu prezidenta “neiejaukšanās politiku” atbalstīja.

Tomēr pastāvēja arī citi viedokļi. Tā ASV sūtņis Osmaņu impērijā Henrijs Morgentau (*Henry Morgenthau*) parlamentā cīnījās par iejaukšanos.

“Neiejaukšanās politikas” pretinieki uzskatīja, ka vēlme saglabāt neitralitāti neatbrīvo valdību no pienākuma iejaukties Turcijā notiekošajās zvēribās. Neraugoties uz centieniem pārliecināt ASV un pārējo pasauli iejaukties, viņiem neizdevās atvieglot armēņu mocības. Prezidents Vilsons attaisnojās, ka viņa prioritāte ir ASV neitralitātes nosargāšana.

Starptautiskā sabiedrība nosodīja armēņu genocīdu un draudēja saukt jaunturkus pie atbildības par notikušajiem slaktiņiem. Taču diemžēl vārdiem nesekoja reāla darbība. Norūpējušās par Pirmo pasaules karu, kā arī par saviem iekšējiem strīdiem, citu valstu valdības nedarīja neko, lai ierobežotu slepkavošanu vai arī vainīgās personas sauktu pie atbildības. Vēl jo vairāk – nebija neviena starptautiska likuma, kas noteiktu, kā šādās situācijās būtu jāreaģē.

Nelieli starptautiskie centieni vākt līdzekļus un palīdzēt armēņiem bija vērojami. Tie nebija pietiekami, lai ierobežotu upuru skaitu, tomēr tie atvieglāja un nodrošināja izdzīvošanu tai nelielajai daļīņai armēņu, kuriem izdevās izbēgt no nāves. Lai gan veikums bija neliels, tas vērtējams kā būtisks starptautiskās sabiedrības ieguldījums armēņu tautas glābšanā.

Kas notika pēc Pirmā pasaules kara?

Pirmais pasaules karš beidzās 1918. gadā. Pēckara periodā 400 jaunturku, kuri bija tieši iesaistīti genocīdā pret armēņiem, tika arestēti. Mainījās arī impērijas valdība. Sekoja iekšējas pārbaudes. Jaunturku vadoņus apsūdzēja sazvērestībā, kuras nolūks bija likvidēt valstī dzīvojošos armēņus. Vadoņi tika atzīti par vainīgiem un viņiem piesprieda nāvessodu, tomēr tiem izdevās izvairīties no soda, bēgot uz citām valstīm, kur jaunā Turcijas valdība un starptautiskā sabiedrība tos nevajāja. Daudz turku iesaistījās jaunajā Nacionālajā turku kustībā, ko vadīja Mustafa Kemals (*Mustafa Kemal*). Armēņu slaktiņš turpinājās. Līdz 1923. gadam pēc valdības pavēles tika nogalināti gandrīz 1,5 miljoni armēņu. 1923. gadā Osmaņu impērija, pārsaukta par Turciju, tika pasludināta par republiku un ieguva starptautisku atzīšanu. Ar šo jauno pavērsienu turku un armēņu strīdi par dzīves telpu tika nolikti malā, un lielākā daļa pasaules par tiem aizmirsā. Izdzīvojušie armēņi, patvērumu meklējot, emigrēja uz vairāk nekā 20 pasaules valstīm.

(*Confronting Genocide: Never Again? The Choices Program*. Watson Institute for International Studies, 2003)

2. avots

Holokausts

1939. gada 1. septembrī nacistiskā Vācija iebruka Polijā. Pēc trijām dienām, atbildot uz šo soli, Lielbritānija un Francija pieteica karu Vācijai. Pāris mēnešu laikā gandrīz visa Eiropa tika ierauta karā. Sešu gadu laikā nacisti iznīcināja apmēram 12 miljonus civiliedzīvotāju (to skaitā sešus miljonus ebreju), kurus tie uzskatīja par mazvērtīgākiem. Būtībā zem kara maskas bija paslēpts Hitlera īstenotais ebreju jautājuma “galīgais risinājums”.

Kā sākās nacistu īstenotā ebreju vajāšana?

20. gadsimta 30. gadu sākumā Vācijā aizvien jūtāmāka kļuva ekonomiskā krīze. Bez darba bija gandrīz 6 miljoni cilvēku. Solot izvest valsti no ekonomiskās krīzes, Vācijā pie varas nonāca nacionālsociālistu jeb nacistu partija. Ar kancleru Ādolfu Hitleru priekšgalā nacistu partija samazināja bezdarbu un atjaunoja vāciešu nacionālo pašlepnumu. Hitlera uzskatu pamatā bija rasisms, konkrēti antisemitisms. Hitlers uzskatīja, ka vācieši ir “vadošā rase” un tai ir dotas tiesības valdīt pār pasauli. Pēc viņa domām, ebreji bojājot vācu asinis un kultūru, kavējot vāciešu politisko un kultūras attīstību. 9,5 miljonus Eiropas ebreju Hitlers nosauca par “parazītiem, kurus ir jāizsvītro”, uzskatīja, ka viņi ir šķērslis Vācijas ceļā uz pilnīgu un absolūtu varu Eiropā. Tā kā Hitlera atbalstītāju skaits visā Vācijā un arī citviet Eiropā arvien pieauga, pastiprinājās arī antisemitisms.

1933. gada 1. aprīlī Hitlers pasludināja boikotu ebreju uzņēmumiem. Boikots bija iecerēts, lai oficiāli pasludinātu ebrejus kā svešus, savādākus un mazvērtīgākus, lai viņus ekonomiski sagrautu un atņemtu viņiem jebkādu – politisku un sabiedrisku – varu. Daļa vāciešu boikotu ignorēja, bet lielākā daļa sāka vairīties no ebreju uzņēmumiem. Šī boikota panākumi iedrošināja Hitleru sākt sistēmisku Eiropas ebreju iznīcināšanu.

Kā Hitlers īstenoja “galīgo risinājumu”?

Jau pirms iebrukuma Polijā nacisti bija ielānojuši iznīcināt visus Eiropas ebrejus un citus “nevēlamus” (piemēram, čigānus, Vācijas homoseksuālos vīriešus, garīgi atpalikušos un invalīdus). Nacisti ierīkoja koncentrācijas nometnes un apmācīja īpašas operatīvās vienības, kuru uzdevums bija nogalināt. Armijā un vācu tautā tika iedvestas milzīgas bailes un pieprasīta lojalitāte. 1941. gadā visiem ebrejiem, kas bija vecāki par sešiem gadiem, tika pavēlēts uz apģērba nēsāt dzeltenās Dāvida zvaigznes. Kara laikā ebrejus ieslodzīja geto rajonos, bēgļu un spaidu darbu nometnēs.

Holokaustā nogalināšanu organizēja ar vislielāko rūpību. Lai īstenotu savu plānu, nacisti izmantoja ievērojamus birokrātiskos un militāros resursus. Simtiem tūkstoši cilvēku tika nosūtīti uz iznīcināšanas nometnēm, kur tos sistēmiski noslepavoja gāzes kamerās. Citus līdz nāvei noverdzināja darba nometnēs (koncentrācijas nometnēs). Viņi nesaņēma pietiekamu iztiku, dzīves un darba apstākļi bija drausmīgi. Savukārt okupētajās Austrumu teritorijās “ūrišanas” darbus veica operatīvās vienības. Kara pēdējos mēnešos pēc neveiksmīgiem mēģinājumiem aizkavēt Rietumu sabiedrotos atbrīvot milzīgu skaitu ieslodzīto, nacisti nometnēs noteica “nāves režīmu”. Ūdens, pārtika un viss pārējais tika aizliegts, mērķis bija – nāve visiem. Galu galā holokausta laikā tika iznīcināti seši miljoni ebreju un seši miljoni citu “nevēlamo”.

Kā tas varēja notikt?

Eiropā Otrais pasaules karš beidzās 1945. gada 8. maijā. Vācijas karaspēks padevās bez ierunām. Koncentrācijas nometņu atbrīvošana pasaulei atklāja holokausta šausmas. Mūsdienās daudzi brīnās, kā holokausts vispār bija iespējams. Kur bija starptautiskā sabiedrība? Kāpēc Hitleru neviens neapstādināja? Atbildes uz šiem jautājumiem ir sarežģītas.

Daži apgalvo, ka pasaule situācijas smagumu aptvēra tikai kara beigās, kad tika atbrīvotas nometnes. Citi skaidro, ka valdības un privātpersonas zināja, kas notiek, bet izvēlējās to neapturēt. Iespējams, patiesība ir kaut kur vidū starp šiem abiem apgalvojumiem.

Kā reaģēja pasaule?

ASV un lielākā daļa pasaules valstu ignorēja pirmos signālus par pieaugošo nacistu fanātismu. Daļa valstu Hitlera darbību pat atbalstīja, jo viņš bija populārs Vācijā un daudz sasniegjis politikā. Ikviens valsts bija aizņemta ar savām nacionālajām interesēm, drošību un draudiem. Daudzas valstis atļāva iebraukt ebrejiem, kuri bēga no Vācijas, kā arī mēģināja aizsargāt savas valsts ebrejus. Citas nostājās Hitlera pusē un pat sadarbojās ar viņu. Dažas valstis palika neitrālas.

Kas notika pēc kara?

Laikposmā no 1948. gada līdz 1951. gadam gandrīz 700 tūkstoši ebreju emigrēja uz jauno Izraēlas valsti. Tūkstošiem ebreju apmetās citviet pasaulē. Kara noziedzniekus tiesāja starptautiskās tiesas.

Pasaule solīja, ka šādas zvērības nekad vairs neatkārtosies. ANO Konvenciju par genocīda aizliegumu sastādīja un parakstīja daudzas pasaules valstis.

Holokausta upuru skaits

Jautājums par holokausta upuru skaitu tiek plaši diskutēts. Masu apbedījumi, pilnīgas uzskaites trūkums neļauj konstatēt upuru patieso skaitu, neskaidrību veicina dažādās vēsturiskās interpretācijas un politiskie motīvi. Holokausts notika Otrā pasaules kara laikā, tādēļ ir ļoti grūti noskaidrot, kuri upuri bija daļa no konkrētās iznīcināšanas kampaņas (holokausta) un kuri – kardarbībā bojā gājušie. Visplašāk izplatītais viedoklis ir, ka holokausta upuru skaits ir seši miljoni ebreju.

(*Confronting Genocide: Never Again? The Choices Program*. Watson Institute for International Studies, 2003)

3. avots

Genocīds Kambodžā

1975. gada 17. aprīlī varu Kambodžā pārņēma Kambodžas komunistiskā partija (vairāk pazīstama kā *sarkanie khmeri*), kas gāza Lona Nola vadīto republiku. Šī varas sagrābšana notika pēc nežēlīga pilsoņa kara, kas bija ildzis piecus gadus. Daudzi valsts iedzīvotāji ar sajūsmu uzņēma valdības maiņu un svinēja miera ēras sākumu savā valstī. Taču prieki drīz vien beidzās, jo *sarkanie khmeri* sāka masu badināšanu un slepkavības, kā rezultātā bojā gāja gandrīz 2 miljoni iedzīvotāju.

Kas noveda pie Kambodziešu genocīda?

1970. gadā Kambodžā notika valsts apvērsums, kā rezultātā no troņa tika gāzts valsts galva princis Sianuks. Varu pārņēma Lons Nols, kurš izveidoja jaunu, labēju valdību. Princis Sianuks un viņa atbalstītāji pievienojās komunistu partizānu organizācijai t.s. *sarkanajiem khmeriem*. 1970. gadā *sarkanie khmeri* uzbruka Lona Nola armijai, tādējādi uzsākot pilsoņu karu. 1975. gadā viņi gāza Lona Nola valdību un pārņēma varu. Pilsoņu karš bija beidzies, bet sākās jauna, vēl nežēlīgāka fāze.

Sarkano khmeru vadonis Pols Pots bija iedomājies Kambodžu kā bezšķiru sabiedrību: bez pilsētām, privātīpašuma, naudas – visas preces tiktu iegūtas maiņas ceļā. Tika iznīcināta banka un nacionālā nauda.

Sarkanie khmeri mēģināja iznīcināt vienu sabiedrisko kārtību/iekārtu un izveidot citu. Pols Pots gribēja redzēt Kambodžu kā valsti, kas pilnībā spēj sevi apgādāt ar pārtiku un aizsargāt. Viņi arī vēlējās paplašināt savas teritorijas Āzijā.

Telefons un pasts tika likvidēts, masu medijus cenzēja, reliģisko dzīvi aizliedza. Viss privātais apģērbs tika savākts un iznīcināts; visiem valsts iedzīvotājiem pavēlēja ģērbties valdības noteiktos formas tērpos – melnās biksēs un kreklos. Visas slimnīcas tika slēgtas un medikamenti aizliegti. Izglītības sistēma tika pilnībā sagrauta, visas grāmatas konfiscētas un sadedzinātas.

Kā norisinājās genocīds?

Laikā no 1975. līdz 1979. gadam valstī gāja bojā 1,7 miljoni cilvēku: no nāves sodiem, bada, slimībām, dabas stihijās un verdzībā. Jaunā valdība nogalināja ikvienu pretinieku vai nevēlamu sabiedrības locekli. Vajātas tika Lona Nola laika militārpersonas, budistu mūki, etniskās un reliģiskās minoritātes, gados vecie iedzīvotāji, inteliģence un cilvēki, kuriem piedēvēja kontaktus ar vjetnamiešiem. Pat briļļu nēsāšana, kas tika uzskatīta par inteliģences un izglītības simbolu, varēja būt iemesls cilvēka nonāvēšanai. Pilsētniekiem bija jāpārvācas uz darba nometnēm laukos. Pārtikas produktu ieguve ievērojami samazinājās. *Sarkano khmeru* valdība joprojām daudz pārtikas eksportēja uz Ķīnu, lai nomaksātu valsts parākus. Garas jo garas stundas cilvēki tika verdzināti karstā saulē, pārtikas devas bija nožēlojami mazas. Nepietiekama uztura un bada dēļ bojā gāja simtiem tūkstoši cilvēku.

Vīrieši, sievietes un bērni regulāri “pazuda” no ciemiem un darba nometnēm. Ģimenes tika izšķirtas, sabiedrībā tika sētas bailes un neuzticēšanās. *Sarkanie khmeri* Kambodžas iedzīvotājos iedvesa bailes un naidu pret vjetnamiešiem, kurus viņi sauca par briesmoņiem. Robežu strīdi noveda pie abu valstu kara. Daudzi Kambodžas iedzīvotāji ticēja, ka tikai sekošana *sarkano khmeru* pavēlēm varētu glābt valsti no vjetnamiešu iebrukuma.

Pola Pota radikālais režīms beidzās 1979. gadā, kad ar Vjetnamas armijas palīdzību tika gāzta *sarkano khmeru* valdība.

Kā reaģēja pasaule?

Tūlīt pēc varas sagrābšanas *sarkani khmeri* izdzina no valsts visus ārzemniekus. Ārpusaulē bija gandrīz neiespējami uzzināt, kas īsti Kambodžā notika, ziņu reportāžas bija retas. Komunisms un kapitalisms cīnījās par politisko ietekmi pasaulē. Lielāka daļa valdību bija nodarbinātas ar iekšējām lietām. Bija cilvēku grupiņas, kas palīdzēja iedzīvotājiem slepus

izklūt no valsts drošībā, kā arī neliela starptautiskā palīdzība. Kopumā ņemot, Kambodžas genocīda novēršanai tika atvēlēts pārāk maz laika, līdzekļu un uzmanības.

Kas notika Kambodžā pēc genocīda?

Genocīds tika pārtraukts 1979. gadā, kad ar vjetnamiešu palīdzību gāza toreizējo Kambodžas valdību un piespieda viņus doties trimdā uz lauku teritorijām. Vjetnamieši stabilizēja pagaidu koalīcijas valdību, tika atjaunots privātīpašums un budisms kā valsts reliģija. Tomēr ASV un tās sabiedrotie turpināja atzīt padzīto *sarkano khmeru* valdību – te sava loma ir ASV naidīgajām attiecībām ar Vjetnamu, ko respektēja arī amerikāņu aukstā kara partneri.

Kambodžai nebija viegli atkopties pēc genocīda. Civīlie nemieri, bads un posts turpinājās. Pola Pota laikā valsts infrastruktūra bija gandrīz pilnībā sagrauta. Iznīcināta bija gandrīz visa inteliģence, neskaitāmas sievietes padarītas par atraitnēm, bērni – par bāreņiem. Laukus joprojām klāja mīnas. Ārvalstu palīdzība bija niecīga.

Pēdējā laikā pastiprinās starptautiskās sabiedrības centieni palīdzēt Kambodžai atkopties. 1991. gadā opozīcijas grupu starpā (ieskaitot *sarkanos khmerus*) tika parakstīts miera līgums. 1993. gadā ANO uzraudzībā, valstī notika pirmās demokrātiskās vēlēšanas. 1998. gadā tika uzsākts tiesa process pret *sarkanajiem khmeriem*, apsūdzot viņus noziegumos pret cilvēci. Pols Pots mira 1998. gadā, nesagaidījis tiesu. 2003. gadā tika parakstīts līgums starp ANO un Kambodžu par to, ka starptautiski tiek atzīts, ka tur notikušais ir vērtējams kā genocīds. Ir uzsākti arī nedaudzi sociāli un ekonomiski pārkārtojumi, lai mazinātu politisko nestabilitāti.

(*Confronting Genocide: Never Again? The Choices Program*. Watson Institute for International Studies, 2003)

4. avots

Genocīds Bosnijā

1984. gadā Sarajevā notika ziemas olimpiskās spēles. Sarajeva bija multikulturāla un daudz-nacionāla pilsēta, tāpēc tā bija ļoti piemērota šīm starptautiskajām spēlēm. Nepagāja ne desmit gadu, un pilsētu gandrīz vairs nevarēja pazīt. Gandrīz katra tās pēda bija izrobota ložu caurumiem, Dienvidslāvija bija ierauta karā. Bosnijas genocīds bija sācies.

Kādi bija Dienvidslāvijas nemieru cēloņi?

1918. gadā Dienvidslāvija pasludināja savu neatkarību. Kopš tās pastāvēšanas sākuma tajā ir risinājušās nesaskaņas starp austrumu pareizticīgajiem serbiem un Romas katoļiem horvātiem. Nacistu okupācijas laikā Otrā pasaules kara gados valstī notika nežēlīgas asinsizliešanas. Masu slepkavību laikā bojā gāja vairāk nekā miljons cilvēku. Vienlīdz lielus zaudējumus cieta kā serbi, tā musulmaņi un horvāti. 1945. gadā pēc nacistu sagrauves karā un pilsoņu kara vara nonāca komunistu maršala Josifa Tito rokās. Viņa dzelzs dūre un kara laika varoņa slava saturēja Dienvidslāviju, etniskie nemieri tika apspiesti. Tomēr, neraugoties uz visiem pūliņiem, Tito nespēja pilnībā apspiest augošo neapmierinātību un dusmas. Pēc viņa nāves 1980. gadā valstī valdošā sistēma sāka pakāpeniski irt. Sekoja ekonomiskā krīze. Dzenoties pēc varas, tika izmantotas nesaskaņas starp etniskajām grupām. Piemēram, Serbijā Slobodans Miloševićs, lai iegūtu varu, uzkurināja serbu nacionālismu.

1991.–1992. gadā Dienvidslāvijas federālā sistēma pilnībā sabruka. Izveidojās vairākas neatkarīgas republikas – Slovēnija, Bosnija-Hercegovina un Maķedonija. Vienīgi Serbija un Melnkalne palika bijušajā Dienvidslāvijā. Sākās karš, sākotnēji karadarbība risinājās Slovēnijā un Horvātijā, tad tā pārsviedās uz Bosniju un Hercegovinu 1992. gada sākumā. Bosnija kļuva par vēl vienu 20. gadsimta genocīda upuri.

Kas bija Bosnijas genocīda upuri?

Bosnijas musulmaņi un horvāti centās izveidot neatkarīgu valsti, turpretim vietējie serbi vēlējas to redzēt kā daļu no Slobadana Miloševica “Lielās Serbijas”. Serbi vēlējās padzīt no savas teritorijas musulmaņus un horvātus. Īstenojot etniskās tīrīšanas plānus, tika spridzināts, veiktas grupveida izvarošanas, ierīkotas koncentrācijas nometnes, izdarītas masveida slepkavības. Kara laikā gan musulmaņi, gan horvāti bija vienlīdz vainīgi asinsizliešanā, tomēr pēc kara visbrutālākie pret civiliedzīvotājiem bija serbi.

Kā pasaule reaģēja uz genocīdu Bosnijā?

Bosnijā pasaules viedoklim bija ļoti sarežģīta loma. Eiropas Savienības centieni kaut ko mainīt bija nesekmīgi. ASV atteicās iejaukties, bet Eiropas valstu līderi bija pārāk aizņemti paši ar savām problēmām. 1992. gadā ANO nosūtīja uz Bosniju miera uzturēšanas karaspēku. Serbijas gaisa spēkiem tika aizliegts šķērsot Bosnijas teritoriju, pret Serbiju tikai noteiktas ekonomiskas sankcijas. Neraugoties uz šiem pasākumiem, 1993. gadā Bosnijas serbi kontrolēja 70% no valsts teritorijas un etniskās tīrīšanas turpinājās.

Miera uzturēšanas misija nebija efektīvs līdzeklis genocīda apturēšanai. ANO karaspēks nespēja pasargāt tūkstošiem musulmaņu, kas tika iznīcināti.

Kā beidzās genocīds Bosnijā?

1995. gadā Horvātijā un Bosnijas musulmaņi noslēdza vienošanos pret serbiem. Laikā, kad masveida slepkavošanas Bosnijas musulmaņu ciemos un uzbrukumi Sarajevai turpinājās, žurnālisti un citi aktīvi ļaudis informēja pasaules sabiedrību par notikumiem Bosnijā un lūdza starptautisko palīdzību.

Situācijas maiņā izšķiroša nozīme bija NATO spēkiem. NATO bombardēja Bosnijas serbu armiju. NATO cīnījās gaisā, tādējādi ļaujot musulmaņiem un horvātiem cīnīties uz zemes.

1995. gada rudenī serbi kontrolēja 49% sauszemes, musulmaņi – 29%, bet horvāti – 22%. Ironiskā kārtā etniskā tīrīšana, ko pasaule centās novērst, bija gandrīz pabeigta. Bosnija sastāvēja no trim etniski tīriem reģioniem. Kopumā vairāk nekā 200 tūkstoši cilvēku bija nogalināti, bet 2,3 miljoni palikuši bez pajumtes. 1995. gada decembrī Ohaio (ASV) tika parakstīts formāls miera līgums. Tas paredzēja, ka ne tikai ir jāpārtrauc karš, bet jāatjauno arī demokrātiska, multikulturāla valsts.

Šodien daudzi tūkstoši kādreizējo genocīda upuru ir atgriezušies savās mājās. Slobadans Miloševićs ir apsūdzēts noziegumos pret cilvēci un smagos kara noziegumos. Viņa lieta tiek izskatīta Dienvidslāvijas kara tribunālā un Hāgas Starptautiskajā tiesā. Starptautiskajā krimināltiesā par notikušā pieļaušanu tiesātas tiek arī citas amatpersonas. Starptautiskā sabiedrība palīdz atjaunot Bosnijas ekonomiku.

Tomēr vairāk nekā puse darbspējīgo Bosnijas iedzīvotāju ir bezdarbnieki, triju etnisko grupu ievēlētais parlaments nav efektīvs.

(*Confronting Genocide: Never Again? The Choices Program*. Watson Institute for International Studies, 2003)

5. avots

Genocīds Ruandā

1994. gada pavasarī pasaule noskatījās, kā vardarbība pārņēma mazo Āfrikas valsti Ruandu. Apmēram 100 dienās nogalināja gandrīz vienu miljonu cilvēku. Valstij, kuras iedzīvotāju skaits ir mazāks par astoņiem miljoniem, tas ir milzīgs skaits.

Kādi ir hutu un tutsi konfliktu iemesli?

Par iemeslu konfliktam kalpo tutsi un hutu cilšu savstarpējie konflikti. Tutsi Ruandā ir mazākumā, taču viņi kontrolē lielāko daļu Ruandas un Burundi zemju. Gadsimtiem ilgi viņi ir bijuši lopkopji, turpretim hutu, kas veido 84% no iedzīvotāju kopskaita, bija zemkopji.

Abu tautu attiecībās jau ilgāku laiku bija vērojama pieaugoša neapmierinātība, taču vardarbība sākās tikai pēc valsts neatkarības atgūšanas 1962. gadā. 50. gadu nogalē noslēgumam tuvojās beļģu koloniālā valdīšana Ruandā un Burundi, un viņi šajās teritorijās organizēja vēlēšanas. 1959. gadā hutu partijas guva politisku pārsvaru valdībā un aizsāka bruņotus uzbrukumus tutsi ļaudīm. Trīs gadu laikā civilajos nemieros gāja bojā 50 tūkstoši ruandieši, bet vēl 100 tūkstoši bija pametuši valsts teritoriju. Blakus esošajā Burundi tutsi ciltis bija panākušas armijas labvēlību un atvairīja hutu uzbrukumus. 1972. gadā tika nogalināti vairāk kā 100 tūkstoši tutsi.

1994. gadā Ruanda bija viena no visblīvāk apdzīvotajām un nabadzīgākajām valstīm pasaulē, ko izmantoja varaskārie politiķi, uzkurinot masu nemierus.

Kādi notikumi noveda līdz Ruandas genocīdam?

1990. gadā reģionālās problēmas pastiprināja nemiernieku armijas (Ruandas Patriotiskā fronte) uzbrukumi Ruandā. Lielākā daļa nemiernieku bija tutsi bēgļi, kas kopš 1960. gada dzīvoja blakus esošajā Ugandā. 1993. gada augustā Tanzānijā tika parakstīts miera līgums starp tutsi un valdību un uz Ruandas teritorijām tika nosūtītas nelielas miera uzturētāju grupas. 1993. gadā kāds tutsi nemiernieks nogalināja pirmo hutu prezidentu Melhioru Ndadaži (*Ndadaye*), un nemiernieki atsākās ar jaunu sparpu, to mērķis bija gāzt valdību. Burundi ieslīga vardarbībā. Šoreiz tika nogalināti vairāk nekā 100 tūkstoši hutu iedzīvotāju.

1994. gadā lidmašīnas katastrofā gāja bojā Ruandas prezidents Juvenals Habyarimana (*Habyarimana*), neilgi pēc tam Burundi tika nogalināti 11 miera uzturētāji no Beļģijas. Šie notikumi kļuva par ieganstu organizētam genocīdam pret tutsi. Pēc beļģu miera spēku pārstāvju nogalināšanas ANO evakuēja visus savus pārstāvjus no šīs bīstamās teritorijas.

Kā norisinājās genocīds?

Ruandas genocīds ilga 100 dienu, kuru laikā tika nogalināts gandrīz viens miljons cilvēku. Visvairāk izmantotie ieroči bija mačetes un nūjas. Tūkstošiem tutsi un ierindas hutu tika sisti

līdz nāvei. Masu slepkavas jeb kā viņi sevi dēvēja – “tie, kas cīnās kopā”, šim pasākumam bija gatavojušies jau labu laiku iepriekš un bija galvenie masu slepkavību veicēji, pārējai iedzīvotāju daļai vienkārši tika iedotas mačetes un pa radio noraidīja ziņojumus doties slepkavot. Šādai rīcībai pamatā bija arguments: hutu ir jāuzbrūk pirmajiem, lai apsteigtu tutsi uzbrukumus. Tie hutu, kas atteicās uzbrukt saviem līdzcilvēkiem, tika nežēlīgi nogalināti. Nežēloja arī tos, kuri slēpa tutsi. Lielākās masu slepkavības notika vietās, kur tutsi bija patvērušies no uzbrukumiem – baznīcās, skolās, ANO nometnēs.

Ruandas genocīdā būtiska loma bija radio, kas pārraidīja dažādus naidu kurinošus ziņojumus. Bija cilvēki, kas uz ielām skaļi sauca to cilvēku vārdus, kurus paredzēts nogalināt, un arī viņu atrašanās vietas. ASV pasaulē vienīgajai bija tehniskas iespējas bloķēt radiosignālu, taču tā atteicās to darīt, aizbildinoties ar šīs metodes dārdzību, kā arī nevēloties ierobežot vārda un preses brīvību.

Kā reaģēja sabiedrība?

Sākumā gan ASV, gan Eiropas Savienība vienkārši neticēja, ka Ruandā notiekošais ir kvalificējams kā genocīds. Valstis nepievērsa uzmanību arī miera korpusa vadītāja ģenerāļa Romeo Dallairas neatlaidīgajiem lūgumiem atļaut veikt reidus uz hutu ieroču noliktavām. Šos lūgumus noraidīja, aizbildinoties ar paaugstinātu bīstamību un pilnvaru pārkāpšanu.

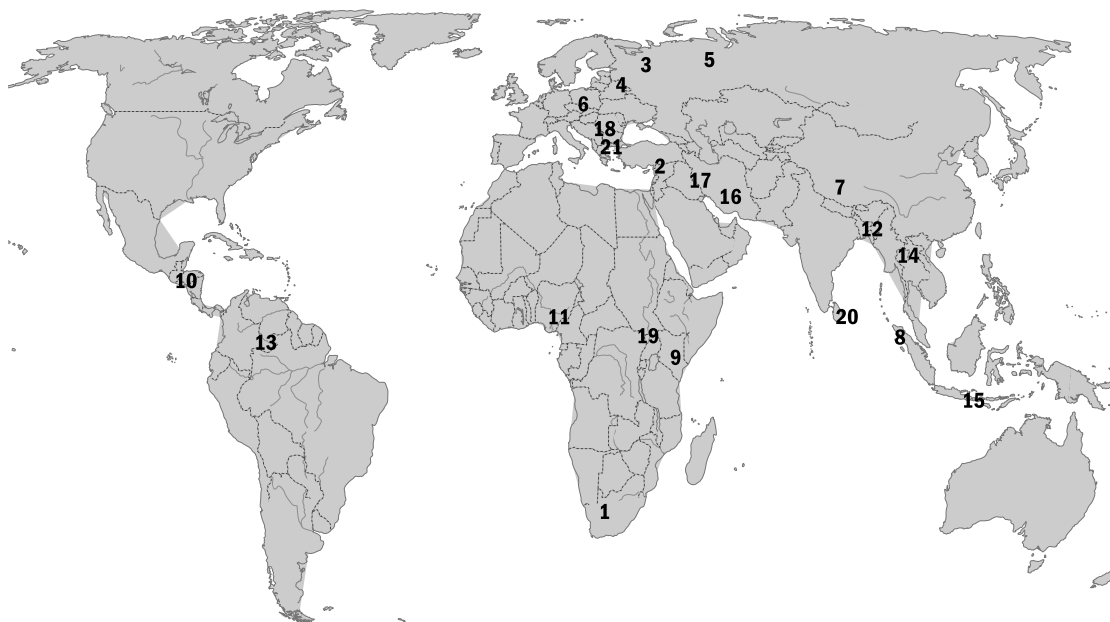
Kad starptautiskā sabiedrība beidzot pamanīja vardarbību Ruandā, politiķi atteicās atzīt tur notiekošo par genocīdu. Konflikts tika raksturots kā senas etniskas nesaskaņas.

1994. gadā tutsi uzņēmās iniciatīvu. Jūlijā Ruandas Patriotiskā fronte iebruka Ruandas galvaspilsētā un lika hutu armijai panikā bēgt. Bailēs no represijām simtiem tūkstoši hutu pameta savas mājas, daudzi devās uz blakus esošo Kongo.

(Confronting Genocide: Never Again? The Choices Program. Watson Institute for International Studies, 2003)

6. avots

Genocīda “karstie punkti” 20. gadsimtā

1. Dienvidrietumu Āfrika, 1904. gads (vācu karaspēks pret vietējām ciltīm), 65 000 upuru
2. Osmaņu impērija (armēņu genocīds), 1915.–1922. gads, 1 500 000 upuru
3. Ukraina, 1918.–1921. gads (varas orgānu atbalstītie ebreju grautiņi (*pogromi*)), 100 000–250 000 upuru
4. Ukraina, 1932.–1933. gads (J. Staļina politikas izraisīts bads), miljoniem iedzīvotāju mirst bada nāvē
5. PSRS, 1936.–1939. gads (staļiniskās represijas), 400 000–500 000 upuru
6. Eiropa, 1939.–1945. gads (nacistiskās Vācijas inspirētais un realizētais holokausts), 6 000 000 Eiropas ebreju un 6 000 000 citu “nepilnvērtīgo” tautu (slāvi, čigāni) pārstāvji un iedzīvotāju grupas (garīgi slimie, invalīdi)
7. Tibeta, 1950.–1959. gads (Ķīnas valdība vērsās pret budistiem), liels upuru skaits
8. Indonēzija, 1965.–1966. gads (valsts terors pret politisko opozīciju), 600 000 upuru
9. Burundi, 1965.–1972. gads (tutsi terors pret hutu cilts piederīgajiem), ap 100 000–300 000 upuru
10. Gvatemala, 1965. gads – līdz pat mūsdienām (valdības karaspēka terors pret vietējiem indiāņiem), liels upuru skaits
11. Nigērija, 60.–70. gadi (valdības karaspēka terors pret Ziemeļnigērijas ciltīm), liels upuru skaits
12. Austrumpakistāna, tag. Bangladeša, 60.–70. gadi (Pakistānas valdības izvērsts terors), 1 000 000–3 000 000 upuru
13. Paragvaja, 1972. gads (ar valdības ziņu tiek nogalināti *Ashe* cilts indiāņi), liels upuru skaits
14. Kambodža, 1975.–1979. gads (*sarkano khmeru* valdības terors), 1 700 000–1 900 000 upuru

15. Austruntimora, 1975.–2000. gads (Indonēzijas karaspēka akcijas), 100 000 upuru
16. Irāna, 1980. gads – mūsdienas (ajatollas Homeini valdības aizsāktā reliģisko pretinieku iznīcināšana), liels upuru skaits
17. Irāka, 1991.–2003. gads (terors pret kurdiem), liels upuru skaits
18. Bosnija, 1992.–1998. gads (serbu un horvātu terors pret Bosnijas musulmaņiem), 200 000 upuru
19. Ruanda, 1994. gads (hutu terors pret tutsi), 800 000 upuru
20. Šrilanka, 1995. gads – mūsdienas (valdības terots pret tamiliem), liels upuru skaits
21. Kosovas autonomais apgabals, 1998. gads (serbu terors pret albāņiem), liels upuru skaits

ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

Kopsavilkums

Izmantojot iepriekš iegūtās zināšanas, skolēni prātīs izskaidrot starptautisko organizāciju rašanos, to nepieciešamību, galvenos darbības virzienus. Lasot ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, skolēni iepazīst vispārējās cilvēktiesības, izprot jēdzienus, izvērtē to lomu mūsdienu pasaulē.

Jēdzieni

- Apvienoto Nāciju Organizācija
- cilvēktiesības
- ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

Paredzamie rezultāti

Skolēni prātīs/spēs izprast cilvēktiesību būtību;
izprast ANO galvenās idejas;
nosaukt galvenos cilvēktiesību avotus;
pielietot zināšanas atbilstošās dzīves situācijās;
attīstīt efektīvas lasīšanas prasmes;
palielināt un attīstīs vārdu krājumu;
rakstīt skaidri un pārliecinoši.

Saikne ar standartu

Skolēni zinās, kāpēc izveidota Eiropas Savienība, Eiropas Padome, NATO, ANO, zinās to darbības virzienus.

Nepieciešamie materiāli

1. *avots* ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas fragmenti – katram skolēnam.

Nodarbības norise

Ierosināšana

1. Skolotājs aicina atcerēties, kādus risinājumus mūsdienās lieto starptautiskā sabiedrība, lai novērstu diskrimināciju un genocīdu.
2. Skolotājs rezumē, ka viens no risinājumiem ir starptautisku organizāciju veidošana un starptautisku dokumentu (konvenciju) pieņemšana.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē:

1945. gadā pārstāvji no 50 valstīm sapulcējās Sanfrancisko (ASV), lai parakstītu ANO hartu, t.i., dokumentu par jaunas starptautiskas organizācijas – Apvienoto Nāciju Organizācijas – dibināšanu. Mūsdienās ANO apvieno vairāk nekā 190 pasaules valstis, tā ir lielākā starptautiskā organizācija pasaulē. 20. gadsimta pirmajā pusē pasaule bija pārdzīvojuši divus postošus konfliktus, kuru rezultātā bojā gāja desmitiem miljonu cilvēku. Pēc Otrā pasaules kara starptautiskā sabiedrība sāka aktīvāk rīkoties, lai līdzīgas kļūdas nākotnē nepieļautu.

ANO galvenie mērķi ir:

- aizsargāt mieru pasaulē;
- sekmēt tiesiskumu;
- veicināt starptautisko sadarbību.

Svarīgākais ANO dokuments ir Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.

2. Skolotājs izdala skolēniem tekstus, skolēni lasa Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas fragmentus (1. avots).
3. Skolotājs sadala klasi pāros, aicina izrakstīt galveno cilvēktiesību veidus. Skolotājs kopā ar klasi pārrunā, kas atšķir cilvēktiesības no citiem tiesību veidiem. Cilvēktiesības:
  - nosaka attiecības starp valsti un individu;
  - piemīt visiem cilvēkiem kopš dzimšanas neatkarīgi no vecuma, tautības, rases, dzimuma vai citām pazīmēm.
4. Skolotājs aicina skolēnus atcerēties iepriekšējās stundās pētītos diskriminācijas un genocīda gadījumus un atrast, kādas ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā noteiktās cilvēktiesības šajos gadījumos tikušas pārkāptas.
5. Skolēni apspriežas pāros un iepazīstina klasi ar savām idejām.

Refleksija

Skolotājs aicina skolēnus pabeigt teikumu: “Cilvēktiesību pārkāpumi nav pieļaujami tāpēc, ka..” Klase noklausās visu skolēnu veidotos teikumus.

Idejas turpmākai darbībai

Balstoties uz ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas tekstu, skolēni veido krustvārdu mīklas. Uz atsevišķas lapas tiek sagatavotas pareizās atbildes. Skolotājs izskata sagatavotās mīklas, lai precizētu jautājumus un novērstu dažādas nepilnības. Klasesbiedri mēģina atrisināt citu sagatavotās mīklas, sniedz pozitīvu atgriezenisko saikni. Piemēram, “Jāņa sagatavotajā mīklā vislabāk man patika jautājums..”.

Pielikumi

1. avots

ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

1. pants

Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi savā cieņā un tiesībās. Viņiem ir saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.

2. pants

Katram cilvēkam neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai citas izcelsmes, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa jābūt apveltītam ar visām tiesībām un visām brīvībām, kas pasludinātas šajā deklarācijā.

Turklāt nedrīkst būt nekādas atšķirības valsts vai teritorijas, pie kuras cilvēks pieder, politiskā, tiesiskā vai starptautiskā statusa dēļ neatkarīgi no tā, vai šī teritorija ir neatkarīga, aizbilstama, bez pašpārvaldes vai kaut kā citādi ierobežota savā suverenitātē.

3. pants

Katram cilvēkam ir tiesības uz dzīvību, brīvību un personas neaizskaramību.

4. pants

Nevienam cilvēkam nedrīkst turēt verdzībā vai nebrīvē; visa veida verdzība un vergu tirdzniecība ir aizliegta.

5. pants

Nevienam cilvēkam nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi, necilvēcīgi ar viņu apieties un sodīt, pazemojot viņa cilvēcisko cieņu.

9. pants

Nevienam nedrīkst patvaļīgi arestēt, aizturēt vai pakļaut izraidīšanai.

13. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības brīvi pārvietoties un izvēlēties sev dzīvesvietu jebkurā valstī.

2. Katram cilvēkam ir tiesības atstāt jebkuru, arī savu valsti un atgriezties savā valstī.

18. pants

Katram cilvēkam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību, brīvību pieņemt reliģiju vai pārliecību pēc savas izvēles un brīvību nodoties savai reliģijai un pārliecībai tiklab vienatnē, kā arī kopā ar citiem publiski vai nošķirti piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību.

19. pants

Katram cilvēkam ir tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus: šīs tiesības ietver brīvību netraucēti palikt pie saviem uzskatiem un brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām.

20. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu sapulču un asociāciju brīvību.

2. Nevienam nedrīkst piespiest iestāties kādā asociācijā.

23. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības uz darbu, uz brīvu darba izvēli, uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem un uz aizsardzību pret bezdarbu.
2. Katram cilvēkam bez jebkādas diskriminācijas ir tiesības uz vienādu atlīdzību par līdzvērtīgu darbu.
3. Katram strādājošam ir tiesības uz taisnīgu un apmierinošu darba algu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi viņam un viņa ģimenei. Nepieciešamības gadījumā tā jāpapildina ar citiem sociālās nodrošināšanas līdzekļiem.
4. Katram cilvēkam ir tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās savu interešu aizsardzībai.

25. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības uz tādu dzīves līmeni, ieskaitot uzturu, apģērbu, mājokli, medicīniskos pakalpojumus un vajadzīgo sociālo apkalpošanu, kas nepieciešams viņa un viņa ģimenes veselības uzturēšanai un labklājībai, un tiesības uz nodrošinājumu sakarā ar bezdarbu, slimību, invaliditāti, atraidnību, vecuma iestāšanos vai citos eksistences līdzekļu zaudējuma gadījumos, kas radušies no viņa neatkarīgu apstākļu dēļ.
2. Mātēm un bērniem ir tiesības uz īpašu aizsardzību un palīdzību. Visiem bērniem, laulībā un ārpus laulībā dzimušajiem, ir jābauda vienāda sociālā aizsardzība.

26. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības uz izglītību. Izglītībai, vismaz pamata un vispārējai izglītībai, ir jābūt bezmaksas. Pamatizglītībai ir jābūt obligātai. Tehniskajai un profesionālajai izglītībai ir jābūt visiem pieejamai, un augstākajai izglītībai jābūt vienādi pieejamai visiem atbilstoši katra spējām.
2. Izglītības mērķim jābūt pilnīgai personas attīstībai, un tai jāveicina cilvēka tiesību un pamatbrīvību, cieņas respektēšana. Izglītībai ir jāveicina savstarpējā saprašanās, iecietība un draudzība starp visām tautām, rasu un reliģiskajām grupām un Apvienoto Nāciju Organizācijas darbība miera uzturēšanā.

Holokausts Latvijā

Kopsavilkums

Stundas gaitā skolēni uzzinās par holokausta notikumiem Latvijas teritorijā – izpausmes formām, iesaistītajām personām. Viņi gūs ieskatu par to, kāda 1941.–1945. gadā bija Latvijas sabiedrības attieksme pret holokaustu, izpratīs dažādas attieksmes, cēloņus un sekas.

Jēdzieni

- holokausts
- geto
- operatīvā grupa (*Einsatzgruppen*, arī iznīcinātāju grupa, rīcības grupa)

Paredzamie rezultāti

Skolēni pratis/spēs izprast holokausta būtību vēsturiskā kontekstā;
izprast morālās izvēles būtību un iespējas;
attīstīt un pilnveidot kritiskās lasīšanas prasmes;
klausīties aktīvi, uztveroši un kritiski (darbs mazajās grupās);
lietot mutiskās prezentācijas iemaņas.

Saikne ar standartu

Skolēni izprot un lieto jēdzienus;
ir guvuši pieredzi orientēties daudzveidīgā vēsturiskā informācijā;
prot apkopot dažādu avotu sniegto informāciju un izdarīt secinājumus,
balstoties uz šo informāciju.

Nepieciešamie materiāli

Avotu komplekts (1.–7. avots) – katrai skolēnu grupai

Nodarbības norise

Ierosināšana

Skolotājs uzdod klasei frontālos jautājumus:

Kad sākās Otrais pasaules karš?

Kad sākās karadarbība Latvijas teritorijā?

Kuras bija galvenās karojošās puses?

Kurā pusē karoja Latvija?

Skolotājs noklausās skolēnu atbildes, uzsver, ka Latvija kā valsts nekaroja nevienā pusē, tā bija okupēta.

Apjēgšana

1. Skolotājs informē, ka viena no nežēlīgākajām Otrā pasaules kara lappusēm Latvijā (un arī citviet Eiropā) bija holokausts – ebreju masveida iznīcināšana. Stundas turpinājumā skolēni plašāk iepazīsies ar holokausta notikumiem Latvijā.
2. Skolotājs sadala skolēnus grupās, katra grupa saņem 1.–7. avotu.
3. Grupa iepazīstas ar avotiem un uz lapas kopīgi fiksē atbildes uz jautājumiem:
  - Kā Latvijas teritorijā notika ebreju vajāšana?
  - Kur notika visaktīvākā vēršanās pret ebrejiem?
  - Kādi spēki, cilvēki bija iesaistīti pret ebrejiem vērstās akcijās?
  - Kad notika holokausts?
4. Skolēni salīdzina grupu darba rezultātus.

Refleksija

Skolotājs aicina skolēnus pārskatīt (vai atcerēties) vēstures mācību grāmatā sniegto informāciju par holokaustu.

Skolotājs lūdz skolēnus izteikties par to, kā avotu materiāls papildina līdz šim zināmo informāciju.

Idejas turpmākai darbībai

Skolēni sagatavo ziņojumu par holokausta notikumiem savā pagastā, rajonā, pilsētā, izmantojot dažādus pieejamos resursus – bibliotēku, internetu, atmiņas, vietējo muzeju materiālus. Balstoties uz lasīto, skolēni apraksta vienu dienu geto iemītnieku dzīvē.

Pielikumi

1. avots

Georgs Dāvids Švābs **Ģimenes iznīcināšana**

Nākamajās dienās, nedēļās un mēnešos mūsu dzīvokli neskaitāmas reizes pārbaudīja un aplaupīja gan latvieši, gan vācieši uniformās – nebeidzamā straumē viņi plūda cauri dzīvoklim. Pavisam drīz kļuva skaidrs, ka viņus interesē ģimenes dārgumi, kas saglabāti un nodoti no paaudzes paaudzē. Papildus tam, ka Berlīne bija skaidri noteikusi valsts pieļautu laupīšanu un izstrādājusi procedūru, kā laupīt ebreju īpašumu un nodot to vācu reiha rokās, arī atsevišķi vācieši un latvieši, parasti tērpušies uniformās, uzskatīja, ka nav iemesla, kāpēc arī viņi nevarētu iegūt kaut ko no ebreju lietām sev, – un viņi tā arī darīja. Vāciešus un latviešus varēja arī piekukuļot, lai iegūtu kaut ko vajadzīgu, parasti tās bija ziņas no cietuma. Kāda aina man joprojām ir acu priekšā, tas notika 1941. gada jūlija beigās, tikai pāris dienu pirms papa apcietināšanas. Kārtējās “jautrās” izlaupišanas laikā es no ēdamistabas vēroju papu. Acīmredzot nespēdams samierināties to, ka ebreju stāvoklis strauji pasliktinājās, kā arī ar brālēna Ļoļas noslepkavošanu, paps nespēja valdīt asaras, kas plūda pāri viņa vaigiem. Paps stāvēja dzīvojamā istabā, vienu roku uzlīcis uz klavierēm, un skaidroja nacistu virsniekam, ka viņš galu galā ir tikai ārsts un viss, kas šeit apkārt vēl ir palicis, ir nekas vairāk kā smagā darba dzīvē nopelnītais, liekot lietā savu dziedināšanas mākslu. Nacists vēlreiz pārlaida skatu dzīvoklim, kurā viņš jau bija laupījis vismaz pusduci reižu, deva pavēles saviem vīriem paņemt vēl pāris mēbeļu, kuras tad tika nonestas trīs stāvus zemāk uz labi zināmo kravas automašīnu, un aizgāja. Viņi atņēma mums visu. Bija paņemtas kāzu dāvanas, kas bija dzimtas īpašums; tika paņemtas dzīvojamās istabas senlaicīgās mēbeles, kas nāca no cara pils; tika paņemta pat medicīnas grāmatu kolekcija. [..]

(Scwab, George David. The destruction of a family. In: *Muted Voices*. Col. and ed. by Gertrude Schneider. New York: Philosophical Library, 1987, p. 147)

2. avots

Uzsaukums iedzīvotājiem

Vācu karaspēka ieņemtajos apgabalos augstākā vara pieder militāriem pavēlniekiem. Viņu rīkojumi izpildāmi bez iebildumiem.

24 stundu laikā pēc šī uzsaukuma publicēšanas jānodod visi šaujамie ieroči, munīcija, rokasgranātas, visi PSRS karaspēka pārējie kara materiāli un iestāžu īpašumi, visvisāda veida skrejlapas. – Šo materiālu paturētājus sodīs pēc kara laika likumiem.

Nodošana izdarāma vietējās vācu komandantūrās, bet kur tādas nav – pilsētas vai pagasta vecākam, kam personīgi jāgalvo par nodoto mantu kārtīgu glabāšanu un apsargāšanu.

Nekavējoties jāpieteic: ieroču munīcijas, kara materiālu, pārtikas un barības noliktavas, kā arī pārējie sarkanās armijas īpašumi; sarkanās armijas virsnieku, karavīru, padomju komisāru, kā arī tādu personu atrašanās vietas, kas darbojušās padomju labā. Tāpat jāpaziņo par cilvēku nolaišanos no lidmašīnām un ar izpletņiem, kā arī par visādu apbruņotu personu atrašanos.

Ar nāves sodu aizliegts: katrs uzbrukums vācu virsniekiem, karavīriem un ierēdņiem; katrs sabotāžas mēģinājums vācu karaspēka īpašumiem, kā arī visāda veida satiksmes līdzekļiem un uzņēmumiem; sarkanarmijas virsnieku, kareivju padomju komisāru, kā arī personu, kas darbojušās padomju labā, slēpšana un pabalstīšana. Viņi visi pieteicami.

Tālāk aizliegta un tiks pēc kara laika likumiem sodīta: militāru ziņu izplatīšana rakstiski, mutiski vai citādā veidā; tādu raidstaciju noklausīšanās, kas neatrodas Lielvācijas vai vācu karaspēka ieņemtajos apgabalos; radiouztvērēju turēšana žīdiem; veikalus, viesnīcu un visāda veida ēdienu namu slēgšana; katru cenu paaugstināšana vācu karaspēkam un iedzīvotājiem.

Nepaklausīgiem slēgs veikalus un apķīlās mantas.

Aizliegts atstāt namus no plkst. 22 – 6, bet žīdiem no plkst. 20 – 6. Aizliegta satiksme starp apdzīvotām vietām tanī pašā laikā. Žīdi nedrīkst atstāt savu dzīves vietu.

Katram iedzīvotājam kārtīgi jāpilda parastais darbs un pienākumi un jāizturas mierīgi.

(*Tēvija*, Nr. 21, 1941. 24. jūl.)

3. avots

Rīgas ebreju pārvietošana uz geto

Rīgas centrā dzīvojošo žīdu pārvietošana uz “geto” rajonu Latgales priekšpilsētā noris sekmīgi. Pilsētas pārvaldes dzīvokļu saimniecības nodaļa līdz 9. septembrim izdevusi jau 1084 orderus, no kuriem uz “geto” pārvietoti 3142 žīdi, vēl vairāk no Meža parka un Rīgas prefektūras 1. un 2. iecirkņa.

Sekmējas dzīvokļu atrašana arī tām latviešu, krievu, lietuviešu u.c. ģimenēm, kas līdz šim dzīvojušas Latgales priekšpilsētā, žīdiem ierādītajā “geto” rajonā. Kopš 1. augusta jaunus dzīvokļus citos pilsētas rajonos saņēmušas jau 903 šādas ģimenes ar 3159 ģimenes locekļiem.

(*Tālavietis*, Nr. 27, 1941, 16. sept.)

4. avots

Zilo autobusu akcijas

Teikt, ka V. Arāja zonderkomandas darbība bija drausmīga, nozīmētu pateikt pārāk maz. Jāsaka skaidri un gaiši – komanda tika radīta, lai šautu ebrejus, komunistus un čigānus. Nogalināšanas akcijas kulminēja periodā no 1941. g. jūlija līdz septembrim.

Zilie autobusi – Zviedrijā ražoti Rīgas satiksmes līdzekļi – vadāja Arāja komandas šāvēju vienības no Rīgas uz šaušanas vietām provincēs. Ebreji mitinājās apmēram simt apdzīvotās vietās, lielākoties mazpilsētās vai tirdzniecības centros. Zilo autobusu apciemojumu mērķis bija ne tikai ebreju, bet arī psihiski slimo nogalināšana. Lai gan terors pret ebrejiem bija izvērstis visā Latvijā, totālās iznīcināšanas programma vispirms tika realizēta provincēs [...] Daudzās pilsētās, īpaši Vidzemē, kur ebreji dzīvoja visai izkliedēti (apmēram 2000 novadā), viņus savāca vienkop, lai nogalinātu. Dažkārt zilais autobuss vienā braucienā ietvēra vairākas pilsētas. Arāja vīri apmeklēja Bausku, Ventspili, Talsus, Kuldīgu, Krustpili, Jēkabpili, Valmieru, Viļānus, Liteni, Api un Rēzekni. Liecības par šīm zilā autobusa misijām ir ļoti fragmentāras, bet ir pamats domāt, ka no 21 000 mazpilsētu ebreju 15 000 nogalināja Arāja vīri. Bez mazpilsētām zilie autobusi “apciemoja” arī Daugavpili un Liepāju, kur pastāvēja vietējās SD nāvētāju vienības.

(Ezergailis Andrievs. *Holokausts vācu okupētajā Latvijā, 1941–1944*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999, 217., 221. lpp.)

5. avots

No SD un Drošības policijas II operatīvās komandas darbības pārskata

[..] Ienākot vācu karaspēkam, Latvijā bija ap 70 000 žīdu. Boļševiku laikā Latvijā dzīvoja ievērojami vairāk žīdu, bet liela daļa aizbēgusi ar boļševikiem.

II operatīvās komandas sākumā iecerētais mērķis bija žīdu problēmas radikāla atrisināšana, visus žīdus eksekutējot. Šai nolūkā visā iekļāves apgabalā, palīdzot latviešu palīgpolicijas izmeklētjiem spēkiem, izdarītas plašas tīrīšanas akcijas. Ap oktobra sākumu operatīvās komandas apgabalā eksekutēto žīdu skaits bija apmēram 30 000. Tē vēl jāpieskaita daži tūkstoši žīdu, kurus iznīcinājušas pašaizsardzības formācijas, kad tām bija dots attiecīgs mājiens.

Līdz oktobra beigām Latvijas lauku apgabali tomēr tika pilnīgi iztīrīti. Lai darbam vēl nepieciešamos žīdus pilnīgi izslēgtu no sabiedriskās dzīves, tie novietoti Rīgā, Daugavpilī un Liepājā iekārtotajos geto.

Vienlaikus tika dots rīkojums žīdus iezīmēt ar žīdu zvaigzni. Drošības policijas geto lietās aprobežojās ar tīri policejiskiem uzdevumiem, kamēr geto iecirkņa norobežošana un pārvaldīšana, tāpat ieslodzīto atalgošana un apgāde tika nodota gebītskomisāriem, bet iekļaušana darbā – darba pārvaldē.

1941. gada novembra sākumā Rīgas geto bija vairs tikai ap 30 000, Liepājā ap 4300 un Daugavpilī ap 7000 žīdu. Kopš tā brīža 400–500 žīdu eksekutēti. Bez tam lielāko akciju ietvaros no geto iztīrīti nepilnīgi darba spējīgie un vairs nevajadzīgie žīdi. Tātad 1941. gada 9. novembrī Daugavpilī eksekutēti 11 034, 1941. g. decembra sākumā pēc augstākā SS un policijas vadītāja rīkojuma izdarītā lielākajā Rīgā – 27 800 un 1941. g. decembra vidū pēc reihskomisāra vēlēšanās Liepājā – 2350 žīdu. Atlikušos žīdus (Rīgā 2500, Daugavpilī 950 un Liepājā 300) no šīm akcijām atdalīja, jo tie bija labi speciālisti, kuru darbaspēks arī turpmāk nepieciešams saimniecībai, īpaši kara saimniecībai.

Kopš 1941. g. decembra īsās laika atstarpēs pienāk žīdu transporti no reiha. Pavisam līdz šim no reiha un protektorāta Rīgā atsūtīti 19 000 žīdu. Tie novietoti pa daļai geto, pa daļai jauniekārtotā baraku nometnē Rīgas tuvumā. No šiem reiha žīdiem tikai niecīga daļa ir darba spējīga. Sieviešu un bērnu, tāpat vecu, darba nespējīgu vīriešu ir apmēram 70–80%. Evakuēto žīdu vidū patstāvīgi aug mirstība. Galvenokārt vecajiem un nevarīgajiem žīdiem nav vairs pietiekami pretestības spēka, lai pārciestu ārkārtīgi bargo ziemu.

Lai geto un abās nometnēs jau iedīgļi novērstu sērgu briesmas, atsevišķi ar lipīgām slimībām (dizentērija un difterija) saslimuši žīdi atlasīti un eksekutēti. Lai vietējie žīdi un žīdi reihā par šo rīcību neuzzinātu, aiztransportēšana tika maskēta ar ievietošanu kādā žīdu nespējnieku un slimnieku namā. Bez tam tādā pašā veidā atlasīti daži garā slimi žīdi.

6. avots

Rumbula

Uzziņai: 1941. gada 30. novembrī un 8. decembrī Rumbulas mežā Pierīgā nogalināja apmēram 25 tūkstošus ebreju

No Frīdas Frīdes-Mihelsones atmiņām

Mūsu kolonna sāka ieplūst mežā. Pie ieejas atradās liela koka kaste. Tai blakus stāvēja kāds ar rungu bruņojies esesietis un ik pa brīdim izkļiedza: “Visas vērtslietas un naudu metiet kastē.” [...] Mūs dzina uz priekšu. Nedaudz tālāk latviešu policists pavēlēja: “Novelciet mēteļus un metiet to virsū pārējiem.” Tur jau bija sakrājušies vesela kaudze mēteļu. Manas smadzenes drudžaini darbojās. Izdzīvošanas instinkts bija pārņēmis mani. Neraugoties uz to, cik mazas un nedrošas bija izredzes, es biju gatava tās izmantot. Atstāju savu rindu un pieskrēju pie policista. “Skatieties, es esmu kvalificēta šuvēja.” Rādīju viņam savu dokumentu un dažādos diplomus. “Es varu dot cilvēkiem daudz labuma. Skatieties, te ir mani dokumenti.” – “Ej rādi savus diplomus Staļinam!” atkļiedza policists un ar dūri iesita man pa roku. Mani papīri aizlidoja uz visām pusēm – tur bija visi mani kā dārgumi glabātie dokumenti – pase, diplomi, personas apliecība. Novilku savu mēteļus un uzsviedu to pa virsu pārējiem. Policisti sāka mūs dzīt vēl neatlaidīgāk. Šaušana, nepārtraukta šaušana sāka kļūt skaļāka. Mēs tuvojamies nobeigumam. Mani sagrāba neapraktāmas bailes, bailes, kas robežojās ar bezprātu. Sāku histēriski kliegt, plēst matus. “Ātrāk! Ātrāk!” – “Novelciet drēbes! Atstājiet tikai veļu!” Nākamais drēbju kalns. Man mugurā pa virsu kleitai bija balts naktskrekls un trīs kārtas veļas. Es uzkritu uz drēbju kaudzes un mēģināju tajā paslēpties.

(Ezergailis Andrievs. *Holokausts vācu okupētajā Latvijā, 1941–1944*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999, 293. lpp.)

7. avots

Koncentrācijas nometne Mežaparkā (Kaiserwald)

Uzziņai: koncentrācijas nometne Mežaparkā tika izveidota 1943. gadā. Pēc vēsturnieku datiem trīs ceturtdaļas no apmēram 18 000 ieslodzīto, tika nogalināti Latvijā pirms nosūtīšanas uz Štuthofas koncentrācijas nometni Vācijā.

Mežaparks bija sistēma, ko vadīja tikai vācieši, un – pretēji Salaspilij – ne tās iekšējā, ne ārējā apsardzē latviešu nebija.

Nometne bija ar dzeloņdrātīm apjots taisnstūris ar trīs vai četriem sargtorņiem. Tieši aiz ieejas vārtiem sākās zona, kas izstiepās visā nometnes platumā [un] kur atradās barakas administrācijai un dažādām darba nodaļām. Šajās barakās, kas bija izvietotas nometnes priekšējā daļā, bija komandanta un sekretāra kantoris, darbaspēka administrācija, SS virtuve un atsevišķi atdalīta ieslodzīto virtuve, apģērbu centrs un zobārstniecības centrs nometnē strādājošiem cietumniekiem. Tur atradās arī nodaļas “Anode” nodarbinātības centrs, kur ieslodzītajiem vajadzēja atdalīt baterijas detaļu atkārtotai izmantošanai. Aiz šīs priekšējās zonas atradās nometnes sievietēm un vīriešiem, kur cietumniekiem vajadzēja uzturēties brīvajā laikā. Sieviešu nometne bija kreisajā pusē, ko varēja redzēt no ieejas, no vīriešu nometnes tieši pa labi tā bija atdalīta ar diviem paralēliem dzeloņdrāšu žogiem, starp kuriem bija 1–3 m plata caurstaigājama josla. Sieviešu nometnē ieslodzītās bija izvietotas trīs līdz

četrās barakās, tā saucamajos dzīvokļu blokos. Blakus atējai atradās baraka ar veļas mazgātavu un vietu, kur ieslodzītajām sievietēm mazgāties. Kādu laiku, iespējams, līdz 1944. g. februārim, vienā no šiem trīs vai četriem dzīvokļu blokiem bija atsevišķa istaba ar apmēram astoņām divvietīgām guļvietām, kurā bija ievietotas slimās cietumnieces. No 1944. g. februāra sieviešu nometnē slimo lazarete bija iekārtota atsevišķā mājā. Vīriešu nometnē bija trīs vai četri bloki, atēja, vieta, kur mazgāties, un slimo lazarete. Netālu no lazarettes barakā pie dubultā žoga, kas atdalīja sieviešu un vīriešu nometni, atradās būve, kur līdz promvešanai uzglabāja mirušos cietumniekus. Turpat blakus bija kalēja darbnīca un – vismaz

1944. g. pavasarī un vasarā – cūkkūts. Vīriešu nometnes aizmugures žogā bija mazāki vārti, aiz kuriem – jau ārpus īstās nometnes – bija iekārtota viena vai divas darbavietas nodaļai “Anode”. 1944. g. augustā ebreji no satelītnometnēm un Rīgas apkārtnes darba apmetnēm tika atvesti atpakaļ uz Mežaparku, no kurienes lielāko daļu ar kuģiem nosūtīja uz Vāciju.

(Ezergailis Andrievs. *Holokausts vācu okupētajā Latvijā, 1941–1944*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999, 418. lpp.)

ΤΕΡΟΙ ΑΓΑΠΗ ΤΟΙΣ ΑΧΑΘΟΙΣ
ΤΗ ΑΥΛΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ
ΜΕΙΣ ΦΥΛΑΞΑΜΕΝΟΙΣ
ΥΙΟΥΣ ΔΕ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΟΥ ΕΩΤΕΡΟΤΕΡΟΙ
ΕΥΣΕΒΗ ΟΥΤΟΙΝ ΤΑΡΝΕΩ
ΤΕΡΟΙ ΚΑΘΕ ΣΤΑ ΕΝΑΥΤΟΙΣ
ΤΙΝΑ ΕΡΗΘΗ ΜΗΚΟΝ ΟΥ
Ν ΕΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΩΝ ΔΑΜΟΝΟΝ

ΔΑΝΙΗΛ

Izglītības attīstības centrs (Latvija)
Aiovas universitāte (ASV)
Rīga, 2005